

LANDSCHAP IN VERANDERING:

ATLAS IEPER - BAILLEUL

EEN METHODISCH ONDERZOEK NAAR RUIMTELIJKE VISIEVORMING
IN EEN GRENSOVERSCHRIJDENDE STREEK

DEEL 1: BESCHRIJVING

LABO S, UNIVERSITEIT GENT

IN OPDRACHT VAN DE PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

OKTOBER 2010 (UPDATE JULI 2012)

studie uitgevoerd door labo S
vakgroep architectuur & stedenbouw
universiteit gent

in opdracht van de provincie west-vlaanderen

29 oktober 2010

LANDSCHAP IN VERANDERING:

ATLAS IEPER - BAILLEUL

EEN METHODISCH ONDERZOEK NAAR RUIMTELIJKE VISIEVORMING
IN EEN GRENSOVERSCHRIJDENDE STREEK

DEEL 1: BESCHRIJVING

- 1 SITUERING
- 2 BESCHRIJVENDE ATLAS
- 3 AFWEGING

1. SITUERING

6	INLEIDING
8	SITUERING PET/LIV
10	HET STUDIEGEBIED
12	METHODIEK

INLEIDING

opdracht

Binnen het kader van het grensoverschrijdend INTERREG-project PAYSAGE EN TRANSFORMATION - LANDSCHAP IN VERANDERING wordt in samenwerking tussen Franse en Belgische onderzoekers het bebouwde landschap geanalyseerd en naar gezamenlijke methoden gezocht voor het formuleren van een stedenbouwkundige gebiedsvisie voor waardevolle landschappen in de Westhoek. Het gezamenlijk studiegebied loopt van Ieper tot Bailleul, rond het Heuvelland over de grens en omvat zo Franse en Belgische deelgebieden.

doel

Doel van het project is het vastleggen van kernkwaliteiten voor de verdere ontwikkeling van het landschap. Hiervoor dient de inventarisering en evaluatie van analyse- en visie-instrumenten aan beide kanten van de grens.

resultaat

Een eerste fase van het project mondt uit in een atlas van kaarten, waarin drie deelgebieden gesitueerd worden in een bredere context (cultuurwaarde, beeldwaarde, gebruikswaarde en locuswaarde van het bebouwde landschap) en op drie schaalniveaus ingezoomd wordt (subregionaal, gemeentelijk en perceelsniveau) Dit deelonderzoek mondt uit in een aanzet tot afwegingskader die de basis vormt voor ontwerpend onderzoek.

Uit “Een actiekader voor een gebiedsgerichte aanpak met landschap als integrerend principe”:

landschap

landschap als integrerend principe

In de ruimtelijke planning en in de stedenbouw worden de inrichting en de ordening van de ruimte nog grotendeels gedacht vanuit de cartografie en het overzicht van bovenuit, of met andere woorden vanuit het idee van het plan en de kaart als verticale projectie. Hiermee wordt het standpunt van de individuele ruimtegebruiker over het hoofd gezien. Ook wordt deze planmatige aanpak meestal beheerst door een sectorale top-down benadering die tot een nevenschikking van ongebonden activiteiten leidt. In de ruimtelijke planning wil men deze nefaste nevenschikking vaak door functievermenging oplossen. Maar het ontbreekt meestal aan een principe om met die vermenging om te gaan.

Om die reden wordt in de aanpak die hier wordt voorgesteld, het landschap als instrument of principe voor integratie en ordening naar voor geschoven. Het lokale landschap, in zijn oorspronkelijke betekenis begrepen als een representatie, biedt een weergave van de wijze waarop de gebruiker interageert met zijn leefomgeving. Als holistisch en dynamisch concept toont het de samenhang van de verschillende onderdelen van de samenleving, want het verenigt alle activiteiten en alle representaties van de ruimtegebruikers. Om die reden vormt het landschap een integrerend principe.

Het hier geformuleerde voorstel houdt dus in dat het actiekader voor een geïntegreerde aanpak wordt gecombineerd met een benadering van de ruimte volgens het landschapsprincipe dat de onderlinge ruimtelijke interactie, de mentale samenhang, en de gebruikersvisie vooropstelt.

de Europese landschapsconventie

Landschap is één van die courant gebruikte woorden in onze taal waarvan de inhoud nogal eens varieert. De Europese landschapsconventie (Firenze, 2000) is een verdrag van de raad van Europa en het eerste internationale verdrag waar het thema landschap integraal behandeld wordt.

Landschap wordt in de Europese landschapsconventie gedefinieerd als ‘an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factor’ (Council of Europe, 2000). Er wordt nadrukkelijk aangegeven (art. 2) dat het verdrag van toepassing is op het gehele grondgebied van de betrokken lidstaat en op alle landschappen: ‘natuurlijke, rurale, stedelijke en perifere stedelijke gebieden’, en ook op ‘landgebieden, binnenwateren en mariene gebieden’. Dit impliceert dat niet alleen landschappen die als zeer waardevol beschouwd kunnen worden onder de conventie vallen, maar ook alledaagse (‘ordinaire’) en aangetaste landschappen.

Voor België trad de Europese landschapsconventie in werking op 1 februari 2005. Hiermee heeft België zich geëngageerd om landschap te integreren in alle domeinen van het beleid met rechtstreekse of onrechtstreekse gevolgen voor het landschap (art. 5d). De conventie is niet louter gericht op bescherming, maar voorziet ook sterk op toekomstgerichte maatregelen om landschappen te verbeteren, te herstellen of te creëren (art. 1). Aangezien het een kaderconventie betreft, dient België zelf de nodige plannen en instrumenten hiervoor te ontwikkelen.

drie landschapsbenaderingen en hun rol

Landschap is een containerbegrip. Globaal tekenen zich drie benaderingen af die voor het actiekader relevant zijn.

landschap als beleving

Het begrip landschap dekt een andere lading dan begrippen als ‘ruimte’, ‘grondgebied’ of ‘omgeving’ omdat de gebruikersblik en de subjectieve dimensie inherent deel uitmaken van het begrip. In die zin moet het landschap begrepen worden als een geconstrueerd beeld, daar waar de hierboven vermelde begrippen gebruikt worden omwille van hun neutrale, objectieve lading en overkomen alsof ze ook zonder de gebruikers en hun culturele betekenisgeving bestaan. Het geconstrueerd beeld dat elke landschapsrepresentatie is, biedt voor de stedenbouw en de ruimtelijke planning een stevig houvast, zowel voor de analyse van een waargenomen gebied, als voor visie en ontwerp.

landschap als beeld

Bovendien kan het landschap begrepen worden als een geconstrueerd beeld dat op basis van zijn eigen inherente geometrische wetten en pictorale en narratieve structuur de samenhang van op een bepaalde plek weergeeft. Elk landschap verwijst dus naar een aanwezige samenhang tussen de dingen, een samenhang die als dusdanig het voorwerp en de finaliteit vormt van de stedenbouw en de ruimtelijke planning. Maar het verwijst mogelijks ook naar een te construeren beeld, dus tegelijk naar een oordeelkundig instrumenteel gebruik van de landschappelijke benadering voor de inrichting van de leefomgeving.

Het begrip ‘landschap’ zoals we het hier gebruiken is dus meerlagig en reikt van de waarneming van de omgeving via de representatie tot zijn instrumentele inzetbaarheid.

landschap als systeem

Een landschap op een bepaalde plaats of in een gebied is te beschouwen als een (eco)systeem, waarin de onderdelen een functie voor elkaar hebben, waarin zich kenmerkende processen afspelen en waarin de mens in veel gevallen bovendien een belangrijke rol speelt. Een systeem kent een input uit en een output naar de omgeving. De rol die de mens heeft ten opzichte van de omgeving berust op een boeiende wisselwerking: aan de ene kant brengt de mens door de omgeving te gebruiken, bedoeld of onbedoeld, in die omgeving veranderingen aan; en aan de andere kant oefenen deze veranderingen op hun beurt – direct of indirect – invloed uit op het menselijke bestaan.

SITUERING PET/LIV

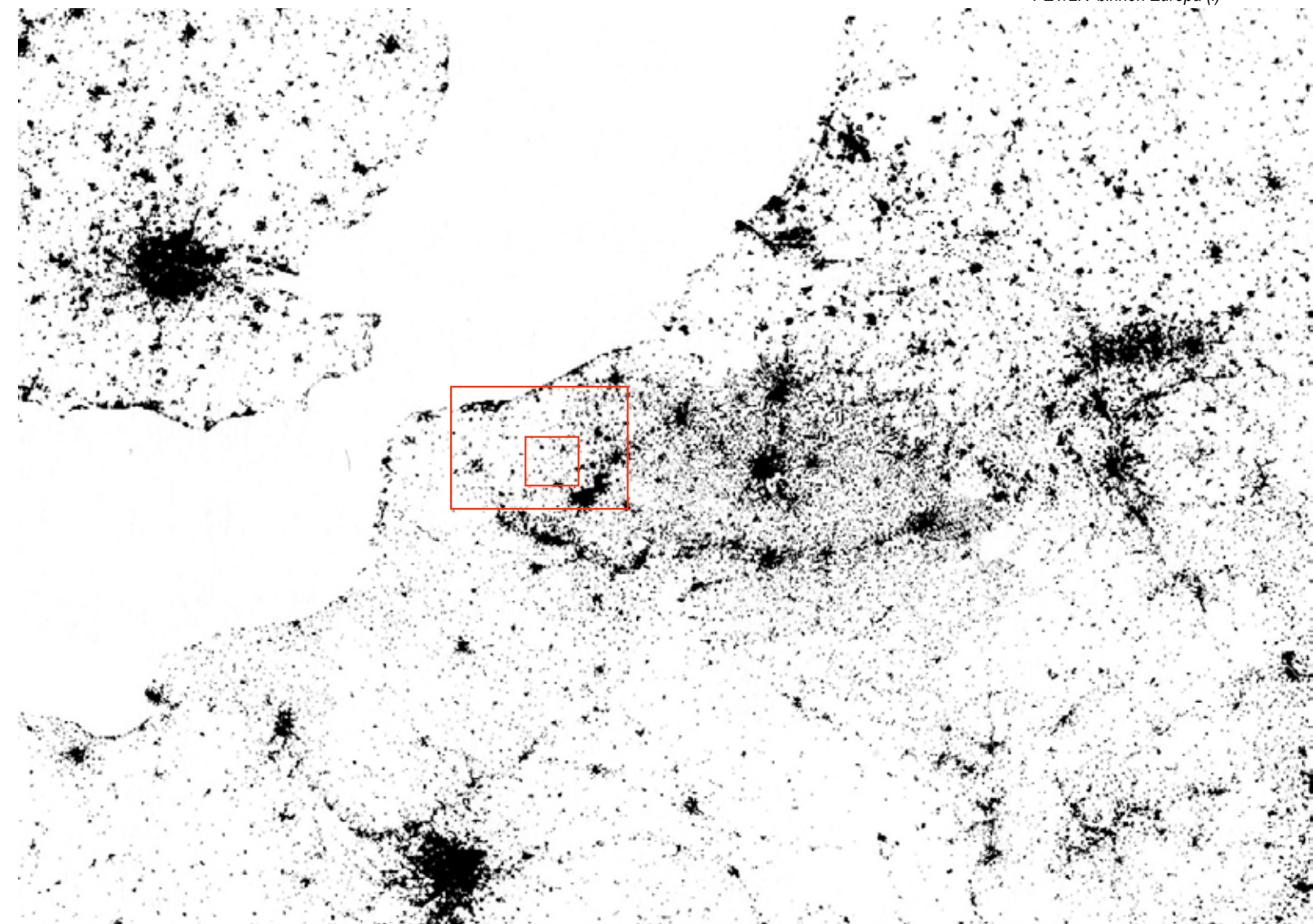
de West-Vlaamse heuvels binnen Europa

Het territorium dat door het INTERREG project PET/LIV afgebakend werd, bevindt zich in de nabijheid van de “nevelstad” die zich uitstrekt in en rond België en de dichtbebouwde Belgische en Franse kustzone langs de Noordzee; in de ‘Melkweg’ binnenin het Europese netwerk van geconcentreerdere metropolen.

Het studiegebied bevindt zich aan de rand van deze zogenaamde Vlaamse nevelstad, in het gebied tussen de agglomeratie Rijssel-Kortrijk-Doornik, de verstedelijkte kust en het uitgestrekte lint van mijnbouwsteden in Frankrijk en België. Er wordt ingezoomd op een studiegebied van 21 op 21 km tussen de steden Ieper en Bailleul. (i)

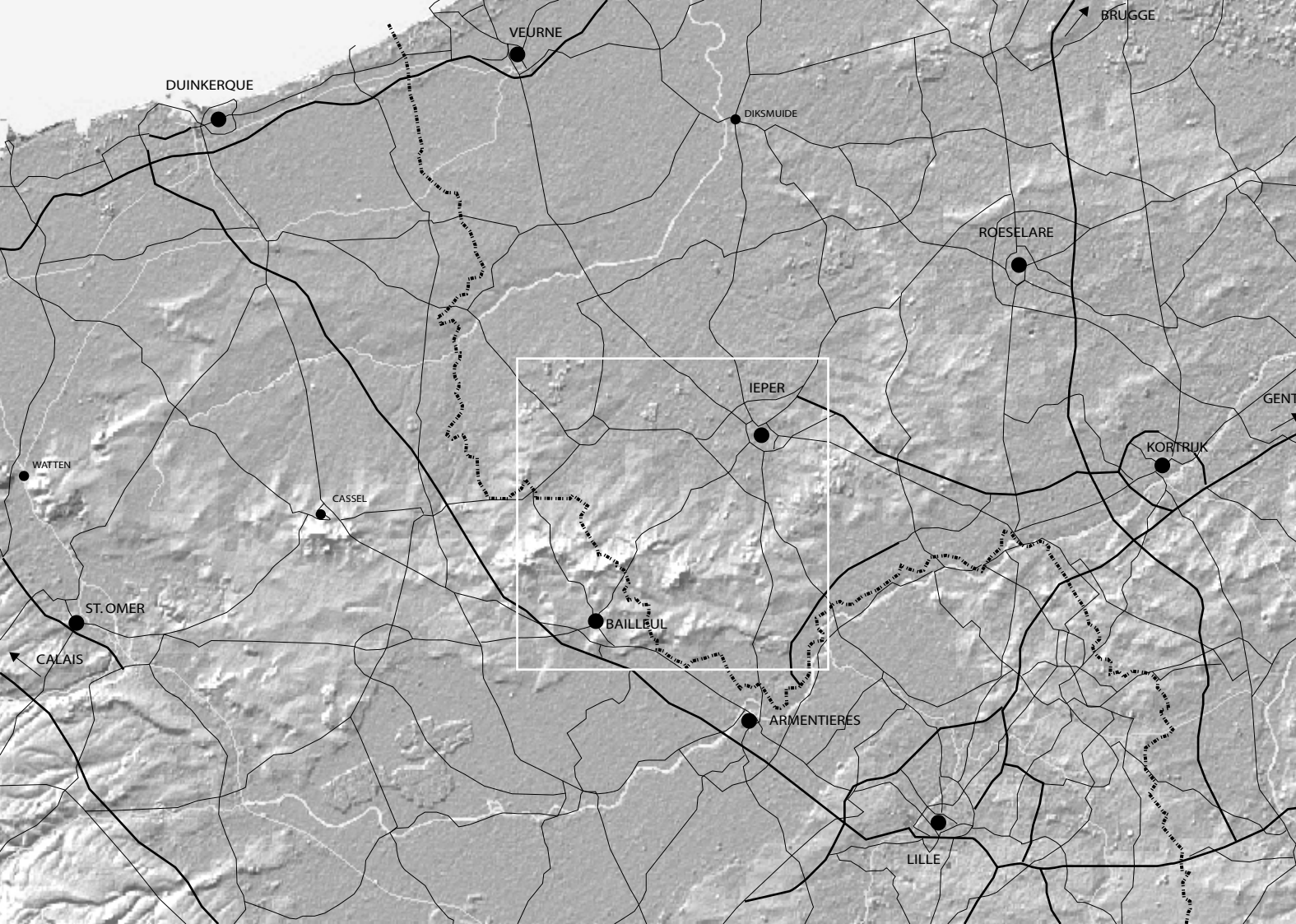
Dit grensoverschrijdend gebied wordt beïnvloed door de conditie van verstedelijking in de de nevelstad maar maakt er ruimtelijk niet deel van uit. Gesitueerd tussen de stedenband Rijssel-Kortrijk-Doornik en de kustlijn met zijn logistiek-industriële centra Calais, Duinkerke en Oostende, lijkt het studiegebied in zijn eigen lokale logica te rusten, binnen een ordening van kleinere stedelijke centra zoals Saint Omer, Hazebrouck, Armentières, Wervik, Poperinge, en Diksmuide. Deze ordening wordt bepaald door een eerder gelijkmatig verbindend systeem van lokale wegen. De parallel met de grens tussen België en Frankrijk lopende snelweg Rijssel-Duinkerke en de belangrijke verbinding Kortrijk-Ieper-Veurne vormen een bovenlokale verbinding tussen de nevelstad en de kustlijn, en dragen zo bij tot de lokale ordening. (ii)

De lokale logica van het studiegebied tussen de nevelstad en de kust is op topografisch en landschappelijk niveau zeer duidelijk. In de grote vlakte tekent zich een heuvelrug af, die diagonaal de grens overschrijdt en een markante locatie vormt. Gescheiden door de IJzervlakte van de kustlijn en verder afgebakend door de Leievallei vormen de West-Vlaamse heuvels met hun uitlopende Ieperboog een langgerekte heuvelrug. Rond de hoogste toppen van deze markante heuvelrug is het studiegebied afgebakend. (iii)

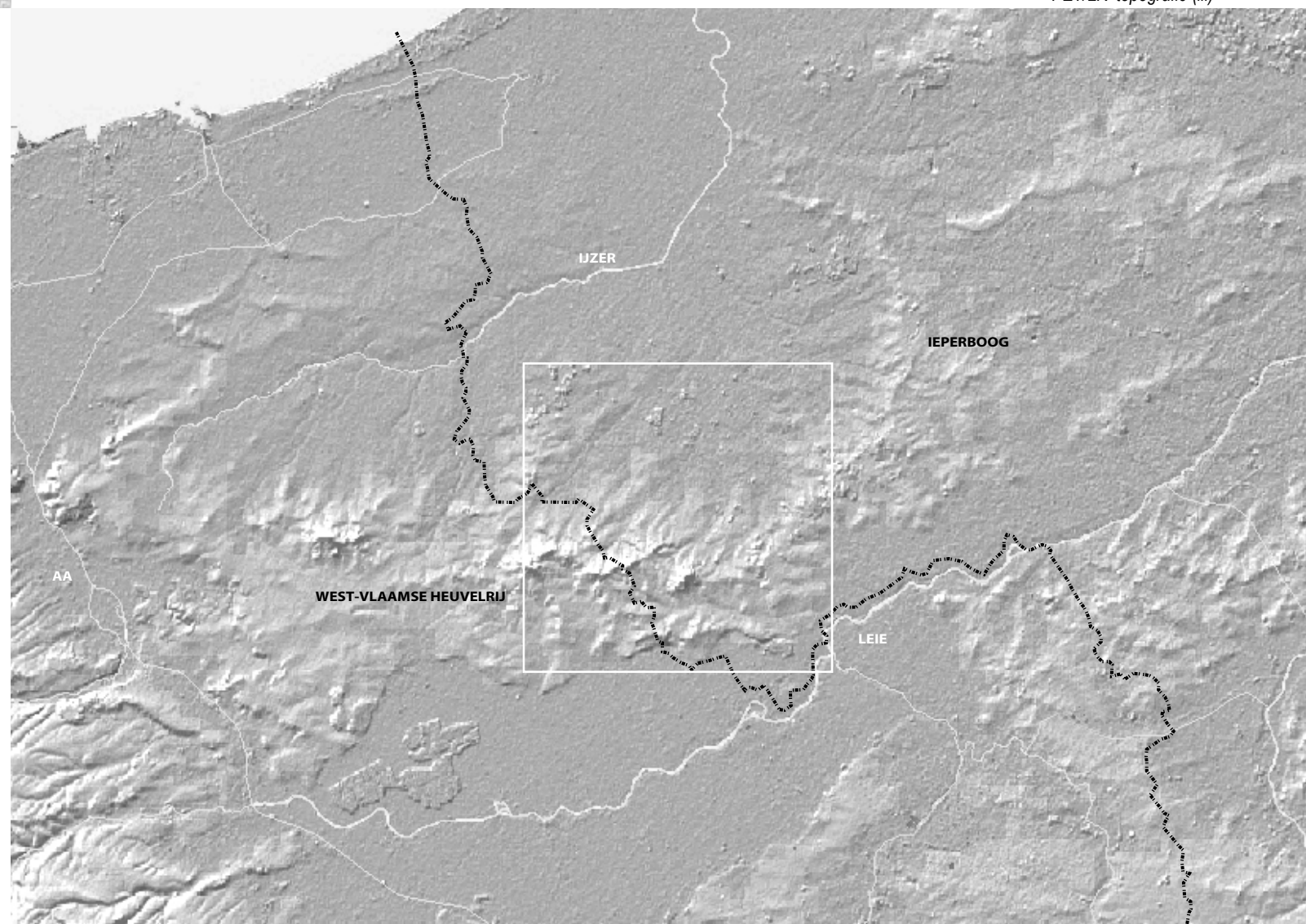

PET/LIV binnen Europa (i)

PET/LIV stedelijk netwerk (ii)

PET/LIV topografie (iii)

HET STUDIEGEBIED

origine van de ruimtelijke structuur

Gelegen tussen de valleien van de IJzer en de Leie zijn de West-Vlaamse heuvels het dominerende landschappelijke kenmerk van het grensoverschrijdende gebied tussen Ieper en Bailleul. Ooit behoorde dit gebied tot het graafschap Vlaanderen. In de 18e eeuw maakte het deel uit van het netwerk van vestingsteden in de Verenigde Provinciën van Nederland. Vandaag vormt het een onderdeel van de 'Zuidelijke Westhoek', opgesplitst in een Belgisch en een Frans gedeelte. Als zuidelijk onderdeel van West-Vlaanderen en noordoostelijk gedeelte van het Franse departement Nord is het een grensgebied geworden, dat niet meer als entiteit waargenomen wordt. Maar deze waarneming is nog niet zo oud. Zowel de topografische en landschappelijke continuïteit van de West-Vlaamse heuvelrug over de hedendaagse grens heen als ook het historisch verloop van de frontzone van de Eerste Wereldoorlog – in rechte lijn van noord naar zuid - maken een andere lezing van het gebied mogelijk als één geheel..

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden bebouwing en vegetatie in en rond de steden in de Westhoek bijna volledig verwoest. Van het landschap werden alleen de topografie, dus de heuvels en rivierbeddingen samen met het stratenpatroon en de positie van dorpskernen, bewaard. Bij de wederopbouw werden de gebouwen gereconstrueerd als een gecorrigeerde kopie van het origineel. Het herstel van het landschap begon terug vanaf nul op de kale heuvels en lege valleien volgens de oude percelering en het historisch stratenpatroon.

Na de Eerste Wereldoorlog was de wederopbouw van steden, dorpen en landschap een prioriteit. De industrialisatie en verstedelijking ging verder en er ontstonden grotere infrastructuren met snelwegen, industrieparken en commerciële zones. Omwille van de bevolkingstoename en de nieuwe ruimtelijke behoeften werd een groot aantal woonuitbreidingsgebieden ontwikkeld, zowel rond de steden als naast de dorpskernen. Bedingt door het grensverloop in oost-westelijke richting, werden grotere infrastructuurprojecten, snelwegen en (hogesnelheids-)trein routes, parallel ontwikkeld, aan beide zijden van de grens en daarmee ook op beide zijden van de heuvelrug. Maar de streek bleef erg landelijk. Vooral landbouw en kleinere industrie, waarvan het grootste deel naast de steden gebundeld ligt, zijn vandaag economisch en landschappelijk bepalend. De voor de streek typische kleinschalige structuur van landbouwgronden met verspreide hoeven bleef door de eeuwen heen behouden, maar evolueert meer en meer naar een grootschalige structuur van landbouwbedrijvenwaartussen weekendverblijven, luxe residenties of zelfs kleinschalige fabrieken kunnen gevonden worden.

De talrijke heuvels waren voor de de Eerste Wereldoorlog populaire weekendbestemmingen en trokken tijdens en na de oorlog toeristen die de omvang van de vernielingen kwamen aanschouwen. Tijdens de jaren '50 en '60 ontstonden toeristische activiteiten op groter schaalniveau en werd het toerisme een belangrijke economische kracht in het Heuvelland en de steden aan beide zijden van de grens.

Vandaag zijn de belangrijkste vegetaties van het studiegebied bossen en graslanden. De bebossing door overheid en particulieren neemt toe net als de uitbreiding van graslanden. Tegelijkertijd vindt een schaalvergroting in de landbouw plaats. Door geplande ingrepen en met hulp van subsidies beginnen bewoners en gebruikers van de streek deels de kleinschalige landschapselementen zoals boomrijen en hagen weer aan te planten, maar een sterk toenemend recreatief gebruik van het landschap leidt anderzijds tot een toenemende privatisering van open velden en daarmee de afsluiting van open landschapszichten.

deelgebieden

de heuvels

De landschappelijk meest dominante vorm is de grote noordelijke heuvelrug der West-Vlaamse heuvels met de Kemmelberg als hoogste top (156 m). Deze keten van kroonachtig beboste heuvels is al van zeer ver zichtbaar en vormt de topografische onderlaag voor het netwerk van gelijkmatigverspreide dorpen in het Heuvelland.

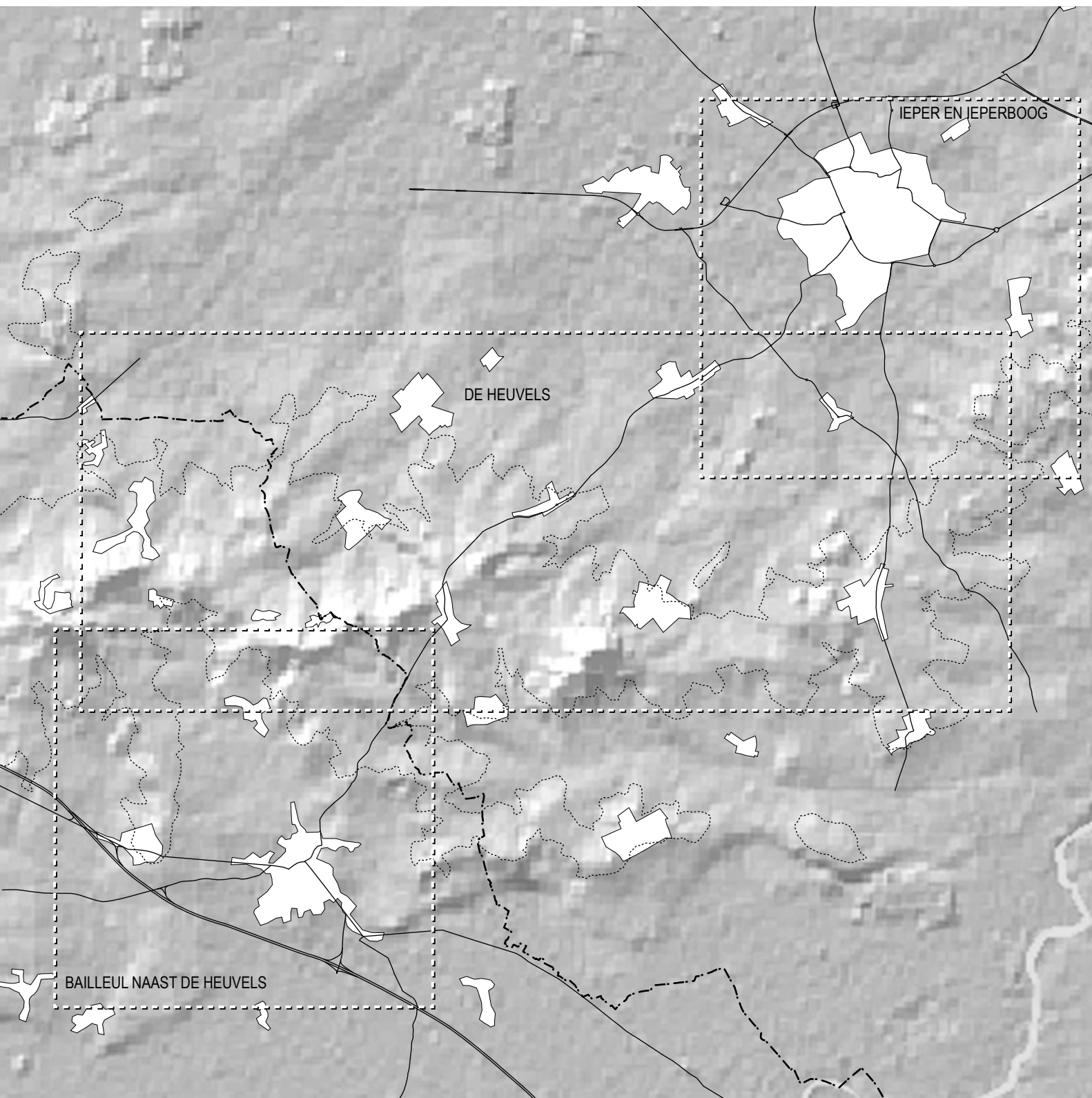
Ieper en Ieperboog

De zacht golvende bossengordel ten noorden van Ieper, de Ieperboog, is de oostelijke uitloper van de heuvelrug. Hij vormt samen met de stad Ieper, die in het centrum van deze bijna halfronde boog gelegen is, het tweede deelgebied. In het noordwesten is de vestingstad Ieper via het kanaal met de IJzer verbonden en staat zo in verbinding met de IJzervlakte. De ringweg en de grote industriezone langs het kanaal, die Ieper bovenlokaal verbinden, vormen een doorlatende maar toch ruimtelijk bepalende barrière naar de IJzervlakte toe.

Bailleul naast de heuvels

Ten zuiden van de Zwarte berg ligt de Franse stad Bailleul, midden in de vallei van de Mont Noir beek, tussen de tweede, lagere heuvelrug van Nieuwkerke en een naar het zuiden uitlopende vertakking van de heuvelrug. Grote infrastructuurlijnen zoals snelweg, regionale spoorlijn en hogesnelheidslijn vormen de zuidelijke grens van dit deelgebied.

METHODIEK

Een groot aantal transformaties zijn op verschillende schaalniveaus rond en in het studiegebied aan de gang. Er is een toekomstvisie nodig die deze processen helpt modereren.

Een groot aantal transformaties zijn op verschillende schaalniveaus rond en in het studiegebied aan de gang. Er is een toekomstvisie nodig die deze processen helpt modereren.

Het project “**Landschap in verandering. Een methodisch onderzoek naar ruimtelijke visievorming**“ volgt drie methodische lijnen in de zoektocht naar mogelijke ontwikkelingsconcepten voor het grootschalig grensoverschrijdend gebied met een tegelijkertijd stedelijk en landschappelijk karakter.

Methodiek vanuit de traditie van “ <i>Labo S</i> “, het laboratorium voor stedenbouw aan de Universiteit Gent
Methodiek binnen het project “ <i>Een actiekader voor een gebiedsgerichte aanpake met landschap als integrerend principe</i> “
Methodiek toegepast op het studiegebied in het project “ <i>landschap in verandering</i> “ in samenwerking met CAUE Nord

traditie labo S

In de laatste jaren was Labo S met een aantal onderzoeksprojecten bezig, die geleid hebben tot een integratieve analysemethodiek Deze methodiek werd ontwikkeld in 2004 in ‘Nieuwe landschappen in Vlaanderen’ met een zeer pragmatische kijk op drie lagen in het landschap: de landschapsvormende processen, de ervaringseigenschappen van een landschap en zijn ruimtelijke componenten. Deze vragen werden in ‘Streekeigenheid Hoppeland’ (2005) herleid tot cultuurhistorische waarde, landschappelijke waarde- en gebruikswaarde van het bebouwde landschap. Een precisering naar cultuurwaarde, locuswaarde en gebruikswaarde gebeurde in ‘Omg-aan met wederopbouwarchitectuur in de frontstreek’ (2008). Deze drie waarden werden ten slotte gecomplementeerd met een vierde waarde, de beeldwaarde, in de studie‘Ontwikkeling vaneen methodologie voor de inventarisatie van bebouwde landschappen in het Vlaamse gewest’ (2008). De ‘Schelde-atlas’ (2008) was vooral een gedetailleerde dataverzameling met waardevolle inventarisatiewerk op groot schaalniveau zowel als op klein schaalniveau.

Samenvattend gebeurde er een parallelle verdieping van zowel inventarisatie- als observatietechnieken vanuit twee opzichten: een objectieve of kwantitatieve benadering vanuit data, nummers en bestaande inventarissen, en een subjectieve of kwalitatieve benadering vanuit het perspectief van de gebruiker van de ruimte. In de voorliggende atlas is getracht om een objectief-subjectieve kijk op het bebouwde landschap te beschrijven, middels de vier waardeconcepten cultuur, gebruik, locus en beleving, als een transdisciplinaire oefening.

Deze beschrijving dient als basis voor het tweede belangrijke onderdeel van de studies binnen Labo S, het opmaken van onderzoekende ontwerpen die vertrekken vanuit het gevonden analysemateriaal.

Een groot aantal transformaties zijn op verschillende schaalniveaus rond en in het studiegebied aan de gang. Er is een toekomstvisie nodig die deze processen helpt modereren.

Een groot aantal transformaties zijn op verschillende schaalniveaus rond en in het studiegebied aan de gang. Er is een toekomstvisie nodig die deze processen helpt modereren.

Een groot aantal transformaties zijn op verschillende schaalniveaus rond en in het studiegebied aan de gang. Er is een toekomstvisie nodig die deze processen helpt modereren.

Een actiekader voor een gebiedsgerichte aanpak met landschap als integrerend principe

In een tweede stap plaatst het project “*Landschap In Verandering*” zich binnen het overkoepelend project “*Een actiekader voor een gebiedsgerichte aanpake met landschap als integrerend principe*“. Binnen een interdisciplinair team van administratie, beheer, ontwerper en experts wordt een actiekader opgericht, waarbinnen de voorliggende atlas als een eerste stap bedoeld is om de beschreven methodiek te testen of aan te tonen.

<i>Het actiekader</i>
<i>Het actiekader voor een geïntegreerde aanpak is vooral bedoeld als een breed inzetbare methode voor gebieden die onder druk staan van verstedelijking en waarvan zwakke functies (erfgoed, natuur, open ruimte, etc.) voortdurend met verdwijning of onherstelbare schade worden bedreigd. Alsdusdanig is het actiekader werkzaam op middelmatig grote tot grote zoniet zeer grote afgebakende gebieden in het vooruitzicht van de opmaak van een gebiedsvisie, maar ook voor het opzetten, coördineren en realiseren van punctuele projecten binnen dat gebied.</i>

Georganiseerd volgens een geïntegreerde aanpak, verzamelt en coördineert het actiekader een aantal ‘acties’. Het begrip ‘actie’ verwijst naar de acties van de verschillende overheden in het maatschappelijk veld. Een actie is in deze context dus een bestuurlijke activiteit gericht op een bepaalde uitvoerende of organisatorische taak in functie van het behoud, de inrichting en de ontwikkeling van de leefruimte. Deze acties van de overheden kunnen worden aangevuld of bijgestaan door acties van particuliere actoren. Acties behoren vaak al tot de taken die door besturen worden opgenomen. In het actiekader worden ze samengebracht om elkaar te versterken. Het actiekader wordt best opgezet voor grotere projecten over een langere maar beperkte tijd. We denken hier aan thematische opdrachten of gebiedsgerichte ontwikkeling in het kader van grote beleidsopties.

We onderscheiden zeven acties, met name beschrijven, afwegen, plannen, beheren, bewaken, betrekken en initiëren. ‘Beschrijven’ is een structurerende actie. Het maakt het gebied inzichtelijk en geeft structuur aan de verschillende waarden die in het gebied kunnen worden onderkend. ‘Afwegen’ is een strategische actie omdat het de structuur van de waarden evalueert op zijn potenties en prioriteiten stelt. Beschrijven en afwegen zijn sterk op elkaar betrokken. De actie van het ‘plannen’ is vooruitziend. Het biedt een overzicht van de prioriteiten voor het gebied naar de toekomst toe.

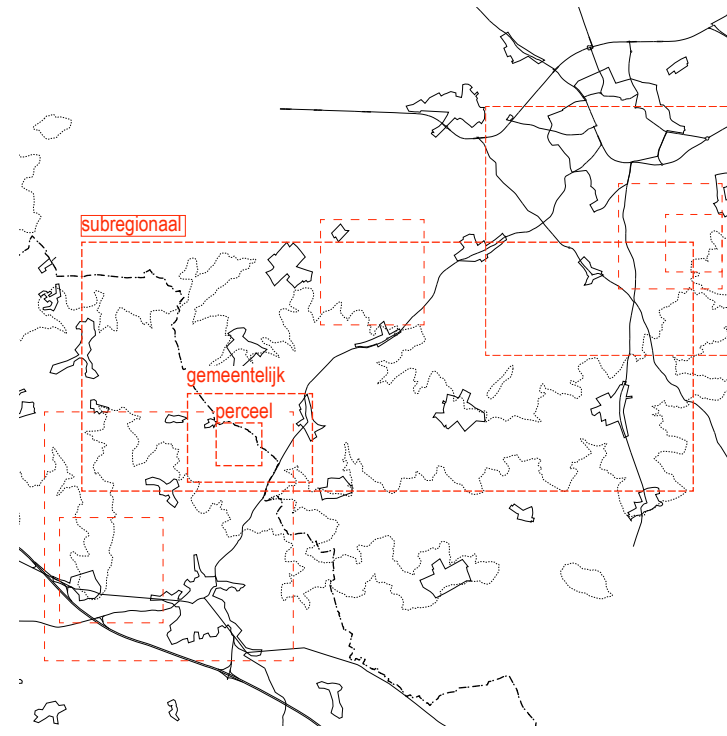
Om te ‘beheren’ worden instrumenten ingezet en eventueel ontwikkeld die er voor zorgen dat de geïntegreerde aanpak continuïteit krijgt. ‘Bewaken’ is een actie die van op een afstand op de andere acties toeziet en ze evalueert. ‘Betrekken’ is bedoeld om als actie zoveel mogelijk belanghebbenden te integreren in de ideevorming en de besluitvorming van het hele actiekader te ondersteunen. ‘Initiëren’ staat voor een punctuele projectmatige actie die projecten opzet in het gebied. Deze interageren noodgedwongen sterk met andere acties als beschrijven, afwegen, plannen en beheren.

(Uit “*Een actiekader voor een gebiedgerichte aanpak met landschap als integrerend principe*”)

De eerste drie verticale acties
Van de zeven beschreven acties worden de eerste drie, ‘beschrijven’, ‘afwegen’ en ‘plannen’, binnen de voorliggende studie door de onderzoekers uitgevoerd en getest in het studiegebied. Middels een enge samenwerking met opdrachtgever, andere onderzoekspartners en lokale deskundigen worden de drie verticale werk-acties op bepaalde punten met de horizontale organisatie-acties ‘initiëren’, ‘betrekken’ en ‘bewaken’ gekruist en bevruchten ze zo elkaar.

<i>1 Beschrijven: een structurerende actie</i>
<i>De Europese landschapsconventie geeft aan dat landschap moet worden erkend als een essentieel onderdeel van de omgeving van mensen, als uitdrukking van de diversiteit van hun gezamenlijk cultureel en natuurlijk erfgoed, en als grondslag van hun identiteit (art. 5 en 6).</i>
<i>Volgende zaken zijn in dit kader essentieel:</i>
<i>- Greep krijgen op de realiteit van het landschap (analyse van de kenmerken ervan, identificatie van landschappelijke identiteit en diversiteit);</i>
<i>- Inzicht krijgen in de evolutie van het landschap (analyse van de krachten en invloeden die tot verandering van het landschap leiden, (op)volgen van veranderingen).</i>

De structurerende actie omvat een zo volledig mogelijke beschrijving van het landschap, gestoeld op een transdisciplinaire integratie van de voorhanden zijnde informa-

landschap in verandering

Een derde component van de toegepaste methodiek komt vanuit het project zelf. In samenwerking met de Franse onderzoekspartner CAUE Nord, Conseil d'Architecture, d'Urbanisme et de l'Environnement in Lille, zijn enkele beslissingen genomen om een zo grootschalig mogelijk studiegebied te kunnen vatten (*kartering op drie schaalniveaus*). Om de aanpak van de actie 'beschrijven' op integrerende wijze (dus op basis van cultuur, gebruik, locus en beleving) te kunnen aanpakken moeten spelregels worden opgesteld zodat een zekere selectie van data en observatiemateriaal kan gemaakt worden, die juist op de vier analysebegrippen kan antwoord geven (*selectieve kartering*). Het karteren van de gevonden informatie dient vooral als voorbereidend werk voor de tekstuele beschrijving van het studiegebied en onderdelen ervan (*kartering en beschrijving als pingpongproces*).

Kartering op drie schaalniveaus

Het gekozen studiegebied heeft een diameter van ca. 30 km. Het omvat meerdere gemeenten en maakt deel uit van twee landen. Om een werkbare afbakening te bekomen, wordt op verschillende schaalniveaus een selectie van gebieden en plekken onderzocht. Dit gebeurt in drie stappen: subregionaal, gemeentelijk – en perceelsniveau. Op subregionaal niveau zijn drie deelgebieden rondom het oostelijke deel van de West-Vlaamse heuvelrij gekozen, twee op Belgische kant en een op Franse kant: leper, de bergen en Bailleul. In elk van deze drie deelgebieden kan een andere landschappelijke situatie in relatie met de heuvelrij in kaart worden gebracht: leper met de leperboog, het land rond de heuvels, en Bailleul in een vallei tussen twee uitlopers. De informatie uit observaties, historische kaarten, recente kaarten en databanken wordt op lagere schaalniveaus geanalyseerd en gedocumenteerd, en op regionaal schaalniveau samengebracht. De vastlegging van schaalniveaus en deelgebieden gebeurde in samenwerking met de onderzoekspartners aan de andere kant van de grens en dient om documentatiemateriaal en resultaten te kunnen uitwisselen.

Selectieve kartering

Bij het beschrijven van een territorium door middel van kaarten wordt er objectiviteit nagestreefd. Een topografisch kaart wil bijvoorbeeld een objectieve representatie van de ruimte tonen, en een stratenkaart wil bijvoorbeeld een objectieve beoordeling van de hiërarchie binnen het wegennet leveren. Maar het opmaken van een kaart is natuurlijk nooit objectief. Er gebeurt altijd een interpretatie, categorisering en selectie van elementen. Om het studiegebied te beschrijven, wordt met het in kaart brengen van bestaande inventarissen begonnen. Hier gebeurt al een selectie van relevante en minder relevante data, waarbij elk inventaris al een interpretatie van het studiegebied door een derde partij inhoudt. De selectie van bestaande informatie wordt in een tweede stap door verdere kaartstudies, teksten, andere bronnen en vooral eigen observaties aangevuld. Deze materiaalverzameling kan op schaalniveau van het voorliggend studiegebied niet exhaustief gebeuren; er wordt steeds een selectie gemaakt. Maar niet alleen ten opzichte van de hoeveelheid aan informatie is deze selectie noodzakelijk. Een selectieve kartering dient vooral om het beeld scherp te kunnen stellen. Vooraleer een kaart kan gemaakt worden, moeten uit een grote hoeveelheid informatie de essentiële lagen gefiltreerd worden. Pas na deze selectie wordt de informatie leesbaar en kan een beschrijving opgemaakt worden. Hierbij speelt de legende een belangrijke rol, want de legende legitimeert de selectie, en stelt de regels op voor het samenstellen van de kaart. De legende geeft aan binnen welk systeem van codes en elementen de kaarten beeld tracht te vormen van het studiegebied. Het selecteren van informatie kan een voortdurend proces zijn, dat zowel op de kartering alsook op het tekstuele beschrijven zijn invloed heeft.

Kartering en tekstuele beschrijving als pingpongproces

Een kaart is een gecodeerde grafische representatie van een gebied. Ze complementeerde tekstuele beschrijving van dit gebied die verduidelijking hoe de kaart moet gelezen en geïnterpreteerd worden. De tekst dient als een aanvullende laag, die boven de kaart ligt, naar de ruimere context verwijst, en fijnere details in de kaart aanstipt. Zowel voor de onderzoeker als voor de lezer preciseren zowel kaart als tekst het beeld van het onderzochte terrein.

tie. Gezien de voortdurende evolutie van de landschappen als gevolg van de ingrepen van de verschillende actoren maar ook als gevolg van natuurlijke en minerale processen, moet de beschrijving regelmatig worden bijgewerkt.

Landschappen zijn intrinsiek waardegebonden. Op basis van de verzamelde gegevens worden tegelijkertijd analyses en afwegingen gemaakt die voeding moeten geven aan een gefundeerde en pleksgewijze toekomstvisie. Hoewel het bepalen van de waarde ervan allesbehalve eenvoudig is, is dit onontbeerlijk met het oog op het stellen van doelen in functie van landschappelijke kwaliteit.

Hiertoe worden vier waarden gedefinieerd – Cultuurwaarde, Gebruikswaarde, Locuswaarde en Belevingswaarde - die expliciet niet gebonden zijn aan bepaalde sectoren, maar uitgaan van een holistische integratie van verschillende aspecten. Dit impliceert eveneens dat deze waarden niet schaalgebonden zijn en over de verschillende schaalniveaus heen kunnen worden geanalyseerd en aangewend. Een afweging van de respectievelijke waarden dient te gebeuren in functie van de huidige situatie, maar evengoed in functie van potentiële waardetoeename of –afname naar de toekomst toe. De waarden kunnen rechtstreeks worden ingezet voor kwalitatieve benaderingen.

2 Afwegen: een strategische actie

De afweging gebeurt op basis van de grondige beschrijving die door de structurende actie wordt geleverd. De afweging hoeft niet onmiddellijk gebiedsdekkend te worden uitgevoerd, er kan voor worden gekozen een strategische actie te starten voor bepaalde plekken of deelgebieden. De afweging biedt op basis van een objectieve beschrijving ook de mogelijkheid gebiedsdekkend een eerste algemene strategische actie voor het hele gebied op te zetten. Bij dit proces kan de ondersteunende actie ('betrekken') reeds worden ingezet zodat de beschrijving van bij het begin de gevoeligheden van de lokale actoren, belanghebbende partijen en betrokken bevolking kent en meeneemt in de strategische actie.

De waardebeschrijvingen worden gebiedsgericht op elkaar gelegd en vergeleken, waarna conclusies worden getrokken wat betreft draagkracht, knelpunten en potenties. Deze strategische benadering is onontbeerlijk om vragen te kunnen beantwoorden over de toekomst van de landschappen.

3 Plannen: een vooruitziende actie

Keuzes en voorstellen

Beschrijven (structurende actie) en afwegen (strategische actie) gebeurt in functie van het maken van gefundeerde keuzes met betrekking tot de verdere planning van een doelgebied. Het is een omvattend en geïntegreerd proces, dat op basis van de studie van alle landschappelijke factoren en dynamieken, en de inherent eraan verbonden waardeoordelen doordachte en haalbare voorstellen probeert te doen met het oog op het behoud of de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit.

Het begeleiden en beïnvloeden van processen

Er wordt uitgegaan van het feit dat een landschap geen statisch gegeven is: het is altijd in verandering waardoor de kwaliteit ervan achteruit kan gaan of kan toenemen. Landschapsplanning wil deze veranderingsprocessen beïnvloeden en begeleiden, met als finale bedoeling de kwaliteit van het landschap in de toekomst te behouden of te verbeteren.

Het planningsproces heeft vrijwel altijd betrekking op aanpassingen binnen een reeds bestaande landschappelijke structuur. Soms kan deze worden gehandhaafd of enigszins aangepast. Soms is het echter nodig, geteeld op de maatschappelijke wensen en behoeften, die structuur wezenlijk te vernieuwen of uit te breiden. Dit kan door creatief in te spelen op de eigenschappen van het betreffende landschap, met inbegrip van de daaraan eigen dynamiek.

Ontwerpend onderzoek

Ontwerpend onderzoek vormt bij deze vooruitziende actie een belangrijke methodiek. Het dient te worden ingezet als een open vorm van onderhandeling tussen de relevante actoren in het gebied in functie van het creëren van een meerwaarde op het vlak van landschappelijke kwaliteit.

2. BESCHRIJVENDE ATLAS

CULTUUR

- 18 LANDSCHAP ALS CULTUREEL ERFGOED
- 20 FERRARISKAART
- 22 1 / 70 000 < CULTUURKAART >
- 24 ANEKDOTEN
- 26 MILITAIRE BEGRAAFPLAATSEN
- 28 1 / 25 000 ERFGOED CONCENTRATIES IN IEPER EN IEPERBOOG
- 30 1 / 25 000 VERSPREIDINGSPATRONEN ROND DE HEUVELS
- 34 1 / 5 000 DE KEMMELBERG ALS CULTUURGETUIGE
- 36 1 / 1 000 WEDEROPBOUWHOEVES EN WEEKENDHUIZEN

GEBRUIK

- 40 VAN PRODUCTIE- NAAR CONSUMPTIELANDSCHAP
- 42 1 / 25 000 GEWESTPLAN
- 44 1 / 70 000 < GEBRUIKSKAART >
- 46 1 / 25 000 IEPER EN IEPERBOOG
- 48 1 / 25 000 LANDBOUW⁽⁺⁾ ROND DE HEUVELS
- 50 1 / 5 000 ACTIVITEITEN OP DE KEMMELBERG
- 53 1 / 1 000 VAKANTIEHOEVEN EN WEEKENDHUIZEN

LOCUS

- 56 TOPOGRAFISCHE KAART 1913 / 2003
- 60 VIER BASISLAGEN IN HET LANDSCHAP
- 62 1 / 70 000 < LOCUSKAART >
- 68 1 / 25 000 TUSSEN IEPERBOOG EN IEPER
- 70 1 / 25 000 EEN NETWERK VAN DORPEN LANGS DE HEUVELRUG
- 72 TYPOLOGISCHE LAGEN
- 76 1 / 5 000 LOCI OP DE KEMMELBERG
- 77 KRUISPUNT

BELEVING

- 80 AARDEN VAN BELEVING VAN HET LANDSCHAP
- 82 MERCATORKAART 1590
- 84 1 / 70 000 < BELEVINGSKAART >
- 86 TYPOLOGIEËN VAN BEELDEN
- 88 1 / 25 000 CONTINUÛM VAN BEELDEN ROND DE HEUVELS
- 90 1 / 5 000 BEELDEN EN STANDPUNTEN ROND DE KEMMELBERG
- 92 1 / 1 000 VAN AUTHENTIEK NAAR SCENOGRAFISCH

< CULTUUR >

Een landschap heeft cultuurwaarde omdat het van actuele of historische eigentijdsheid getuigt, zich inschrijft als cultuurdrager of cultuurgenerator binnen een lokale of supralokale samenleving. Op bepaalde landschappen doen we een beroep om ons gebeurtenissen uit het verleden — of het verleden tout court — te herdenken, te herinneren of te leren kennen. Andere landschappen zijn waardevol omdat ze een geslaagde uitdrukking zijn van het actuele culturele klimaat. De cultuurwaarde draagt het collectief geheugen en toont aspecten van zowel het collectief bewustzijn als het collectief onderbewustzijn. De cultuurwaarde getuigt van de verhalen en opvattingen die over delen van het grondgebied en de landschappen worden geprojecteerd, van historische gebeurtenissen zoals bezettingen of oorlogen, bouw van infrastructuur of huisvesting, landbouwbeleid, technologische vooruitgang, en dit op zeer verschillende schalen die bovendien vaak in mekaar overvloeien.

Historische geografie, historische ecologie en andere historische wetenschappen, architectuurgeschiedenis, kunsthistorie en archeologie zijn belangrijke wetenschappen voor het bepalen van de cultuurwaarde maar ook sociale psychologie, literatuurwetenschappen hebben een actieve rol te vervullen alsook lokale heemkunde en journalistiek.

(Uit: "Een actiekader voor een gebiedgerichte aanpak met landschap als integrerend principe")

LANDSCHAP ALS CULTUREEL ERFGOED

evolutive van de culturele betekenis van het landschap

cultuur-landschap

De kabinetskaart van Graaf Ferraris (1770-1780) brengt het gebied van de Zuidelijke Nederlanden in kaart, met andere woorden ongeveer het huidige Vlaanderen. Ze toont ook de belangrijkste referenties voor het onderzoek naar historische veranderingen in het landschap. Aan Franse kant heeft de Cassini een gelijkaardige kaart gemaakt. Maar deze ontbreekt een zeker niveau van detaillering omdat ze een veel groter territorium beschrijft.

Het landschap op de kaartbladen van Ferraris is een laatmiddeleeuws landschap. Het toont de ontwikkeling van grotere handelssteden en hun ruimtelijke patronen in het agrarische landschap. Dit agrarisch tapijt dient ter verzorging van de landelijke bevolking en van de steden. Er is ook een infrastructurele ontwikkeling te zien op de kaarten; een radiaal netwerk van steenwegen verbindt de steden met elkaar en ondersteunt het vervoer van goederen. De Ferrariskaart geeft het cultuurlandschap van de achttiende eeuw weer. Ze representeert een modern arcadisch landschap vlak voor de komende industrialisatie; een landschap dat grotendeels verloren is gegaan in het hedendaagse urbane weefsel. De kaart toont een bloeiend en vruchtbaar landschap, goed geordend en georganiseerd. We zien wisselende akkerstructuren, omzoomd met hagen, steden en dorpen die bestaan uit dichte kernen en publieke buitenruimtes zoals pleinen en belangrijke straten.

Naast deze referentierol als landschappelijk ideaal, is de Ferrariskaart nuttig als oudste karteringsdocument. Zo verwijst de landschapsatlas Vlaanderen, opgemaakt door het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed, naar deze kaart bij de definitie van relictlandschappen en ankerplaatsen binnen het hedendaagse landschap. De relictlandschappen en ankerplaatsen worden als weinig veranderde gebieden beschreven in vergelijking met de documentatie door Ferraris. Vooral in de gebieden rond de West-Vlaamse heuvels vinden wij een groot aantal gebieden en elementen in het landschap die als relictten beschouwd worden die weinig zijn veranderd sinds Ferraris ze had gekarteerd.

oorlog-landschap

Het meest westelijke deel van Vlaanderen is in bijzondere mate op zijn landschap betrokken als een geschiedenis- en herinneringsdrager, omwille van het verloop van de frontzone tijdens WO I. Door de langdurige stellingoorlog, gedragen door de strategische inzet van o.a. honderden kilometerslange zich steeds verplaatsende loopgraven, kwam het in de Westhoek tot de totale vernietiging van het landschap. Door verdere inzet van artillerie, strategische overstromingen door dijkopeningen, de uitvinding van de tank en veel andere ontwikkelingen ontstond een onvoorstelbare verwoesting en bleven uiteindelijk enkel ruïnes en stratenpatronen over in de Westhoek. Voor dit gebied rond de Belgische steden Veurne, Diksmuide en Ieper, en onder meer de Franse stad Bailleul, bekend als de (Vlaamse en Franse) Westhoek, heeft het landschap met zijn verspreiding van oorlogsmonumenten, militaire begraafplaatsen, en allerlei littekens een bijzondere betekenis. Maar pas sinds de jaren '70 vindt deze betekenis of de herinnering daaraan zijn plaats bij het publiek en in beleid en beheer. De aandacht voor oorlogserfgoed en -relictten is in samenhang te zien met het erfgoed vanuit de wederopbouw in de Westhoek.

wederopbouw-landschap

De jaren '20 waren voor de Westhoek de tijd van de wederopbouw. Toen de mensen die het konden betalen naar andere steden waren vertrokken en de gewone bevolking zich in noodwoningen bevond, begon een groot wederopbouwprogramma van de steden in de Westhoek.

Hierbij werden historische gebouwen en kerken vaak sober gereconstrueerd of heropgebouwd naar de plannen of afbeeldingen van de oorspronkelijke gebouwen. De gewone huizen werden heropgetrokken in een bouwstijl die vooral was geïnspireerd op de baksteengotiek en de lokale renaissancestijlen. Meestal is het aantal vernieuwende of originele elementen beperkt, en vaak werden zelfs traditionele regionale elementen sterker benadrukt dan bij de originele vooroorlogse bebouwing het geval was. In de dorpen sloot de wederopbouw aan op de dorpsarchitectuur van voor de oorlog. Het gemeentehuis werd vaak herkenbaar in een „historiserende“ stijl heropgetrokken. De wederopgebouwde hoeves volgden de indeling en het uitzicht van de vooroorlogse bewaarde hoeves, al was dit soms dichter bij de openbare weg.

Om de tijdlagen in het landschap te onderzoeken en om de oorsprong van de elementen beter te verstaan, wordt de volgende indeling als referentie gebruikt:

Genese van de landschappen in Vlaanderen (naar M. Antrop, 1986)
(Prehistorische landschap / Middeleeuwse landschap)

Laat-middeleeuwse landschap tot 17de eeuw (Ferraris):

- Vlaamse steden behoren tot de grootste in West-Europa (>10.000inw.)
- industriële textielcentra
- landbouwproductie gebeurt al marktgeoriënteerd
- eerste steenwegen
- stedenbevestiging
- (- oorlogsgeweld Spaanse Nederlanden, dan vrede tijdens de Oostenrijkse Tijd)
- architecturale modellering van het landschap, dreven naar kastelen, ...
- innovaties landbouw: hoge productiviteit

Op zoek naar de culturele getuigenissen van deze periodische indeling in het voorliggend studiegebied baseren wij ons vooral op de drie grote inventariswerken over erfgoed of 'relictten' in het bebouwde landschap rond de heuvels: landschappelijke relictten, oorlogsrelictten en bouwkundige relictten.

--LANDSCHAPPELIJKE RELICTEN

Landschap aan het begin van de industriële revolutie, 18de eeuw (Vandermaelen)

- wildgroei van steden door bevolkingsexplosie en industrie
- explosieve groei van textielindustrie in Vlaanderen en mijnindustrie in Wallonië
- functie van het platteland verandert (opnieuw): wervingsveld voor arbeidskrachten en voorzieningsgebied voor voedsel
- plattelandsvlucht
- dan: arbeiderswoningen als lintbebouwing op het platteland
- infrastructurele vooruitgang, nieuwe wegen, kanalen, spoorwegen (fijn netwerk van buurtspoorwegen voor arbeidersbeweging)
- (- bebouwing in functie van speculatie)
- kastelen met grote parken aan vijvers voor de industriële bourgeoisie naar voorbeeld van de landadel
- specialisatie en landschappelijke veranderingen per regio

Het landschap voor en tijdens WO I (topo 1913)

- tabularasa

--WOI RELICTEN

Het geïndustrialiseerde landschap in de moderne tijd na WOII (topo 1975)

- wederopbouw van gebouwen, straten, dorpen, steden
- nieuwe landschappen
- herstelling van het landschap ...
- separatie van functies: wonen, werken, recreatie
- het toeristische landschap
- de industriezones
- de woonuitbreidingsgebieden

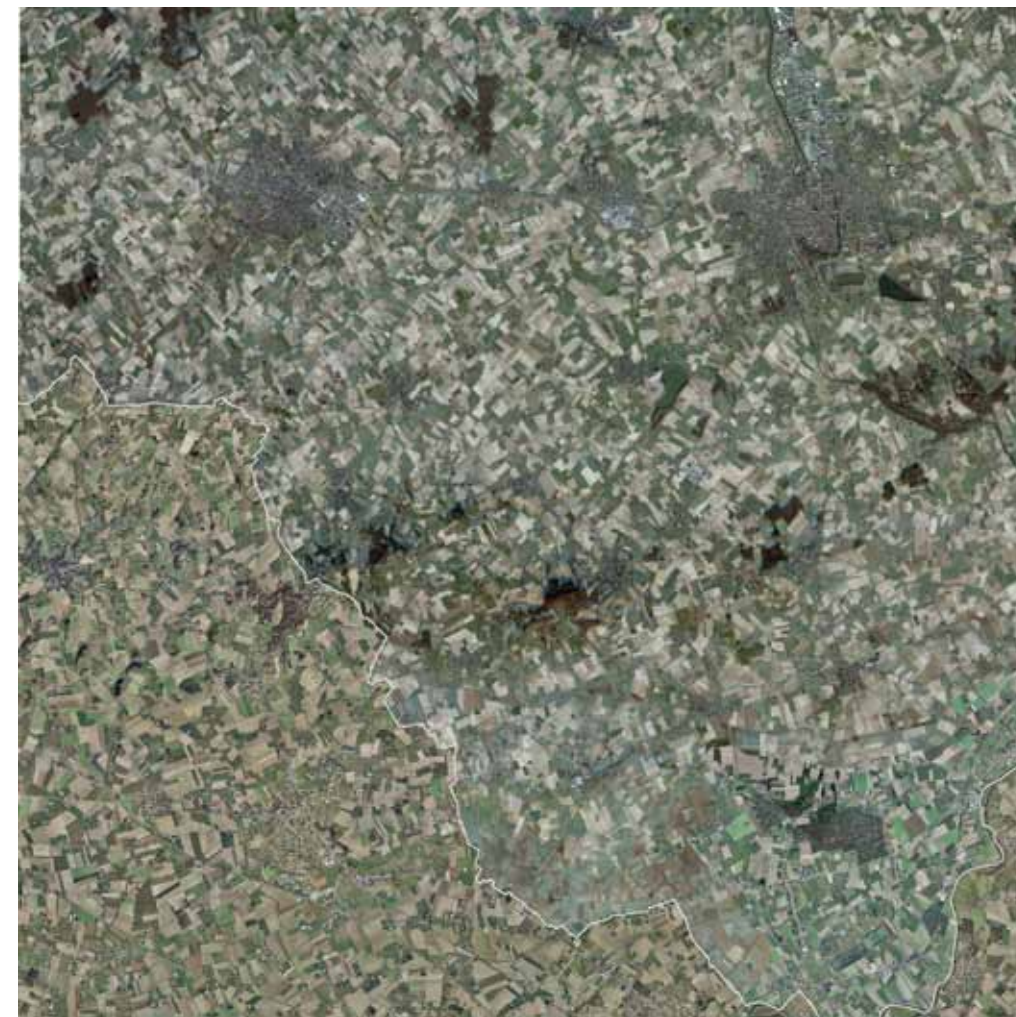
--BOUWKUNDIGE RELICTEN

Het toeristische landschap als consumptie-landschap (topo 2001)

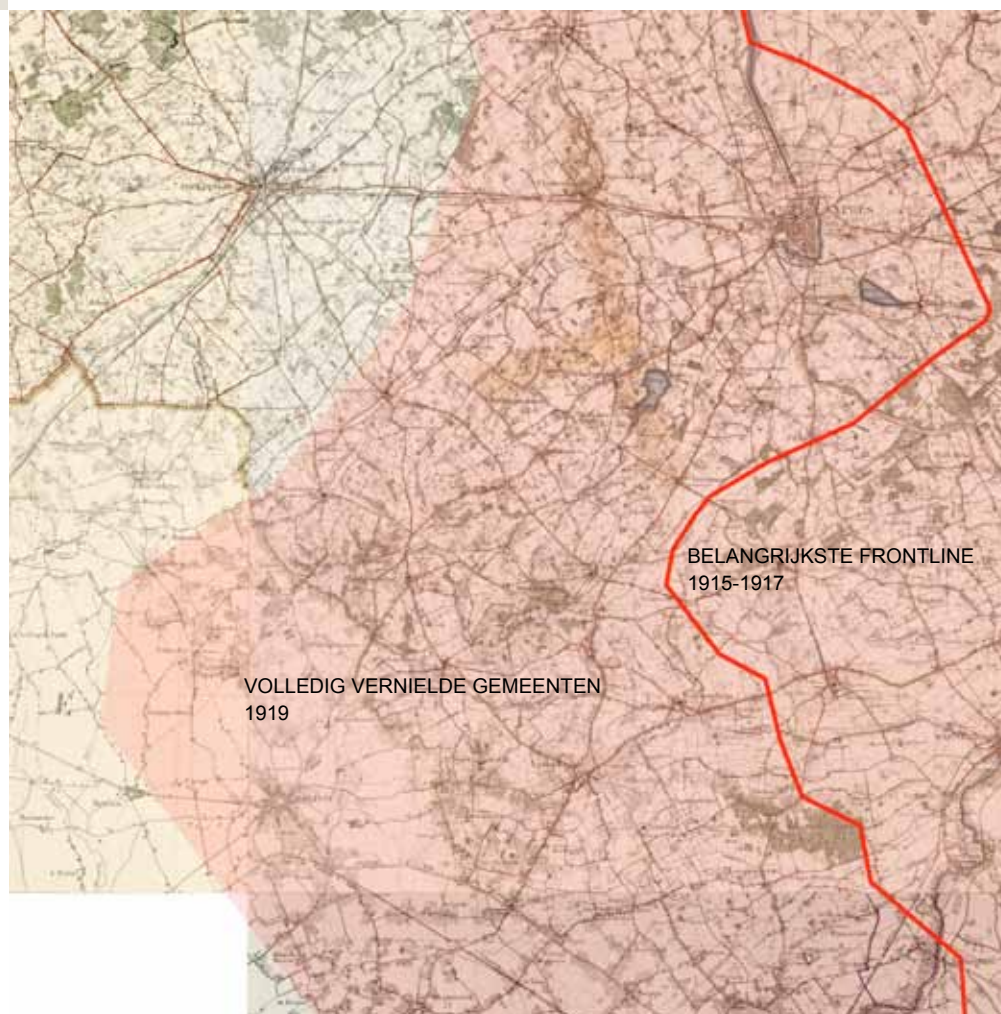

1771-78, Ferraris kaart

2009, orthofoto Frankrijk en België

1914-18, topografische kaart met frontzone verloop WO1

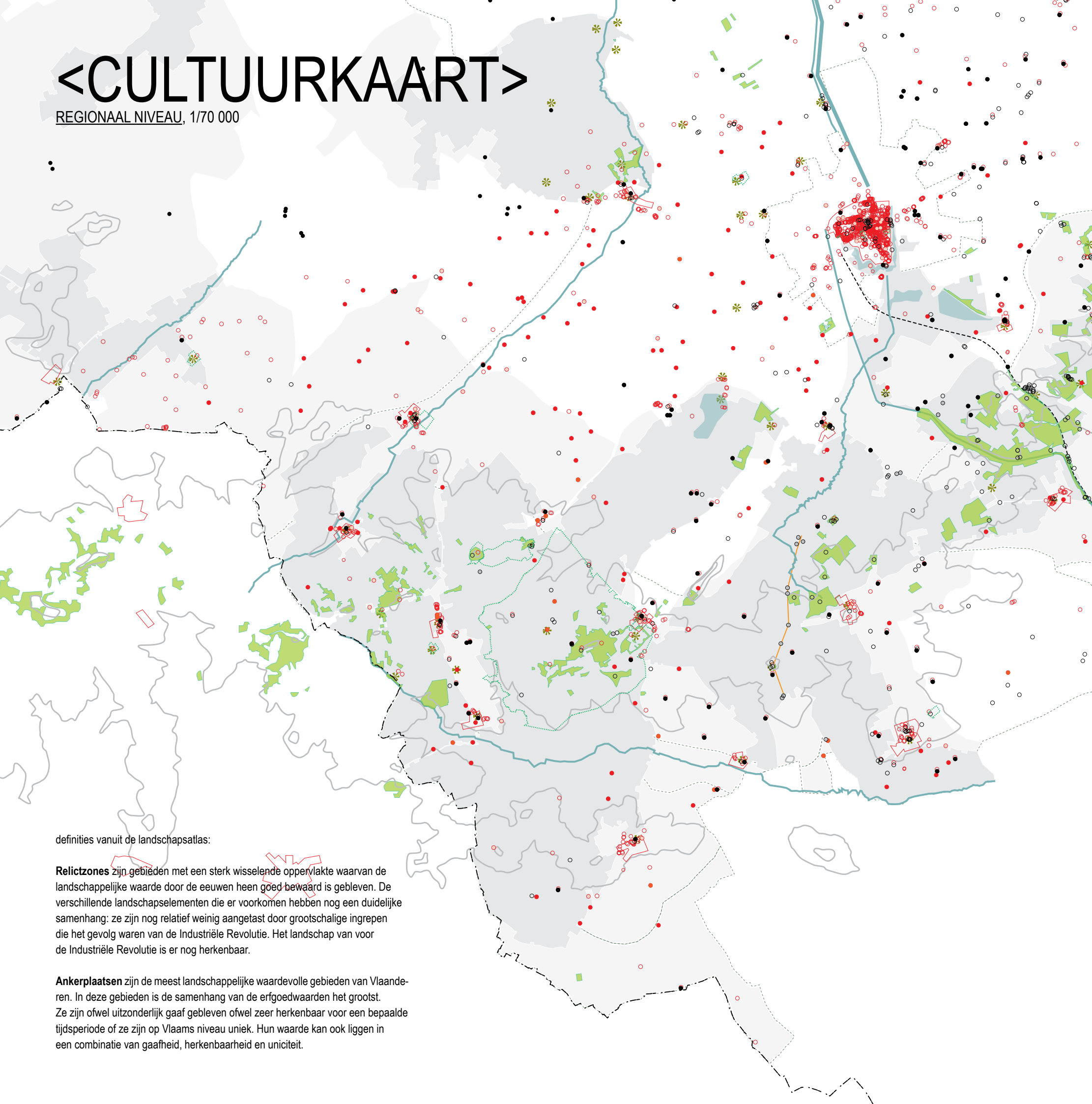
De kaarten van Ferraris zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Zij kwamen tussen 1771 en 1778 tot stand onder leiding van Joseph de Ferraris, generaal bij de Oostenrijkse artillerie, veldmaarschalk in de Oostenrijkse Nederlanden.

(www.nl.wikipedia.org/wiki/Carte_de_Ferraris)

<CULTUURKAART>

REGIONAAL NIVEAU, 1/70 000

- CULTUURDRAAGER
  - heuvrug, hoogtelijn 50m
  - historisch kern
  - watervlakte
  - bos
- LANDSCHAPPELIJKE RELICTEN
  - grenslijn traditioneel landschap
  - relictzone
  - ankerplaats
  - monumenten en landschappen
  - lijnrelict waterloop
  - lijnrelict spoorweg
  - lijnrelict oorlog
  - puntrelict
- ONROEREND ERFGOED
  - bouwkundig relict
    - publiek / religieus
    - hoeve
    - wederopbouwhoeve
  - oorlogsrelict
    - militair begraafplaats
    - landschappelijke restanten

definities vanuit de landschapsatlas:

Relictzones zijn gebieden met een sterk wisselende oppervlakte waarvan de landschappelijke waarde door de eeuwen heen goed bewaard is gebleven. De verschillende landschapselementen die er voorkomen hebben nog een duidelijke samenhang: ze zijn nog relatief weinig aangetast door grootschalige ingrepen die het gevolg waren van de Industriële Revolutie. Het landschap van voor de Industriële Revolutie is er nog herkenbaar.

Ankerplaatsen zijn de meest landschappelijke waardevolle gebieden van Vlaanderen. In deze gebieden is de samenhang van de erfgoedwaarden het grootst. Ze zijn ofwel uitzonderlijk gaaf gebleven ofwel zeer herkenbaar voor een bepaalde tijdperiode of ze zijn op Vlaams niveau uniek. Hun waarde kan ook liggen in een combinatie van gaafheid, herkenbaarheid en uniciteit.

Om de cultuurwaarden in het studiegebied op verschillende schaalniveaus te identificeren spelen erfgoed en landschappelijke relictten een belangrijke rol. De identiteit van de onderzochte streek wordt sterk bepaald door de aanwezigheid van historische getuigenissen.

Als grensregio en als wederopbouwlandschap, als landbouwgebied en als toeristische wandel- en herinneringsattractie steunt de identiteit van de zuidelijke Westhoek op geschiedenis en de getuigen ervan. De wederopbouwarchitectuur en -stedenbouw spelen hierbij een dubbele rol: enerzijds belichamen ze de immense krachtinspanning waarmee de streek zichzelf opnieuw uit de as verzezen heeft. Anderzijds wordt door de beslissing de vernietigde streek als een stilistisch gereinigde maar historisch verankerde reconstructie weder op te bouwen een kijk op het verleden bewaard. Een soort museaal landschap wordt gebouwd dat een bepaalde periode uit het verleden herinnert.

De Cultuurkaart van het studiegebied bouwt zich op vanuit bestaande erfgoedinventarissen op Vlaams gebied, namelijk de landschapsatlas en de inventaris onroerend erfgoed waaronder ook de inventarisatie van WOI-relictten valt. Volgens de chronologie die in het landschap ligt kunnen de drie inventarissen als drie lagen gelezen worden. De hieruit resulterende < CULTUURKAART > maakt verschillende cultuurdragende systemen in het studiegebied duidelijk:

een concentratie van bouwkundig erfgoed en oorlogsrelictten in de kernen:

wederopbouwarchitectuur en oorlogsmonumenten

een gelijkmatig verspreidingspatroon van bouwkundig erfgoed in het landschap:

wederopbouwhoeven en militaire begraafplaatsen

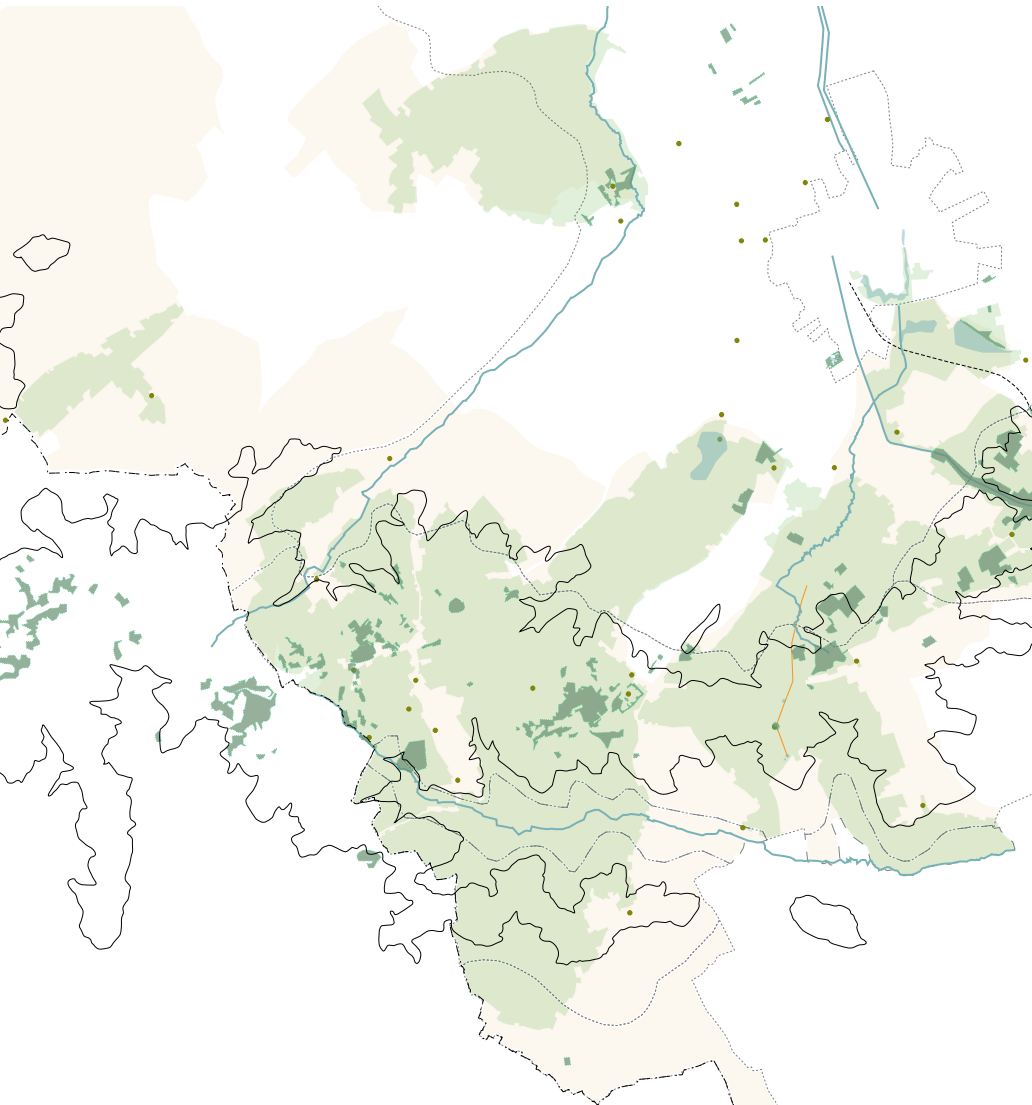
een concentratie van oorlogsrelictten in een brede boog vanuit Ieper en Ieperboog, over de heuvels heen en verder in de richting van Bailleul:

de frontzone

een centrale heuvelige zone van hoge landschappelijke waarde:

de West-Vlaamse heuvels

Beginnend vanuit de Ieperboog strekt zich de heuvrug uit tot over de Franse grens. De bebossing rond de heuvels, de twee vijvers zuidelijk van Ieper en de beschermde landschappen rond Kimmelberg en Scherpenberg zijn belangrijke details binnen deze zone. Een aantal als lijnrelictten gekarteerde beken en valleien verbinden het omliggend landschap met de bergen.

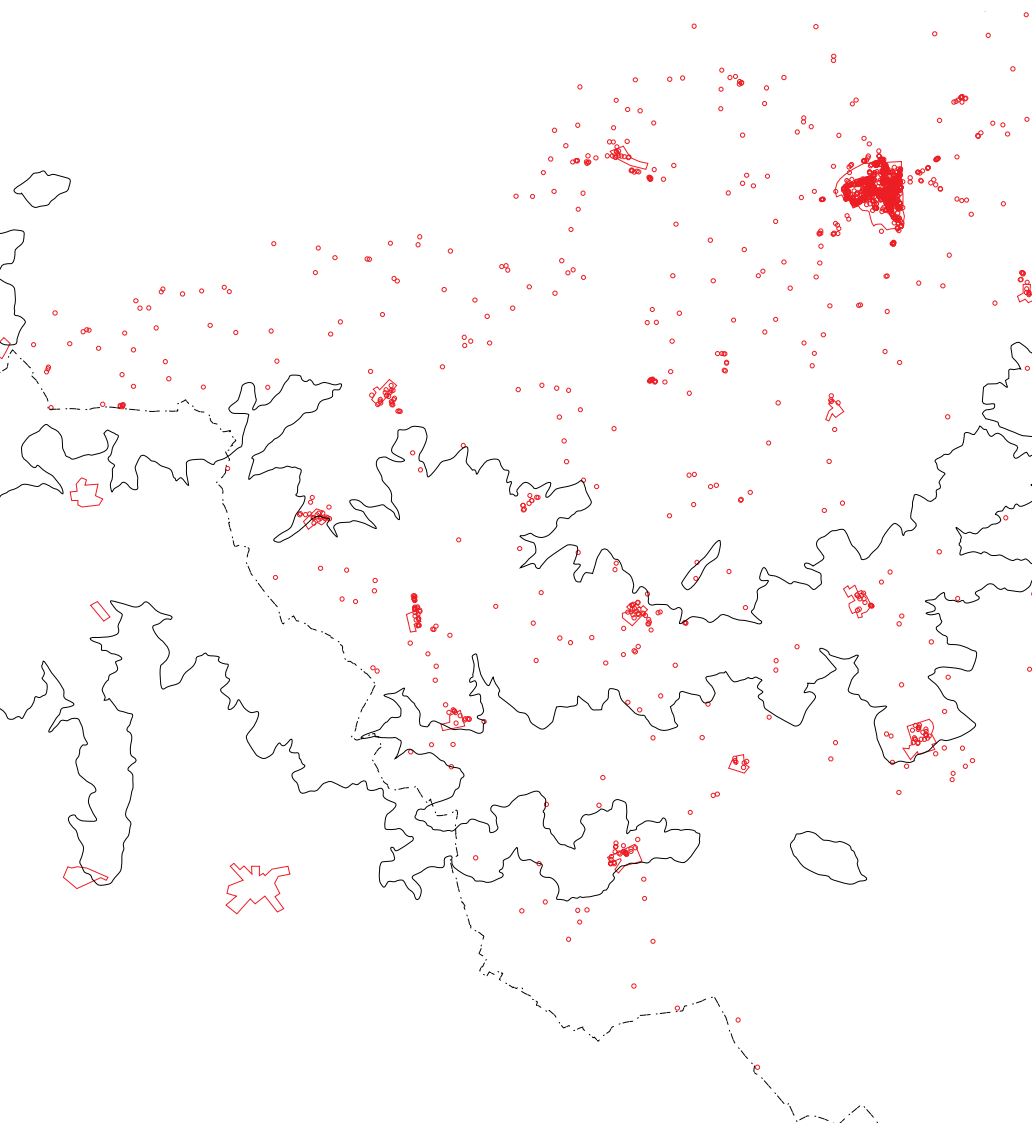
landschapsatlas

Opgemaakt in 2001 toont deze inventaris de waardevolle landschappen van Vlaanderen op het eind van de 20ste eeuw. Gebaseerd op een vergelijking tussen de Ferriskaart en recente orthofoto's bevat de landschapsatlas waardevolle gebieden, die wij vandaag als bijna onveranderde 'authentieke' cultuurlandschappen beschouwen. De landschapsatlas bestaat uit kaarten en een databank met beschrijvingen van relictzones, ankerplaatsen, lijn- en puntrelict. Of iets waardevol is wordt bepaald aan de hand van samenhang, gaafheid en herkenbaarheid.

inventaris onroerend erfgoed WOI

Pas sinds 2009 worden door het Vlaams instituut voor onroerend erfgoed (VIOE) de WOI-relictten geïnventariseerd. Gebaseerd op observaties, oorlogskaarten en fotomateriaal toont deze inventaris alle monumenten, militaire begraafplaatsen, musea, bunkers, kraters en andere zichtbare en onzichtbare littekens in het bebouwde landschap en verwijst zo naar het oorlogslandschap.

inventaris bouwkundig erfgoed

De inventarisatie van het bouwkundig erfgoed werd opgestart in 1960 en in 2004 overgenomen door het Vlaams instituut voor onroerend erfgoed (VIOE). Omdat het voorliggend studiegebied bijna volledig vernield werd tijdens WOI zijn bouwkundige relictten hier vooral wederopgebouwde huizen, kerken, scholen en pleinen en daarmee vaak niet ouder dan 80 jaar. Zij verwijzen daarmee enerzijds naar het naoorlogse landschap, maar anderzijds getuigen deze gebouwen tegelijkertijd van de vorm, positie en typologie van hun voorlopers. Hiermee verwijzen ze dan weer naar een vooroorlogse tijd, eigenlijk naar het middeleeuwse bebouwde landschap dat als stijlisch voorbeeld diende voor de wederopbouwarchitectuur in de hele Westhoek.

cultuurevenementen en folklore

Op zoek naar de hedendaagse culturele waarden in het studiegebied zijn het vooral culturele activiteiten die identiteitsbepalend zijn voor bewoners en bezoekers. Jaarlijkse evenementen zoals het Folkfestival in Dranouter of de leperse Rally maken een vast bestanddeel uit van het cultureel leven in de streek en verankeren zich ruimtelijk in het landschap. Omwille van ontbrekende bestaande inventarisaties zijn culturele waarden vanuit het actuele debat of getuigen van de hedendaagse cultuur binnen dit onderzoek maar beperkt in kaart gebracht.

ANEKDOTEN

KEMMEL - Paysage. *Ima Loois* Florimond Barlier, éd., Tress.

KEMMEL - Le Mont et la Dohlon

NEUVE-ÉGLISE - Vae sur les monts

NEUVE-ÉGLISE - Paysage

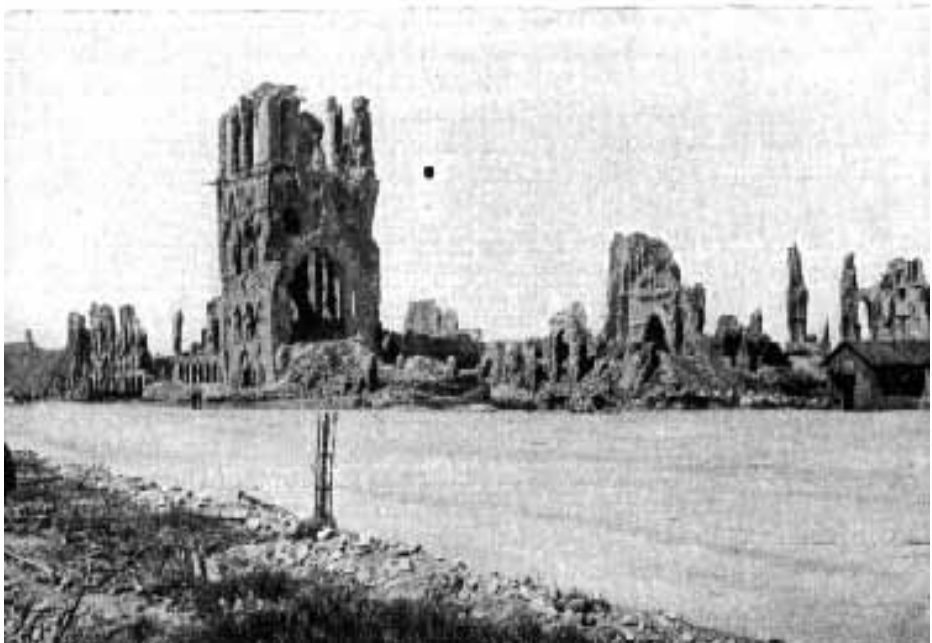
KEMMEL - VUE VERS LE MONT ZICHT NAAR DE BERG

Kemmel Berg Mont-Kemmel

MILITAIRE BEGRAAFPLAATSEN

- 1 Westhof Farm Cemetery (Nieuwerkerke)
- 2 Westhof Farm Cemetery (Nieuwerkerke)
- 3 Nieuwerkerke Churchyard (Nieuwerkerke)
- 4 Kandahar Farm Cemetery (Nieuwerkerke)
- 5 Bethlehem Farm West Cemetery (Mesen)
- 6 Wulverghem Churchyard (Wulverghem)
- 7 Bethlehem Farm East Cemetery (Mesen)
- 8 Wulverghem-Lindenhoek Road Military Cemetery (Wulverghem)
- 9 Messines Ridge British Cemetery (Mesen)
- 10 R.E. Farm Cemetery (Wijtschate)
- 11 Dranouter Churchyard (Dranouter)
- 12 Dranouter Military Cemetery (Dranouter)
- 13 Pond Farm Cemetery (Wulverghem)
- 14 Packhorse Farm Shrine Cemetery (Wulverghem)
- 15 Locre N° 10 Cemetery (Loker)
- 16 Cabin Hill Cemetery (Wijtschate)
- 17 Lone Tree Cemetery (Wijtschate)
- 18 Lindenhoek Chalet Military Cemetery (Kemmel)
- 19 Spanbroekmolen British Cemetery (Wijtschate)
- 20 Derry House Cemetery No 2 (Wijtschate)
- 21 Ossuaire Kemmelberg (Loker)
- 22 Graf William Redmond (Loker)
- 23 Locre Hospice Cemetery (Loker)
- 24 Torreken Farm Cemetery N° 1 (Wijtschate)
- 25 Loker Churchyard (Loker)
- 26 Irish House Cemetery (Kemmel)
- 27 Kemmel Churchyard (Kemmel)
- 28 Wyltschaete Military Cemetery (Wijtschate)
- 29 Kemmel Chateau Military Cemetery (Kemmel)
- 30 Somer Farm Cemetery (Wijtschate)
- 31 La Laiterie Military Cemetery (Kemmel)
- 32 Oostaverne Wood Cemetery (Wijtschate)
- 33 Westouter Churchyard & Extension (Westouter)
- 34 Croonaert Chapel Cemetery (Wijtschate)
- 35 Godezonne Farm Cemetery (Kemmel)
- 36 Westoutre British Cemetery (Westouter)
- 37 La Clytte Military Cemetery (De Klijte)
- 38 Suffolk Cemetery (Kemmel)
- 39 Klein Vierstraat British Cemetery (Kemmel)
- 40 Kemmel N° 1 French Cemetery (Kemmel)
- 41 Elzenwalle Brasserie Cemetery (Voormezele)
- 42 Ridge Wood Military Cemetery (Voormezele)
- 43 Bus House Cemetery (Voormezele)
- 44 Oak Dump Cemetery (Voormezele)
- 45 Voormezele Churchyard (Voormezele)
- 46 Voormezele Enclosures No 1 and No 2 (Voormezele)
- 47 Reninghelst Churchyard & Extension (Reningelst)
- 48 Reninghelst New Military Cemetery (Reningelst)
- 49 Dickebusch New Military Cemetery (Dickebus)
- 50 Dickebusch New Military Cemetery Extension (Dickebus)
- 51 Hedge Row Trench Cemetery (Zillebeke)
- 52 Voormezele Enclosure No 3 (Voormezele)
- 53 Dickebusch Old Military Cemetery (Dickebus)
- 54 Spoilbank Cemetery (Zillebeke)
- 55 1st D.C.L.I. Cemetery, The Bluff (Zillebeke)
- 56 Chester Farm Cemetery (Zillebeke)
- 57 Woods Cemetery (Zillebeke)
- 58 The Huts Cemetery (Dickebus)
- 59 Larch Wood Cemetery (Zillebeke)
- 60 Grootebeek British Cemetery (Reningelst)
- 61 Bedford House Cemetery (Zillebeke)
- 62 Blauwepoort Farm Cemetery (Zillebeke)

De militaire begraafplaatsen maken naast de herdenkingsmonumenten het grootste deel uit van de relictten van WOI. Alleen al in het studiegebied zijn er rond de 100 begraafplaatsen.

Soldaten die in een veldslag werden gedood, werden onmiddellijk erna ter plaatse begraven. Zo kwamen de begraafplaatsen soms op bijzondere of onverwachte plekken tot stand. De begraafplaatsen verschillen in stijl en typologie, afhankelijk van de nationaliteit van de soldaten, en in omvang afhankelijk van de grootte van de veldslag. Vandaag bevinden zich enkele grootschalige begraafplaatsen in de steden Ieper en Bailleul. In Langs een noordelijk uitgestrekt gebied bevindt zich een dicht verspreidingspatroon van grotere en kleinere, soms meerdere begraafplaatsen bijna naast elkaar. Er zijn langgerekte begraafplaatsen langs een spoorlijn, in het bos naast een camping, in het midden van een bedrijfzone, tussen verkavelingen, monumentaal uitgebreid over een heuvel met zicht over de velden of als een klein tuintje in het midden van akkers...

Dit netwerk van herinneringsplekken wordt vaak door oorlogstoeristen en streekbewoners bezocht. Voor de doelgerichte bezoeker brengen deze begraafplaatsen een verband tot stand tussen de plek waar de soldaten sneuvelde en een plek ver weg waar de gesneuvelde soldaten vandaan kwamen; voor de passant zijn de graven een altijd presente laag in het landschap met oriëntatiekarakter.

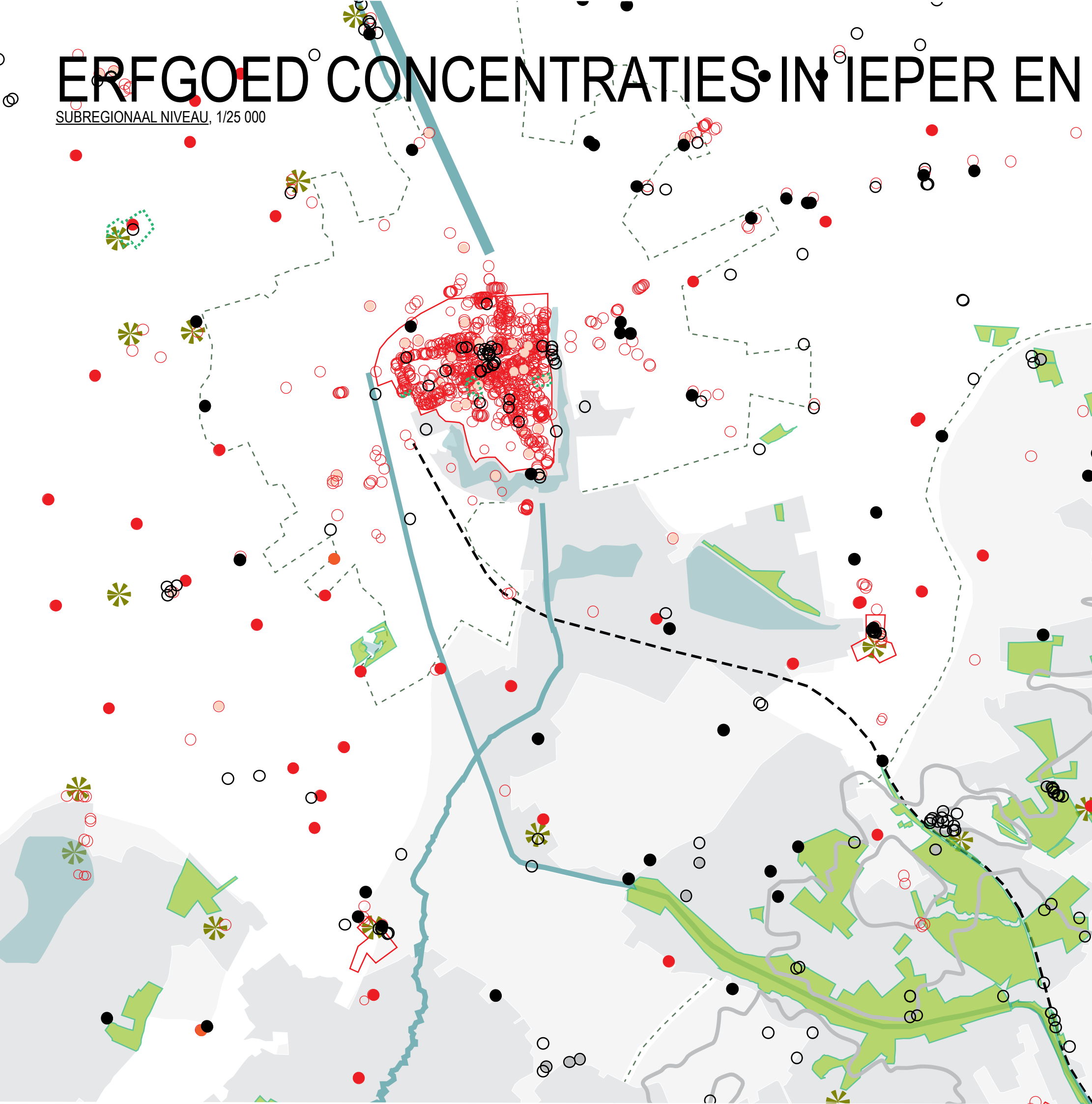

ERFGOED CONCENTRATIES IN IEPER EN IEPERBOOG

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

- CULTUURDRAAGER
  - heuvelrug, hoogtelijn 50m
  - historisch kern
  - watervlakte
  - bos
- LANDSCHAPPELIJKE RELICTEN
  - grenslin traditioneel landschap
  - relictzone
  - ankerplaats
  - monumenten en landschappen
  - lijnrelict waterloop
  - lijnrelict spoorweg
  - lijnrelict oorlog
  - puntrelict
- ONROEREND ERFGOED
  - bouwkundig relict
    - publiek / religieus
    - hoeve
    - wederopbouwhoeve
  - oorlogsrelict
    - militair begraafplaats
    - landschappelijke restanten

kaartlagen_onroerend erfgoed

concentratie van wederopbouwstructuren en oorlogsmonumenten in Ieper, verspreide wederopbouwrelicten en oorlogsrelicten

kaartlagen_landschapsrelicten

twee ankerplaatsen (*Ieperse Vesting - Verdrongen Weide - Zillebeekse vijver - Palingbeek - Vierlingen* en *Hoge Netelaar - Groeneburgh*) en vijf lijnrelicten rond de relictzones *Vijvergebied Zillebeke* en *vallei van de Wijtschatebeek* en *Rug van Westrozebeke*.

VERSPREIDINGSPATRONEN ROND DE HEUVELS

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

landschapsatlas

Het deelgebied rond de heuvels wordt gedomineerd door landschappelijke relictten. De relictzone van de West-Vlaamse heuvels bijvoorbeeld, bedekt bijna het ganse gebied behalve het gebied tussen Kemmel en Voormezele, dat als een witte vakte opvalt. Voor de Franse bergen, zoals Zwarteberg of Catsberg, is aan te nemen dat een gelijkaardige waardering als landschappelijk relict zou kunnen gelden. Twee ankerplaatsen, Vidaigneberg-Rodeberg-Douvevallei en Kemmelberg-Scherpenberg, zijn rond de hoogste heuvels gelokaliseerd en strekken zich uit naar de Dikbusvijver in het noorden en de Douvevallei in het zuiden. Twee beschermde landschappen vormen de belangrijkste landschappelijke cultuurgetuigen, het landschap rond de Kemmelberg tussen Kemmel, Dranouter en Klijte, en een kleiner gebied rond de Scherpenberg.

inventaris onroerend erfgoed

Voor de bouwkundige relictten zijn twee lagen te onderscheiden: hoge concentraties van relictten in de zeer gelijkmatig verspreide dorpskernen en buiten deze kernen een lagere dichtheid van relictten over het landschap verdeeld. In het eerste geval maken ze meestal deel uit van een ensemble van historische of wederopgebouwde gebouwen en staan daarom niet alleen op zichzelf maar maken ook deel uit van een stedenbouwkundige compositie, zoals een dries of een straat of andere constellaties van gebouwen. Daarbij is de dries de meest opvallende stedenbouwkundige constellatie in de dorpskernen rond de heuvels: een open grasland in het midden van het dorp, soms met bomen rondom en een kiosk erop. Zo komen kerkhof en kerk vaak niet centraal in het dorp te staan. Buiten de kernen zijn als bouwkundig erfgoed vrijstaande gebouwen te vinden zoals een hoeve, soms meerdere hoeves dicht bij elkaar of ook een rij van arbeidershuizen. In dit geval treedt een groep van gebouwen als een solitair element in het open landschap op, in het extreem geval alleen maar een arbeiderswoning naast een veldweg. Het soms meer en soms minder losse verspreidingspatroon van deze vrijstaande relictten geeft een bijkomende waarde aan het relict, afhankelijk van de positie van een gebouw binnen het patroon van relictten.

Bij de onroerende oorlogsrelictten is de verspreiding gelijkaardig, behalve dat het verspreidingspatroon minder hoog geconcentreerde locaties toont en een bredere verspreiding met een toename naar het centrum van de frontzone, langs de Palingbeek, Wijtschate en Kemmelberg.

Hoge concentraties van onroerend erfgoed komen voor als lijn- of puntrelictten in de landschapsatlas. Zo is de concentratie van oorlogsrelictten langs de Kraterlijn van Wijtschate als lijnrelict gedefinieerd, en zijn de concentraties van bouwkundig erfgoed in de dorpskernen van bv. Wijtschate, Kemmel of Loker als puntrelict gedefinieerd.

aanvullingen

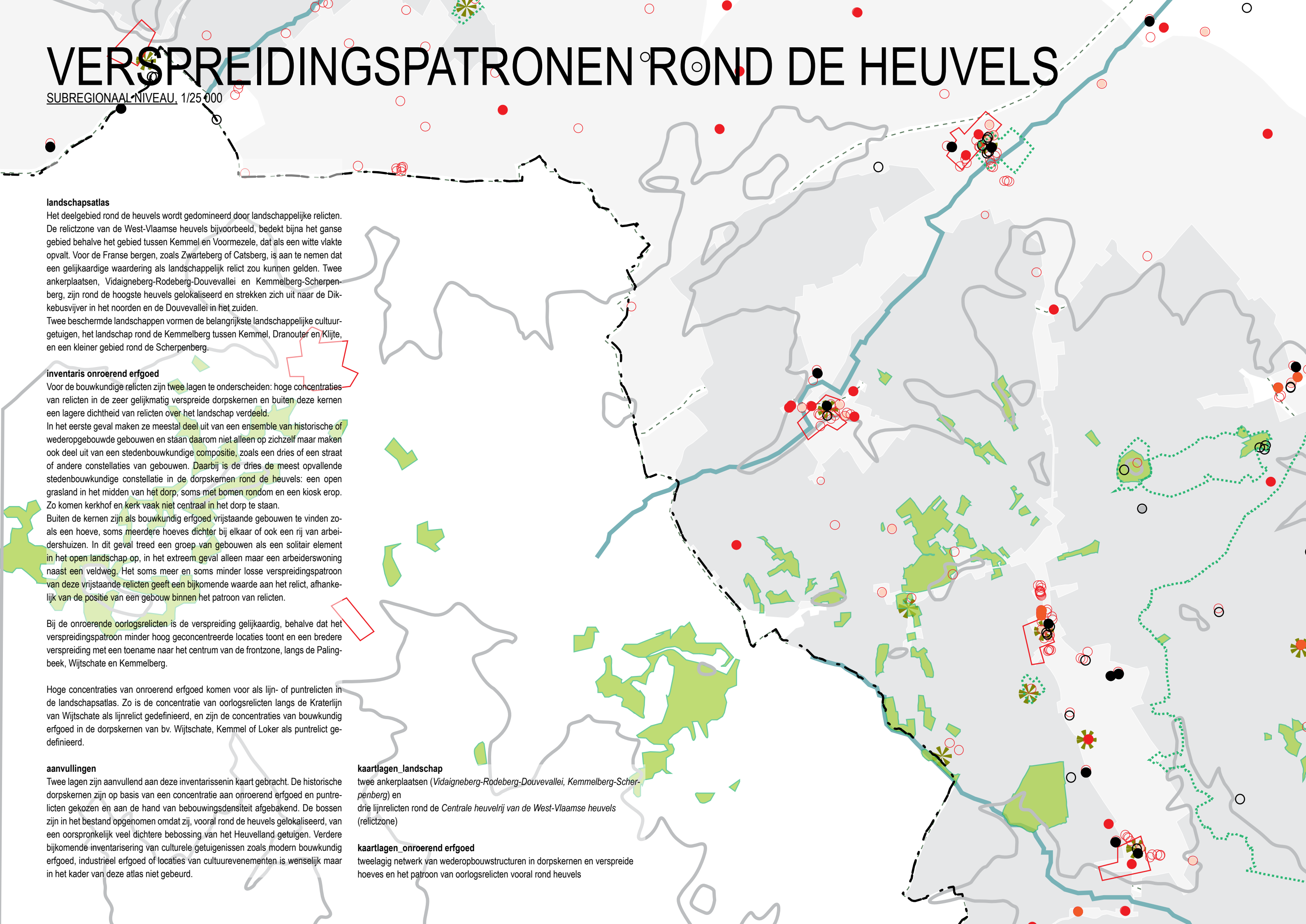
Twee lagen zijn aanvullend aan deze inventarissen in kaart gebracht. De historische dorpskernen zijn op basis van een concentratie aan onroerend erfgoed en puntrelictten gekozen en aan de hand van bebouwingsdensiteit afgebakend. De bossen zijn in het bestand opgenomen omdat zij, vooral rond de heuvels gelokaliseerd, van een oorspronkelijk veel dichtere bebouwing van het Heuvelland getuigen. Verdere bijkomende inventarisering van culturele getuigenissen zoals modern bouwkundig erfgoed, industrieel erfgoed of locaties van cultuurevenementen is wenselijk maar in het kader van deze atlas niet gebeurd.

kaartlagen_landschap

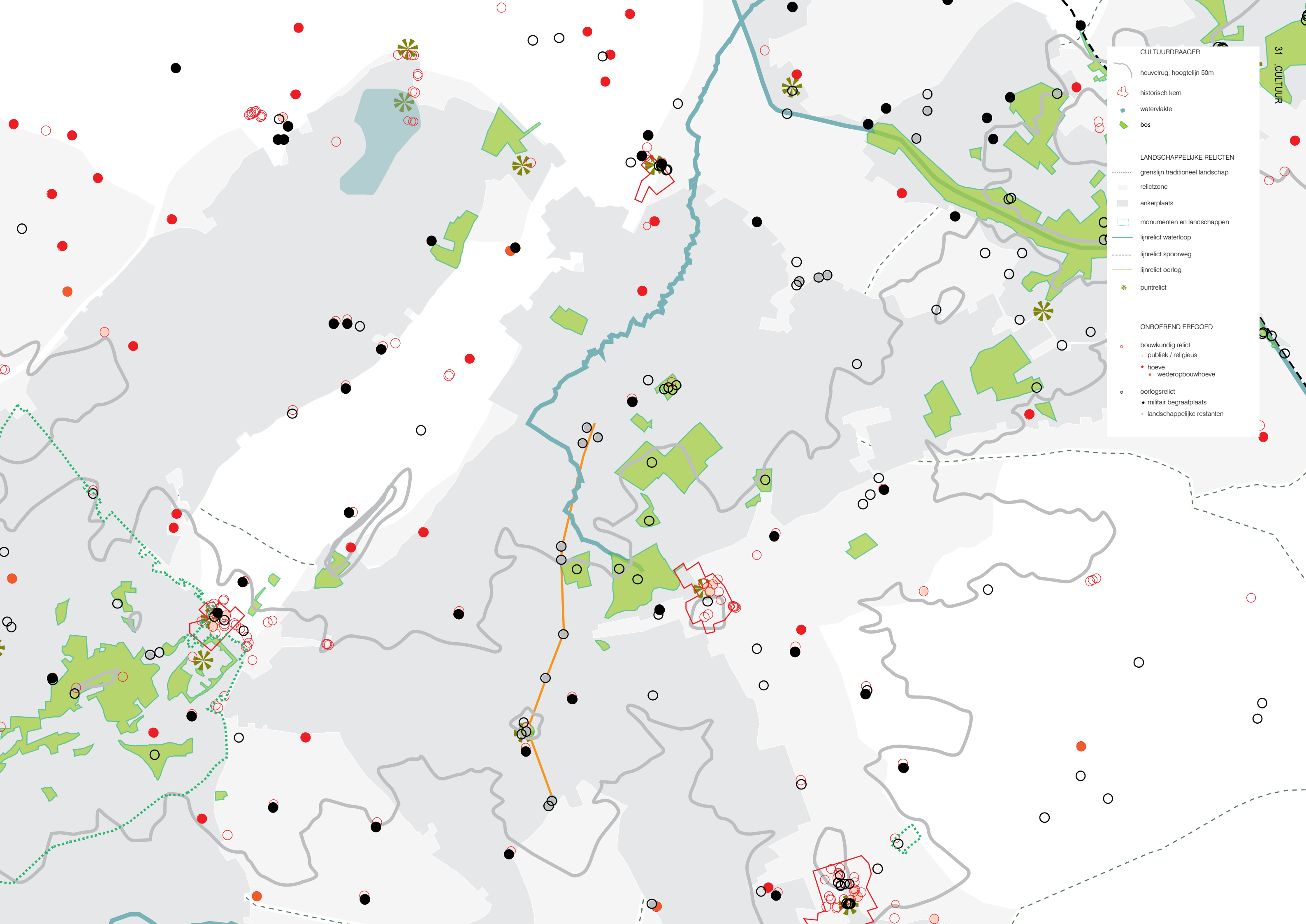
twee ankerplaatsen (Vidaigneberg-Rodeberg-Douvevallei, Kemmelberg-Scherpenberg) en drie lijnrelictten rond de Centrale heuvelrij van de West-Vlaamse heuvels (relictzone)

kaartlagen_onroerend erfgoed

tweelagig netwerk van wederopbouwstructuren in dorpskernen en verspreide hoeves en het patroon van oorlogsrelictten vooral rond heuvels

CULTUURDRAAGER

- heuvellug, hoogtelijn 50m
- historisch kern
- watervlakte
- bos

LANDSCHAPPELIJKE RELICTEN

- grenslijn traditioneel landschap
- relictzone
- ankerplaats
- monumenten en landschappen
- lijnrelict waterloop
- lijnrelict spoorweg
- lijnrelict oorlog
- puntrelict

ONROEREND ERFGOED

- bouwkundig relict
  - publiek / religieus
  - hoeve
  - wederopbouwhoeve
- oorlogsrelict
  - militair begraafplaats
  - landschappelijke restanten

31 CULTUUR

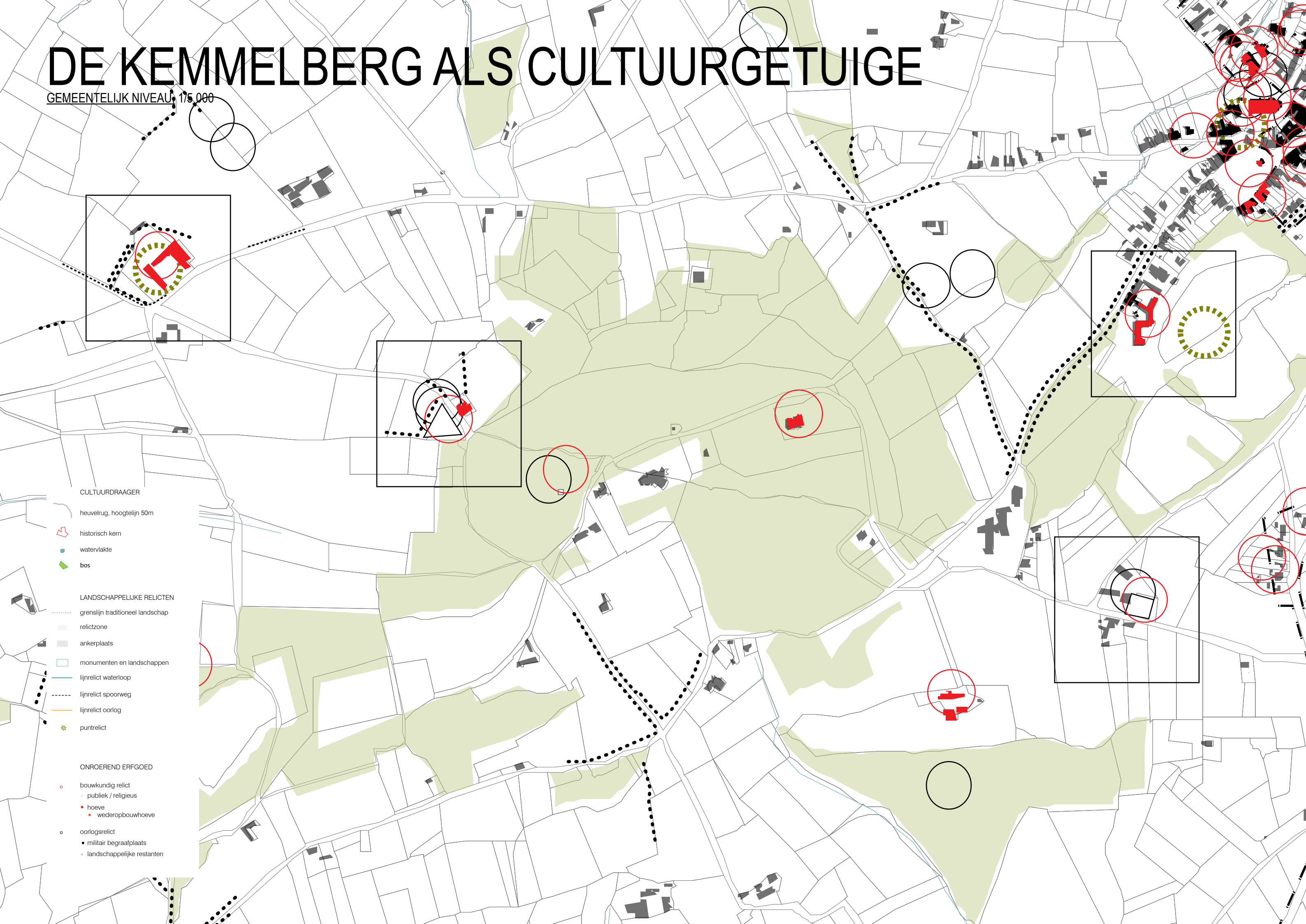
c. omschrijving - opmerkingen

Deze ankerplaats strekt zich over de gemeentes Heuvelland en Ieper. Ze wordt in het westen begrensd door de Franse grens en door de weg van Dranouter-Loker-Poperinge. In het oosten vormt de weg vanaf de Franse grens over Nieuwkerke-Kemmel-Ieper de grens. De Dikkebusvijver is in het uiterste noorden van de ankerplaats gelegen. Deze ankerplaats bevat enkele Westvlaamse heuvels die de waterscheidingskam vormen tussen het bekken van de Ijzer en het bekken van Schelde en Leie. De heuvelrij van Kemmelberg, Monteberg, Scherpenberg, Rodeberg, en Vidaigneberg (en verder in Frankrijk) vormt tevens de bodemkundige grens tussen het zandleemgebied ten noorden en het leemgebied ten zuiden ervan. De bekkens van Schelde-Leie en Ijzer worden nog verder onderverdeeld. Ten zuiden van de interfluviale kam die loopt van Ploegsteert over Nieuwkerke naar de Zwarte Molenhoek ligt de brede en vlakke vallei van de Leie; ten noorden ervan en ten zuiden van de heuvelrij ligt de vallei van de Douve die uitmondt in de Leie. Ten noordoosten van de Kemmelberg en de Scherpenberg liggen talrijke valleitjes (Kemmelbeek, Willebeek, Klijtebeek, Scherpenbergbeek,...) die allen afwateren naar de Ijzer. De talrijke “-bergen” vormen geen aaneengesloten rij van heuveltoppen maar zijn verbonden door lagere heuvelkammen die men “zadels” noemt. Op de toppen van de Kemmelberg, Monteberg en de Scherpenberg dazgomen zand en ijzerzandsteenbanken van het zgn. Diestiaan. Deze zandsteenbanken zijn veel resistenter voor (fluviatiele) erosie en hebben er waarschijnlijk toe bijgedragen dat de heuvelrij zich kon handhaven. De heuvels zelf kennen een afwisseling van kleiige en zandige geologische formaties. Waar een zandige formatie rust op een kleiige of op één met zandsteenbanken ontstaat een watertafel. Waar de Kwartaire mantel zeer dun of afwezig is langs de grenslijn tussen beide dagzomende formaties, ontstaat een bron. Op de Kemmelberg onderscheidt men twee etages waar een zandige rust op een kleiige nl. de formatie van Diest op de formatie van Maldegem (Bartoonklei) rond een hoogte van ongeveer 120m en één binnen de formatie van Gent (Paniseliaanklei) rond een hoogteligging van ongeveer 60 à 70 m. Op de andere heuvels en kammen treft men enkel het laagste niveau aan omdat zij reeds te ver geërodeerd zijn. De verandering in geologische formatie is visueel waarneembaar aan kleine taluds dwars op de helling die de bovenkant van een kleiige formatie of een zandsteenbank accentueert. Door de lokale kleiige ondergrond heeft men in het gebied ook stuwwatergronden en kleine vijvertjes en poelen (vooral op Douve-Leie-interfluvium). De talrijke bronnen geven het ontstaan aan beken die door terugschrijdende erosie amfitheatervormige dalhoofden doen ontstaan rondom de heuvels. De ingesneden en steile dalen in de bovenlopen zorgen voor een versnijding van de hellingen in talrijke secundaire waterscheidingskammen. De valleiranden vallen dikwijls goed op door taluds of door houtkanten. Meer stroomafwaarts hebben de valleien tevens een asymmetrische vorm waarbij de ene helling steiler is dan de andere. De Leievallei in het zuiden van de ankerplaats kenmerkt zich door de grote uitgestrekte vlakke vallei met een groter aandeel weiland dan akkerland. Op de drogere gronden liggen akkerlanden. De percelen hebben een onregelmatige vorm en de weilanden hebben soms een veedrinkpoel veroorzaakt door de kleiige ondergrond. Het landschap heeft een open karakter met verspreid enkele waardevolle hoeves. Het Groot Westhof is de voormalige zetel van de heerlijkheid “Cense Westhove”. De gesloten hoeve bestaat uit 4 gebouwen rond een vierkantig erf. Ten westen ervan liggen de resten van een motte met walgracht. Ten noorden rest nog een betonnen bunker uit WO1 want deze streek vormde het decor voor een slagveld tijdens WO1. Rond het Groot Westhof zijn de percelen aanzienlijk groter dan de andere en ontbreekt iedere bebouwing waardoor deze hoeve sterk opvalt. De heuvelkam tussen Douve- en Leiebekken heeft enkele diep ingesneden valleien van zijbeken van de Leie en de Douve. Langs de meest steile hellingen in deze valleien komt weiland voor met vijvers en poelen door de kleiige ondergrond. Sommige weilanden hebben nog resten van perceelsrandbeplanting. De rest ligt onder akkerland. Aan de voet van de zuidelijke helling loopt een weg parallel aan de weg boven op de kam die van de Zwarte Molenhoek in rechte lijn naar Nieuwkerke en Mesen loopt. De bebouwing (vnl. hoeves) is geconcentreerd langs de weg op de heuvel en op de noordelijke helling. Op dit interfluvium liggen talrijke holle wegen of wegen met een talud, berm of houtkant. De Bellestraat is een oude Romeinse Heirbaan tussen Cassel-Wervik-Doomik met aan de voet van de helling een half verhard oppervlak van grint. Dicht tegen de oppervlakte treft men een plaveisel aan van grote stenen die vermoedelijk authentiek zijn. Verder onderzoek kan misschien uitsluitsel geven over de herkomst en de ouderdom van deze verharding. Het is een uitgesproken holle weg met sterk begroeide taluds met enkele oude en zeldzame exemplaren. Dankzij de bomen en struiken langs de taluds valt deze weg op in deze droge vallei. De Walletjes en de Zwarte Molenhoek vormen de hoogste punten van dit interfluvium en bieden een wijsds zicht op beide valleien en op de Kemmelberg. Op de Zwarte Molenhoek staat een kruis ter nagedachtenis aan de terechtstelling van drie geestelijken tijdens de godsdienstoorlogen. Rond de Zwarte Molenhoek resten nog gedeelten van heggen, hagen en houtkanten met veel verschillende houtige soorten. De vallei van de Douvebeek vormt een brede depressie tussen de heuvelkam van de Westvlaamse heuvelrij en de interfluviale kam tussen Douve- en Leiebekken. De beek ontspringt op de zuidelijke helling van de Vidaigneberg en heeft talrijke grote zijbeken aan de linkeroever (uit noorden) en kleinere aan de rechteroever. De Lindebeek ontspringt aan de Kemmelberg en stroomt aan de voet van de noordelijke en westelijke helling van de Monteberg. Ze heeft rond haar bron een bronbosje met een rijkdom aan flora. De Hellebeek ontspringt aan de Rodeberg. De loop van de zijbeken van de Douve wordt soms geaccentueerd door begeleidende bomen en struiken; lokaal hebben ze nog een zeer natuurlijk kronkelend sterk ingesneden profiel met soms steilranden aan de grens van de vallei. De Douvebeek zelf is na WO1 gecaliibreerd, verbreed en rechtgetrokken, maar volgt nog grosso modo de 17e-18e eeuwse loop. Aansluitend bij de beek ligt veelal weiland met weinig perceelsrandbegroeiing. Daarbuiten is het een mozaïek van akkerland en huisweiden aansluitend bij de hoeves. De grote regelmatige blokvormige percelen en de verspreide ligging van de hoeves wijzen op een oud ontginningsgebied. De perclering en het wegenpatroon stemt nog overeen met de situatie uit de 18e eeuw. De weinige hoeves liggen zeer verspreid in het gebied

buiten de eigenlijke valleien. Soms liggen nog resten van walgrachten bij de huidige hoeves of soms is enkel de walgrachtstructuur nog herkenbaar aan microreliëf. Het wegenpatroon volgt min of meer de loop van de vallei. De kerk van Dranouter vormt een oriënteringspunt dankzij haar hoge ligging op het interfluvium tussen bovenloop van Douvebeek en de Lindebeek. Deze gotische hallekerk is na WO1 heropgebouwd volgens het oorspronkelijke uitzicht waarbij de oorspronkelijke ijzerzandstenen gebruikt werden voor de onderste bouwlagen. Rondom ligt een kerkhof met o.a. een gedeelte voor Britse slachtoffers van WO1. Elders op het plein staat ook een monument ter nagedachtenis van de “Grote oorlog”. Ten westen van Dranouter ligt op een heuvelkam een kleine volkssterrenwacht. De heuveltoppen van Kemmel-, Monte- en Scherpenberg zijn bebost met loofbomen en hebben veelal een grote florale rijkdom aan de bosrand zelf. Ter hoogte van de bronnen komt specifieke bronvegetatie voor. Op de hoogste toppen komen ook planten voor die de ijzerhoudende zandsteen goed verdragen. Op de zuidelijke helling van de Kemmelberg ligt het Voorbos dat een zeer waardevolle flora heeft door zijn grote oppervlakte als bronbos, door zijn soortenrijkdom, door oude-bosindicatoren en door de vochtige condities. De bossen op deze heuvels hebben sterk geleden onder WO1 omdat ze gekapt werden of vernield werden door bominslagen. Men meent echter dat sommige hakhoutstobben deze kaalslag en vernietiging overleefd hebben en dat er bomen aanwezig zijn die ouder zijn dan 80 jaar. Op de Ferrariskaarten was een groter gedeelte van de heuveltoppen bebost. Op de zuidelijke helling van de Scherpenberg ontspringt een zijbeek van de grote Kemmelbeek die een heel steil en diep ingesneden bronamfitheater heeft. Het ligt onder akkerland en heeft een waardevolle vochtminnende flora. Verder stroomafwaarts rond de Zavelaar komen talrijke taluds voor op de helling die gedeeltelijk bebost is. De soortensamenstelling van dit bosje is echter zeer mager en kan vergroten mits een verandering van de boomsoorten. De hellingen van de heuvels (“-bergen”) liggen grotendeels onder akkerland zonder perceelsrandbegroeiing. Bij hoeves liggen vaak weilanden met lokaal restanten van de knot/bomenrijen en hagen. Het gebied tussen Westouter, Kemmel en Dranouter kenmerkt zich door de zeer veel verschillende knotboomsoorten. Naarmate de beekvalleien groter worden stroomafwaarts, komt er in de valleien een lint van weilanden voor. Rond de niet-beboste brongebieden liggen soms ook akkerlanden waar de minder steile hellingen de bewerking met machines mogelijk maken. Het wegenpatroon op de Kemmel- en Monteberg volgt de E-W-oriëntatie van de heuvelrug of volgt de oriëntatie van een interfluviale kam tussen twee beken. Sommige wegen zijn slechts half verhard en, vooral rond de Kemmelberg, hebben ze nog een kasseibedekking. Ze hebben vaak taluds of houtkanten, soms zijn het echte holle wegen. Op de berg zelf zijn archeologische sporen aangetroffen van bewoning uit het Neolithicum, van een heuvelfort uit de Ijzertijd en van een Keltische bergvesting van 450-300BC. De huidige bebouwing ligt verspreid in het gebied langs de wegen. Op de heuveltop ligt een geodetisch punt en staat een oorlogsmonument voor de slachtoffers uit WO1 dat herinnert aan de slag bij Kemmel op 25/04/1918. De Kemmelbeek loopt in noordoostelijke richting verder en werd stroomafwaarts rechtgetrokken. Aan de rechteroever heeft ze een dijk, weg en begeleidende bomenrij. Ze mondt uit in de Dikkebusvijver die ontstaan is door afdamming van de Kemmelbeek vanaf de middeleeuwen. Sindsdien doet de vijver dienst als drinkwaterreservoir voor de stad Ieper en omgeving. Door de omgevende bomenrij op de omringende dam valt deze vijver behoorlijk op in het landschap. Ten noordoosten van de vijver ligt het "vijverhuis" in neoclassicistische stijl; de aanbouw van overdekte terrassen doet afbreuk aan de waarde van het gebouw. Vlakbij staat de Vaubantoren, gebouwd in 1684 (1680). Hij deed dienst als versterking ter verdediging van de Ieperse watervoorraad en als sashuis voor de valsluis die de watertoevoer naar Ieper regelde. Ten oosten ervan ligt het kasteel Elzenwalle in een bos dat vroeger waarschijnlijk grotendeels samengesteld was met els vanwege de natte omstandigheden. Het vooroorlogse kasteel uit de 19e eeuw is omgracht en heeft een middentoren en twee lagere zijtorens. Ten noorden van de Scherpenberg ontspringen nog twee beken; beiden hebben een sterk ingesneden dalhoofd dat onder weiland ligt met restanten van knotbomenrijen. In het dalhoofd van de Scherpenbergbeek ligt een bronbosje, waardevol door de aanwezige flora. De rest van de noordelijke helling ligt grotendeels onder akkerland. Net stroomafwaarts van de bron van de Willebeek heeft men rond enkele vijvers kasteel de Warande gebouwd dat momenteel als gemeentehuis dienst doet. Deze vijvers zouden ook gevoed worden door de St-Laurentiusbron met geneeskundige kracht. Het kasteel is in neorenaissancestijl gebouwd in 1925; het valt op door zijn hoogte tov de omringende bomen en door de gele kleur van de bakstenen. Sinds WO1 is het landschap in deze strategische omgeving zwaar veranderd door de enorme vernieling die deze oorlog met zich meebracht. Het half open landbouwlandschap met hagen en bomenrijen is nagenoeg verdwenen tijdens WO1 en nauwelijks hersteld geworden. Het bouwkundig erfoed dateert grotendeels uit het interbellum en valt onder de noemer wederopbouwarchitectuur. Waarschijnlijk hebben sommige hakhoutstobben de oorlog overleefd. Verder is het gebied bezaaid met militaire kerkhoven, monumenten ter nagedachtenis van WO1,... De kerktores van binnen én buiten de ankerplaats zijn beeldbepalend en zijn goed zichtbaar vanuit de valleien en vanop de heuveltoppen. Vanop de heuveltoppen heeft men overigens een wijsds panoramisch zicht in alle richtingen. Het zicht vanop het Douve-Leie-interfluvium naar de Leievallei is bijna onbeperkt tot Armentières. Op de top van de Kemmelberg verhindert het bos het zicht maar vanuit de toren Belvédère heeft men een zicht op de ruime omgeving (Ieper,Poperinge, Ijzervallei, Leievallei, zelfs tot de duinen!).

DE KEMMELBERG ALS CULTUURGETUIGE

GEMEENTELIJK NIVEAU, 1:75.000

CULTUURDRAAGER

- heuvelrug, hoogtelijn 50m
- historisch kern
- watervlakte
- bos

LANDSCHAPPELIJKE RELICTEN

- grenslijn traditioneel landschap
- relictzone
- ankerplaats
- monumenten en landschappen
- lijnrelict waterloop
- lijnrelict spoorweg
- lijnrelict oorlog
- puntrelict

ONROEREND ERFGOED

- bouwkundig relict
  - publiek / religieus
  - hoeve
  - wederopbouwhoeve
- oorlogsrelict
  - militair begraafplaats
  - landschappelijke restanten

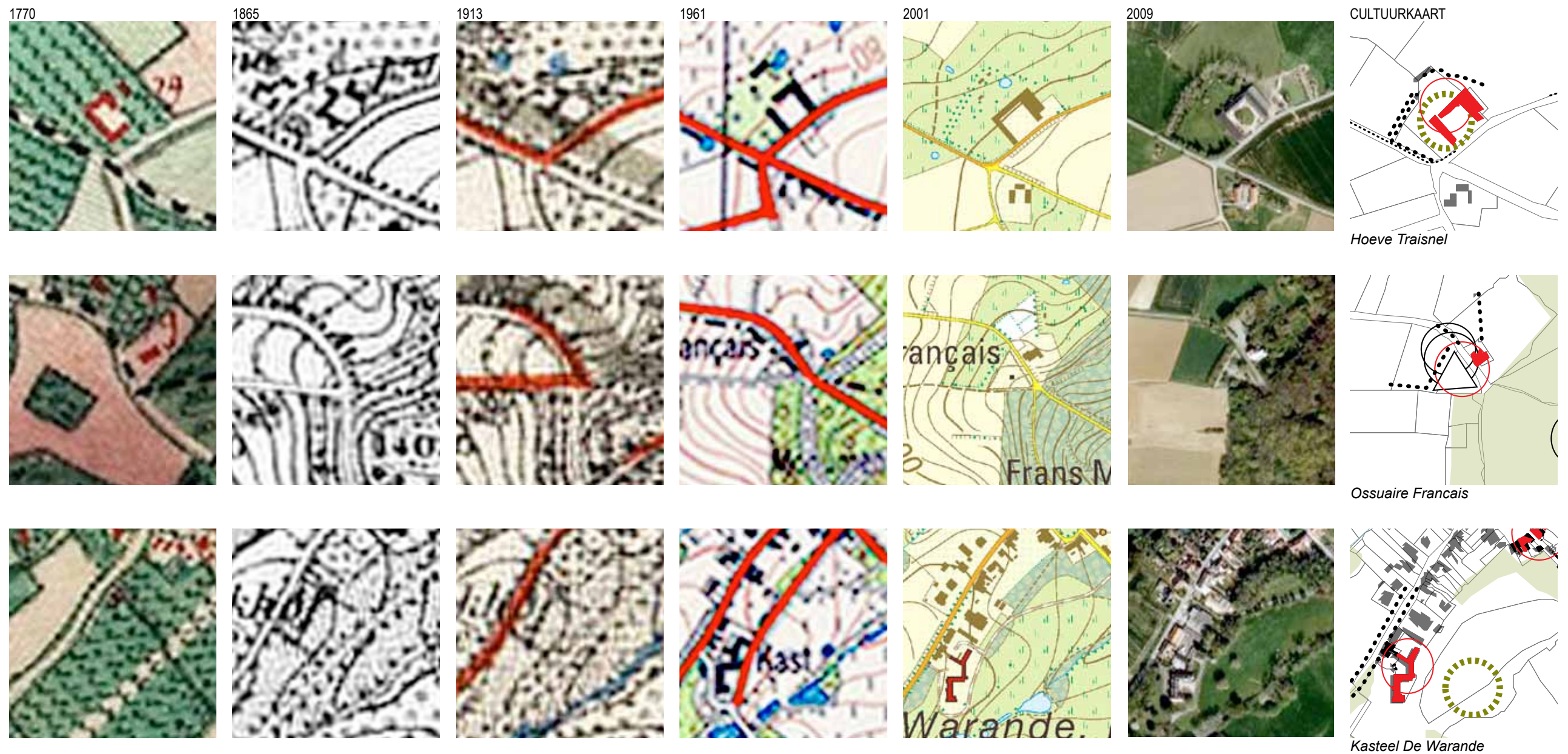

cultuurkaart

De cultuurkaart op gemeentelijk schaalniveau van de Kemmelberg vraagt om de bestaande inventarisatie vanuit landschapsatlas en onroerend erfgoed ruimtelijk te concretiseren. Dat wil zeggen dat het, zoals met de dorpskernen op subregionaal schaalniveau, nodig is om vanuit een inventaris van puntrelicten concrete elementen en objecten, dus gebouwen of monumenten, in het landschap te benamen en te omlijnen. Gezien dat de bestaande inventarissen op schaalniveau 1:50 000, het regionaal schaalniveau, opgemaakt zijn, is hier een dringende bijkomende inventarisatie nodig, of minstens een bijkomende analyse van bestaande inventarisatie.

Bijkomende inventarisatie kan bomenrijen en dreven omvatten, stratenpatronen of waterlopen met historisch belang, bosgebied of parkgebied, of locaties voor voortdurende culturele activiteiten of andere elementen met culturele of cultuurhistorische waarde.

Drie landschappelijk opvallende locaties met hoge erfgoedwaarde, twee ervan zijn puntrelicten, worden in een overzicht van historische kaarten geplaatst: het Warandekasteel te Kemmel, gelegen in het Warandepark, het Franse Ossuarium aan de Kemmelberg met vergezicht tot Loker en de wederopbouwhoeve Traisnel beneden de Kemmelberg. Dit tijdelijke overzicht laat zien hoe sterk de twee gebouwen en de aanlegging, die alle drie pas na WO1 tijdens de wederopbouw ontstonden, in geschiedenis en landschappelijke positionering verschillen.

In direct oogcontact met het hoeve is het Franse Ossuarium langs dezelfde straat gelegen, een beetje verder bergop gesitueerd. De driehoekige aanleg tussen de stijgende bosrand en de afhellende straat dramatiseert het vergezicht vanuit het monument. Dit is helaas alleen maar het geval in de winter omdat tijdens de zomer een rij bomen de visuele relatie tussen het uitkijkpunt en het landschap met de Traisnel hoeve verstoort. Deze plek is pas na de oorlog ontworpen.

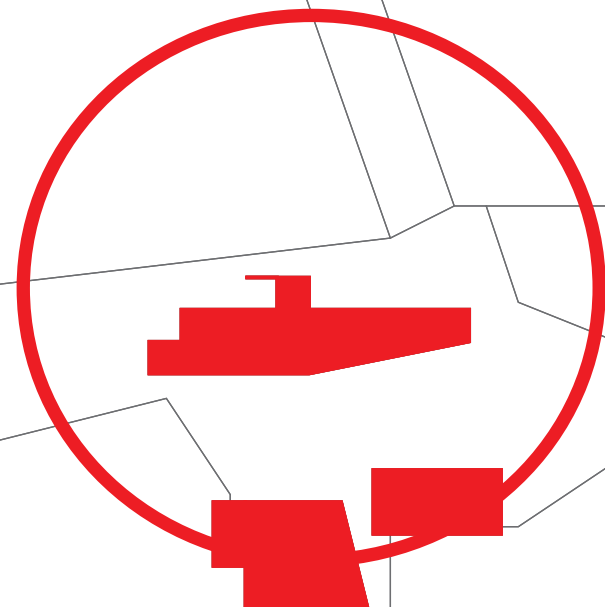
Het Warandepark met kasteel heeft een vrij grote dynamiek gekend door de eeuwen heen. De aanleg van de dreef door het park is steeds veranderd en het kasteel zelf werd na de oorlog volgens een nieuwe interpretatie heropgebouwd.

WEDEROPBOUWHOEVES EN WEEKENDHUIZEN

PERCEELSNIVEAU, 1/1 000

Op perceelsniveau merken we een groepering van hoeves met erfgoedwaarde op, deels wederopbouwhoeves, en een hoeve met een militaire begraafplaats juist naast het gebouw, als maakten ze deel uit van elkaar. Zonder verder bewerkt te zijn binnen dit onderzoek, maakt deze kaart al duidelijk welke vragen een cultuurkaart op dit schaalniveau opwerpt. Een verdieping van de bestaande inventaris onroerend erfgoed zou in dit geval moeten uitleggen welke gebouwen op een site precies over erfgoedwaarde beschikken, zelfs welke onderdelen van een gebouw of buitenaanleg (bv. een begraafplaats). Is het alleen de gevel of de graven met omheining? Of is het ook de oprit van het hoevecomplex en de voetweg naar de begraafplaats?

Op een andere schaal zouden elementen zoals een typisch bebouwingspatroon, of dreven met historisch belang, vegetatie of straatmeubilair langs een historische typologie, ingangssituatie, een oude boom of typisch opmaak van een omheining, in een bepaald materiaal, etc. verder behandeld moeten worden.

CULTUURDRAGER

heuvrug, hoogte

historisch kern

waterwakte

bos

LANDSCHAPPELJKE RELICTEN

grenslijn traditioneel landschap

relictzone

ankerplaats

monumenten en landschappen

relict waterloop

relict spoorweg

relict borlog

relict

ONROEREND ERFGOED

• bouwkundig relict

• publiek / religieus

• hoeve

• wederopbouwhoeve

• oorlogsrelict

• militair begraafplaats

• landschappelijke restanten

37 CULTUUR

< GEBRUIK >

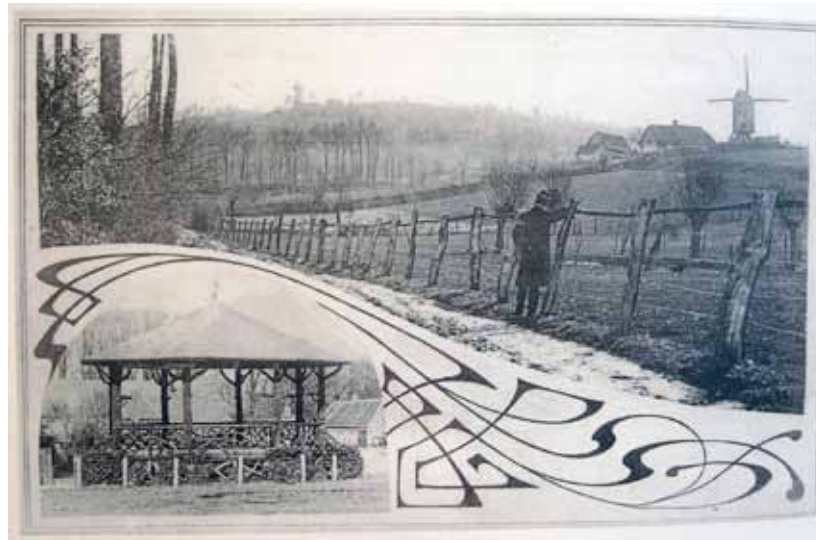
De gebruikswaarde van een plek heeft betrekking op de mate waarin het aan actuele gebruiksvragen kan beantwoorden. Voor een zelfde plek verschilt deze van gebruiker tot gebruiker. De gebruikswaarde hangt grotendeels af van praktische, materiële en functionele eigenschappen verbonden aan de plek in kwestie. Deze kunnen worden ondergebracht onder drie noemers:

- i) de functionele draagkracht van de plek (hiermee verwijzend naar de mogelijkheden voor het samengaan van functies, de aanwezigheid van infrastructuur, de inpassing van het programma, etc.);*
- ii) de ecologische draagkracht (in relatie tot duurzaamheid inzake niet-vernieuwbare bronnen van energie en grondstoffen, milieu-effecten, biodiversiteit, natuurontwikkeling, waterhuishouding, de invoering van nieuwe technologieën, etc.);*
- iii) de sociaal-economische draagkracht (overeenstemming tussen de visies van lokale en centrale overheden, kansen voor tewerkstelling, aandacht voor vermenging van sociale groepen, etc.).*

Naargelang de plek meer of minder tegemoet komt aan deze aspecten zal de gebruikswaarde hoog of laag zijn. Een hoge gebruikswaarde geeft aan dat de plek mits relatieve kleine investering voor de vooropgestelde bestemming(en) kan worden gebruikt zonder negatieve, kostbare eventueel onherroepelijke schade aan te brengen. Een lage gebruikswaarde wijst op een hoog investeringsniveau voor een laag rendement zoniet voor nefaste effecten. Een hoge gebruikswaarde valt dus grotendeels samen met een hoge duurzaamheid voor het landschap.

(Uit: "Een actiekader voor een gebiedgerichte aanpak met landschap als integrerend principe")

VAN PRODUCTIELANDSCHAP...

© GEBRUIK

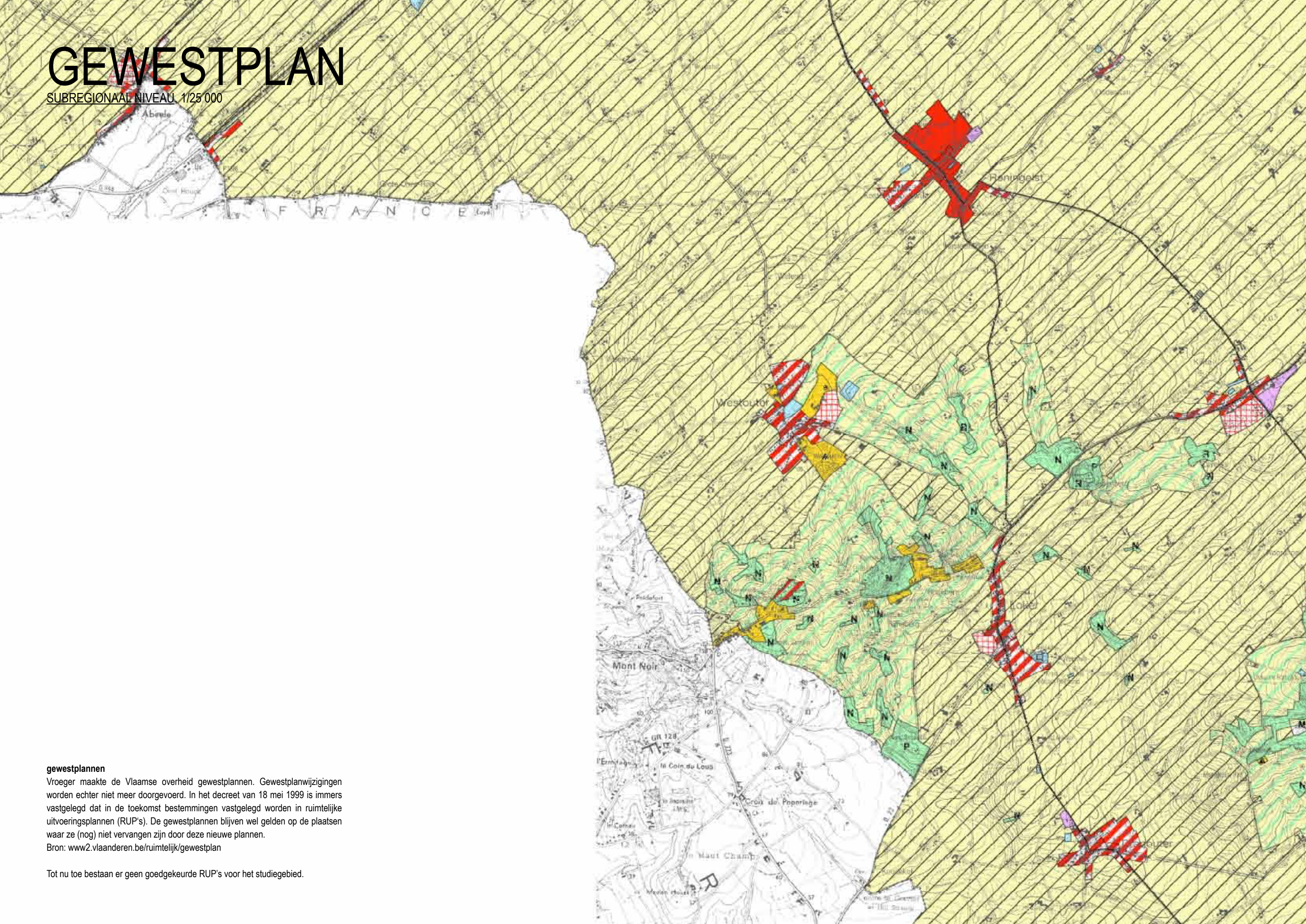
...NAAR CONSUMPTIELANDSCHAP

GEWESTPLAN

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

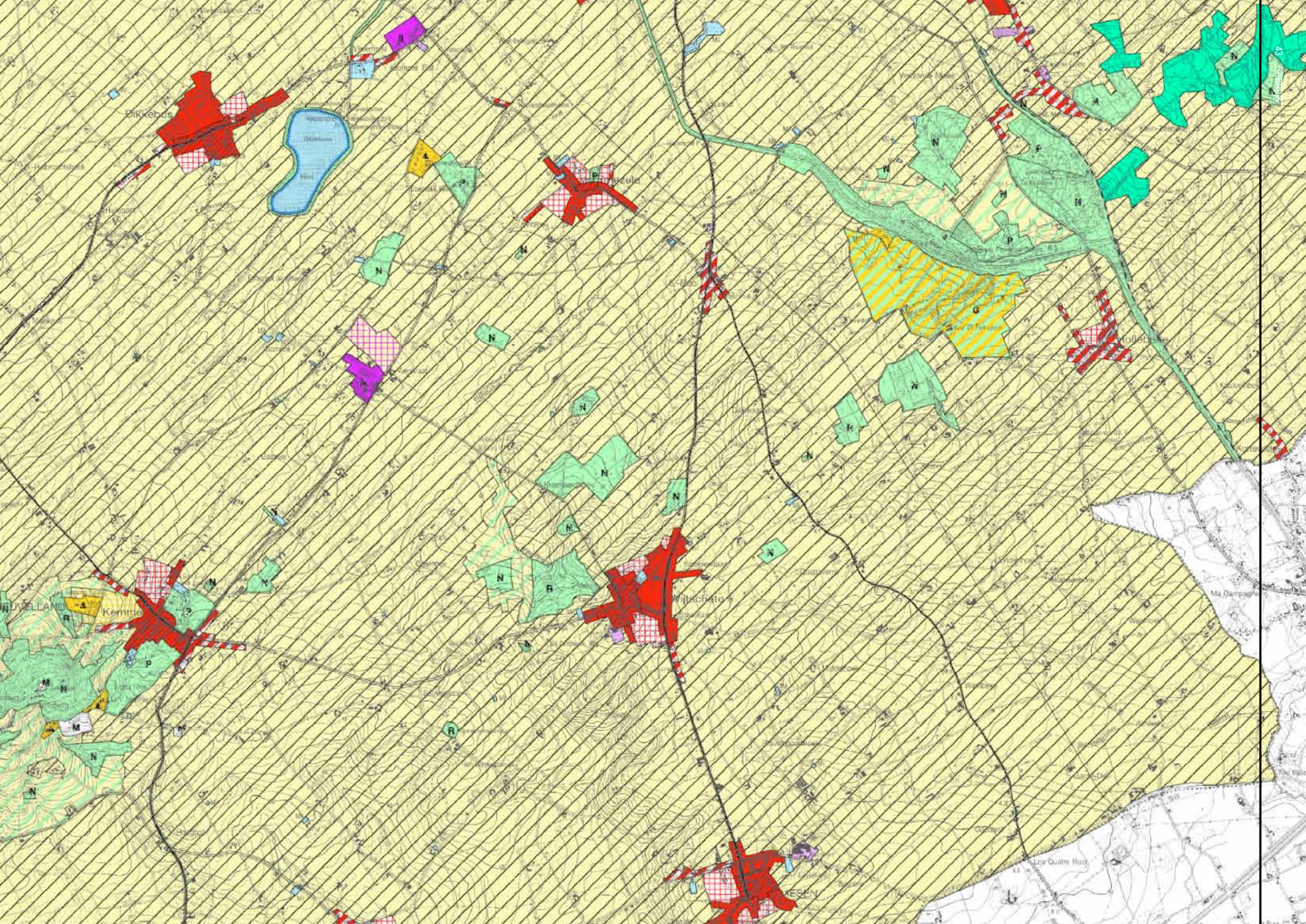
gewestplannen

Vroeger maakte de Vlaamse overheid gewestplannen. Gewestplanwijzigingen worden echter niet meer doorgevoerd. In het decreet van 18 mei 1999 is immers vastgelegd dat in de toekomst bestemmingen vastgelegd worden in ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP's). De gewestplannen blijven wel gelden op de plaatsen waar ze (nog) niet vervangen zijn door deze nieuwe plannen.

Bron: www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/gewestplan

Tot nu toe bestaan er geen goedgekeurde RUP's voor het studiegebied.

Dikkebus

Dikkebus

Esels

Kollet

Wijkste

Kemite

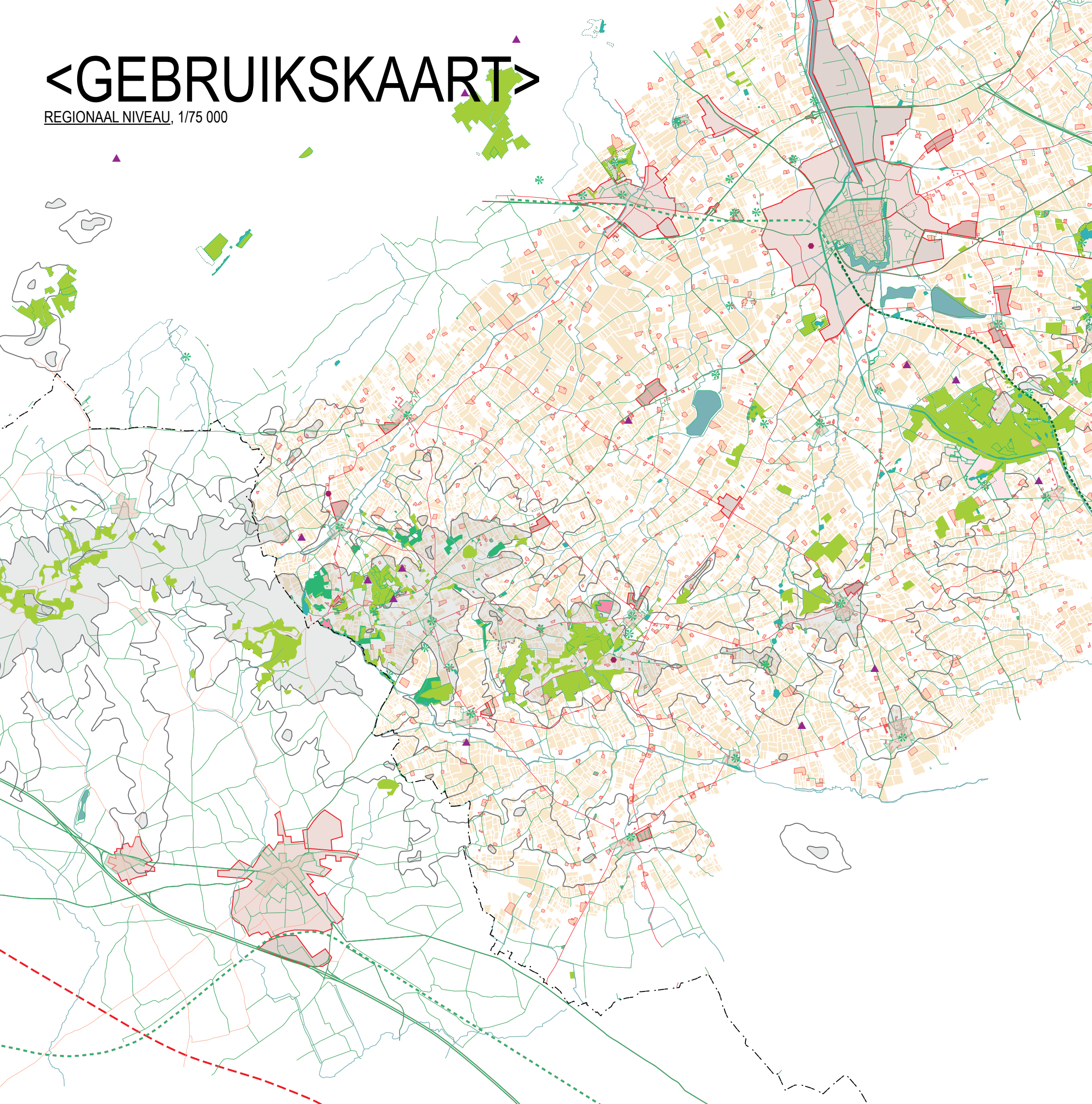
ESSEN

Les Quatre Haas

<GEBRUIKSKAART>

REGIONAAL NIVEAU, 1/75 000

PRODUCTIE ACTIVITEITEN

- bovenlokaal wegennet
- lokaal aansluitend wegennet
- stedelijke woon- en verzorgings kern
- industriële zone
- woonuitbreidingsgebied
- waterreservoir
- hoeve perceel
- landbouw perceel
- tuinbouw perceel

RECREATIEVE ACTIVITEITEN

- bovenlokaal wegennet
- fijnmazig wegennet
- historisch kern
- toeristisch programma
- puntrelicten
- watervlakten
- lijnrelict
- waterloop
- bos
- natuur reservat / domein
- heuvelrug

Zoals in het begin beschreven hangt de gebruikswaarde van een plek van de gebruiker af, die op een plek of binnen een ruimte aan lopende activiteiten deelneemt of aan toekomstige activiteiten wil deelnemen of deze wil initiëren. Omwille van de eenvoud zal het bebouwde landschap in het vrij grootschalige studiegebied vanuit twee zeer fundamentele gebruikskwesties bekeken worden: productief gebruik en recreatief gebruik; of met andere woorden: de mens tijdens het werken en de mens in zijn vrije tijd.

In de voorliggende synthesekaart < GEBRUIK > zijn de onderdelen van productieve systemen in het studiegebied in het rood getekend en de onderdelen van recreatieve systemen in groen. Het resultaat is een kaart die onderverdeeld is in rode en groene elementen, waarbij het wegnnet de duidelijkste uitzondering vertegenwoordigt. Het wegnnet behoort, hoewel niet op elk schaalniveau, tot beide systemen.

De snelwegen hebben een uiterst hoge gebruikswaarde omwille van de transport van producten en productiegoederen, toerisme, en personenverkeer. De lokale wegen zijn van hoge waarde voor de landbouw ontsluiting in het gebied, maar dienen ze tegelijkertijd als fiets- en wandelroute en brengen de internationale bezoekers naar de meest afgelegen begraafplaats toe.

Een tweede uitzondering wordt gevormd door het tapijt van landbouw- en weilandpercelen, dat het landschap tussen de kernen en de bossen bedekt. Het vormt de werkplaats en voorraadkamer voor de boer en zonder deze nevenschikking van verschillende gekleurde en gestructureerde percelen zou het open landschap als recreatieve ruimte niet bestaan.

De overige lagen van het landschap tussen leper en Bailleul laten zich gemakkelijker in productieve en recreatieve systemen en elementen opsplitsen, als gevolg van het nog vrij duidelijke onderscheid tussen steden en een platteland met dorpen, velden en bossen.

Maar ook in dit blijkbaar klassieke platteland wordt een stedelijk leven gevoerd. Ook al valt het op het eerste gezicht niet op, de Westhoek met zijn nog vrij landelijke streken maakt deel uit van het verstedelijkte netwerk van Vlaamse steden, zoals dat het geval is in de periferie van de nabije Franse metropool Lille. Wat zijn de sporen van deze stedelijke levenswijze binnen het systeem van klassieke landelijke activiteiten zoals landbouw, bosbouw, wonen en werken in de verspreide hoeves en dorpskernen, kleinschalige handel en lokale voorzieningen?

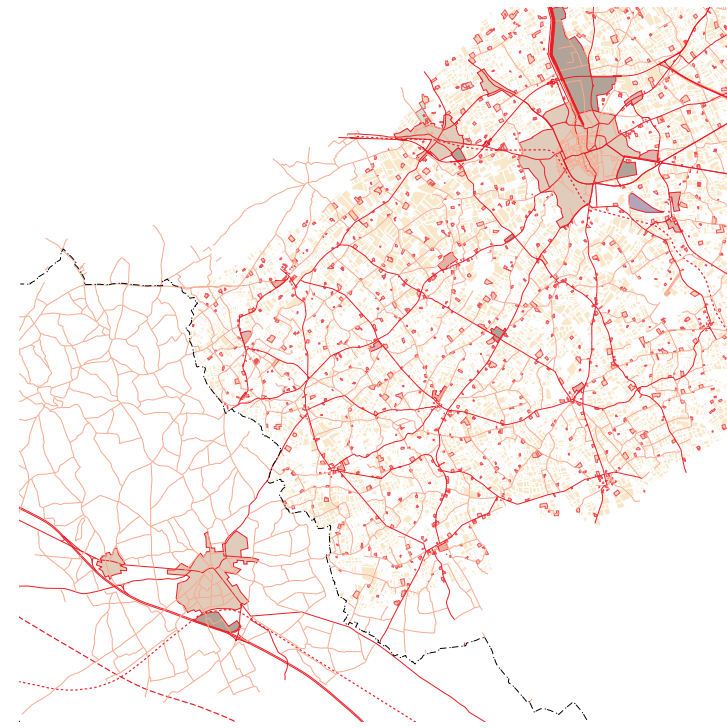
i) Opvallend binnen het tapijt van akkers en weilanden zijn de woonuitbreidingsgebieden, die naast bijna elk dorp sinds de jaren '70, soms vroeger, maar vooral in de laatste tien jaren zijn ontstaan. Hier wonen mensen, van wie de meerderheid in de nabije, of zelfs de verre stad of bedrijvenzone tewerkgesteld is. Op die manier hebben deze zones een hoge gebruikswaarde in het productief systeem, dat vanuit de steden is gegroeid. Deze woonuitbreidingsgebieden maken eerder deel uit van het stedelijk systeem dan het landelijk productief systeem.

ii) Minder opvallend zijn de activiteiten en functies die zich in de veranderende hoeves en hun omgeving afspeelen. Er bevinden zich dus hoeves die tot kleine fabrieken zijn omgevormd, agrarische bedrijven, of woningen, soms met bijkomende recreatieve functies. Er bevinden zich hoeves die minder goed bovenlokaal aangesloten zijn, maar wegens hun ligging naast waardevolle recreatieve gebieden, hun functie en activiteiten naar toerisme of horeca veranderen. Een groot aantal van de talrijke in het studiegebied verspreide hoeves, maar ook arbeiderswoningen, pastoorwoningen en ander historisch erfgoed wordt residentieel. Hier is dus een toewijzing naar productief of recreatief systeem minder eenvoudig. De hoeves hebben vooral in combinatie met andere indicatoren zoals infrastructuur, fysische toestand, beschikbaar bouwland of nabijheid van natuurgebieden, een hoge of lage gebruikswaarde in het recreatieve of productieve systeem. Deze locaties moeten op kleiner schaalniveau verder onderzocht worden om daaruit conclusies voor het hele gebied te kunnen trekken..

Samenvattend is met betrekking tot gebruikswaarde te constateren, dat voor een identificatie van mogelijkheden voor nieuwe activiteiten in het landschap tegelijkertijd plekken met extreem hoge waarde en plekken met extreem lage waarde zeer

interessant zijn. Er bevindt zich bijvoorbeeld op het regionaal schaalniveau in de zone langs de heuvelrug een groot potentieel voor recreatieve ontwikkeling, wonen en kleinschalige bedrijvigheid. Door hier deze activiteiten sterk te concentreren kan de leegheid in het omliggende landschap behouden blijven.

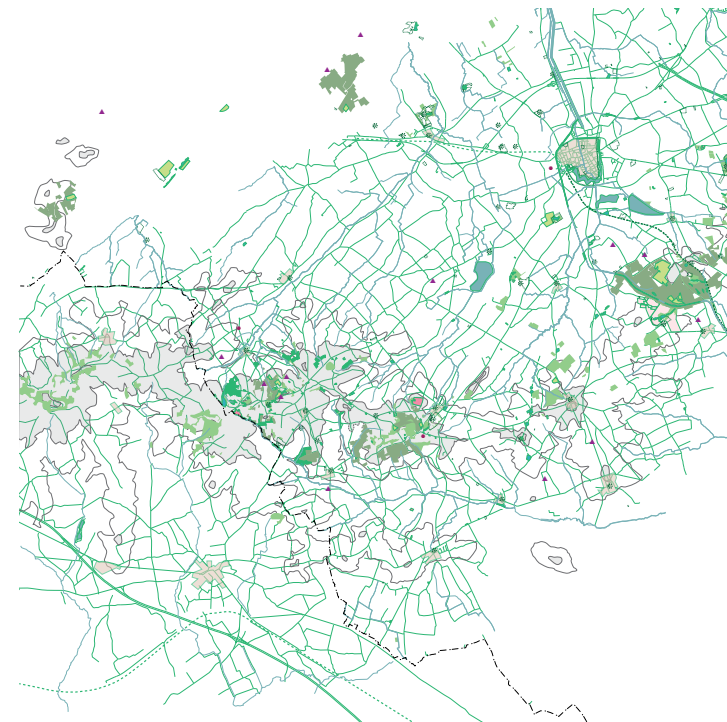
Anderzijds zullen wij rond de kernen en de steden ook potentieel vinden voor een grotere aandacht voor landschappelijk gerelateerde activiteiten of een vermindering van activiteiten ten gunste van geconcentreerde bedrijvigheid binnen de bestaande zones van hoge activiteit, industrieel of handelseconomisch of andere. Een zekere confrontatie van zeer dichte en zeer verspreide activiteiten vanuit de verschillende systemen kan een contrastrijk beeld vormen gebaseerd op de analyse van de bestaande activiteiten en hun condities.

TWEE COMPLEMENTAIRE SYSTEMEN: productieve en recreatieve activiteiten

stelsel productieve activiteiten

- bovenregionaal wegnnet met aansluitingspunten naar regionaal belangrijke wegen
- bovenregionaal netwerk van spoorlijnen en regionaal belangrijke stations
- bovenregionaal netwerk van waterwegen
- grootschalige verzorgingscentra
- grootschalige industriële zones en bedrijventerreinen, met bovenregionale aansluiting
- grootschalige woon(-uitbreidings-)gebieden
- grootschalige landbouw-, weiland- en bosgebieden
- grootschalige toeristische attracties

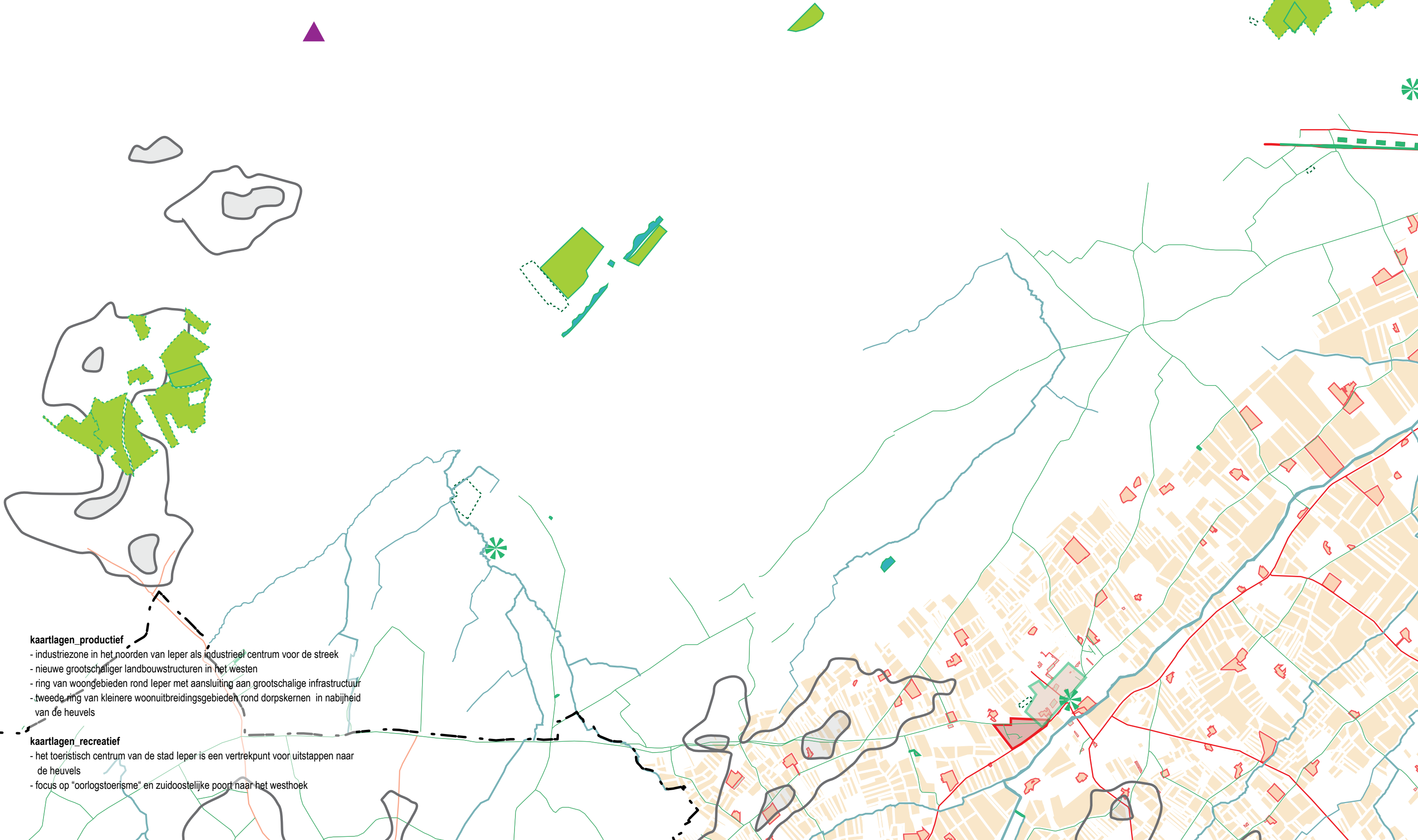

stelsel recreatieve activiteiten

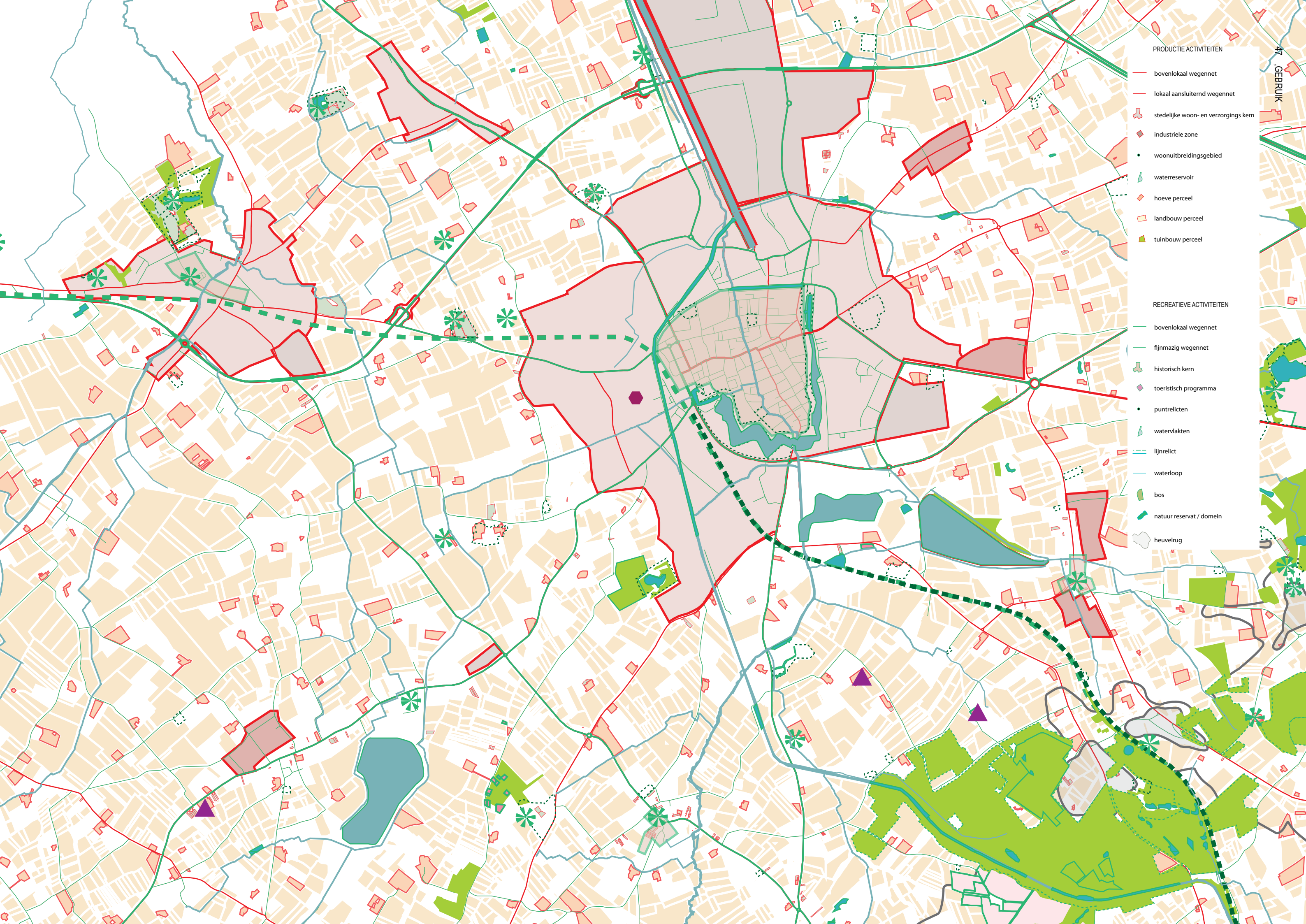
- de heuvelrug met beken en bossen
- soft wegnnetwerk, wandelroutes en fietspaden
- recreatieparken en natuurgebieden, kasteelparken, watergebieden
- historische kernen en erfgoedsites, aangesloten aan het fijnmazige netwerk
- lijnrelicten en concentraties van puntrelicten
- concentraties van bouwkundige relicten en wereldoorlogrelicten
- campings, hotels, jeugdrecreatie, hoeverrecreatie

IEPER EN IEPERBOOG

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

PRODUCTIE ACTIVITEITEN

- bovenlokaal wegennet
- lokaal aansluitend wegennet
- stedelijke woon- en verzorgings kern
- industriële zone
- woonuitbreidingsgebied
- waterreservoir
- hoeve perceel
- landbouw perceel
- tuinbouw perceel

RECREATIEVE ACTIVITEITEN

- bovenlokaal wegennet
- fijnmazig wegennet
- historisch kern
- toeristisch programma
- puntrelicten
- watervlakten
- lijnrelict
- waterloop
- bos
- natuur reservat / domein
- heuvelrug

LANDBOUW(+) ROND DE HEUVELS

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

De gebruikskaat op subregionaal schaalniveau focust op het landschap rond de heuvels. De opsplitsing in productieve (rood) en recreatieve (groen) systemen in de kaart suggereert twee complementaire figuren.

recreatief

De van oost naar west doorlopende heuvelrug wordt gemarkeerd door de hoogtelijn van 70m en ondersteund door een patroon van bossen met verschillende functies en karakters. Het zijn natuurgebieden, speelbossen, wandelbossen, parken, jonge bossen in provinciaal domein, die bij het systeem van recreatieve activiteiten in het landschap behoren. Binnen de figuur van de heuvelrug zijn naast de bossen het netwerk van wandelwegen, de historische dorpskernen en een aantal verblijfsmogelijkheden zoals gasthuizen, campings, hoeves met kamers en jeugdheden te noemen. De belangrijkste concentratie van toeristische attracties is op en rond de Rodeberg en Zwarte Berg juist aan de Belgisch-Franse grens te vinden. Naast een hoog gefrekwenteerde winkelstraat zijn er een groot aantal restaurants, een zetelbaan, campings en vakantiecomplexen te vinden, aan beide kanten omzoomd door grootschalige parkeervlakten om het grote aantal bezoekers op te nemen. Commerciële activiteiten in de dorpskernen maken mee deel uit van het systeem van recreatieve activiteiten, maar leggen tegelijkertijd samen met onder andere de commerciële activiteiten op de Rodeberg de link naar het systeem van productieve activiteiten in de zin van tewerkstelling in het landschap.

productief

Landbouw als productief gebruik van het landschap vindt op de vlakkere gronden rond de heuvels plaats. Hoe dieper in de vlakte hoe efficiënter de landbouwgebieden omdat deze groter zijn en de bodemkwaliteit hoger. De kaart toont duidelijk dat de velden in het noorden de grootste zijn en daarmee de hoogste gebruikswaarde hebben. Het regelmatig patroon van verspreide hoeves is in zijn gebruikswaarde als landbouwbedrijf afhankelijk van deze perceelsgrootten en verandert naar de heuvels toe zijn gebruikswaarde in de richting van recreatie en toerisme, een transformatie die pas op een lager schaalniveau zichtbaar wordt. Zo neemt de hoeveelheid van agrarische bedrijven ook hier zoals overal af bij gelijktijdige schaalvergroting van de resterende bedrijven. Een tweede laag rond de heuvels bestaat uit woonuitbreidingsgebieden die naast de dorpskernen gelegen zijn. Deze dorpskernen maken op regionaal schaalniveau deel uit van het stedelijk systeem van productieve activiteiten. In de zoom rond de heuvels liggen deze uiterst mono-functionele gebieden als eilanden in het landschap, meestal zonder samenhang naast een dorp geplaatst, en door het wegennet navelstrengachtig verbonden met de steden, waar gewerkt wordt en zich de voorzieningen bevinden.

Een derde laag die bij het productieve systeem behoort, en tegelijkertijd bij het recreatieve systeem, zijn de toeristische locaties, die eerder al vernoemd werden. Toerisme als tegelijkertijd productieve en recreatieve activiteit vindt in tegenstelling tot landbouw en woonuitbreidingen vooral op de heuvels plaats, punctueel verspreid met de al beschreven concentratie op de Rodeberg maar ook een minder sterke concentratie op de Kimmelberg.

Samenvattend kan de complementaire structuur van het gebruik van dit landschap beschreven worden als de groene-recreatieve hoofdstructuur, gevormd door de heuvelrug, met een rood-productieve achtergrond eromheen, bestaand uit een tapijt van akkers, hoevepercelen en woongebieden. De groene figuur is gevlekt met rode punten van commerciële activiteit in dorpskernen of op heuvels en in de bossen. De rode achtergrond is gevlekt met groene punten van recreatieve activiteit op een hoeve, rond de Dikkebusvijver, in een dorpskern of een verspreid bos.

kaartlagen_recreatief

recreatieve/toeristische structuur

- wandelgebieden, verblijf en gastronomie, netwerk van oorlogsrelicten, wegennet

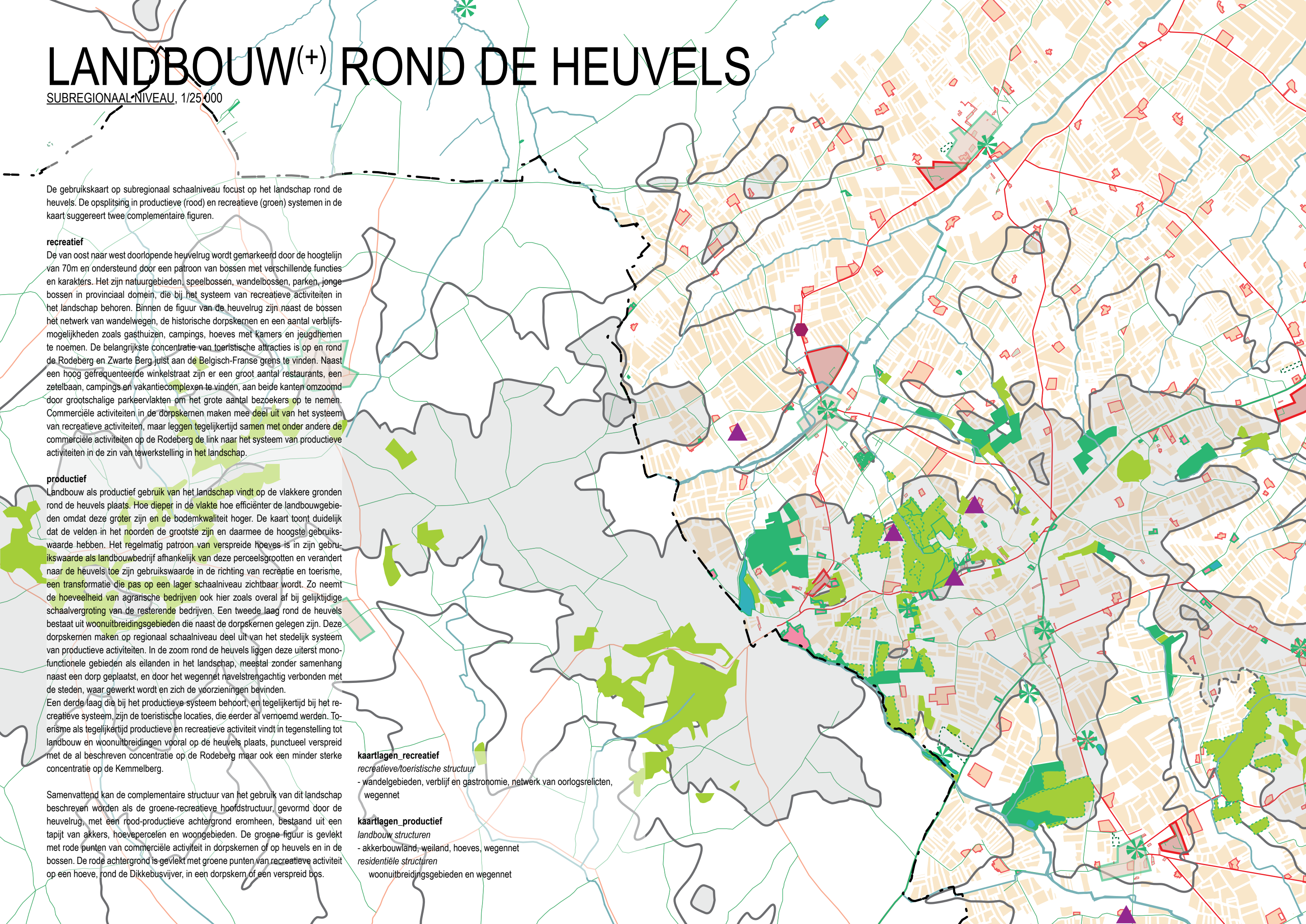
kaartlagen_productief

landbouw structuren

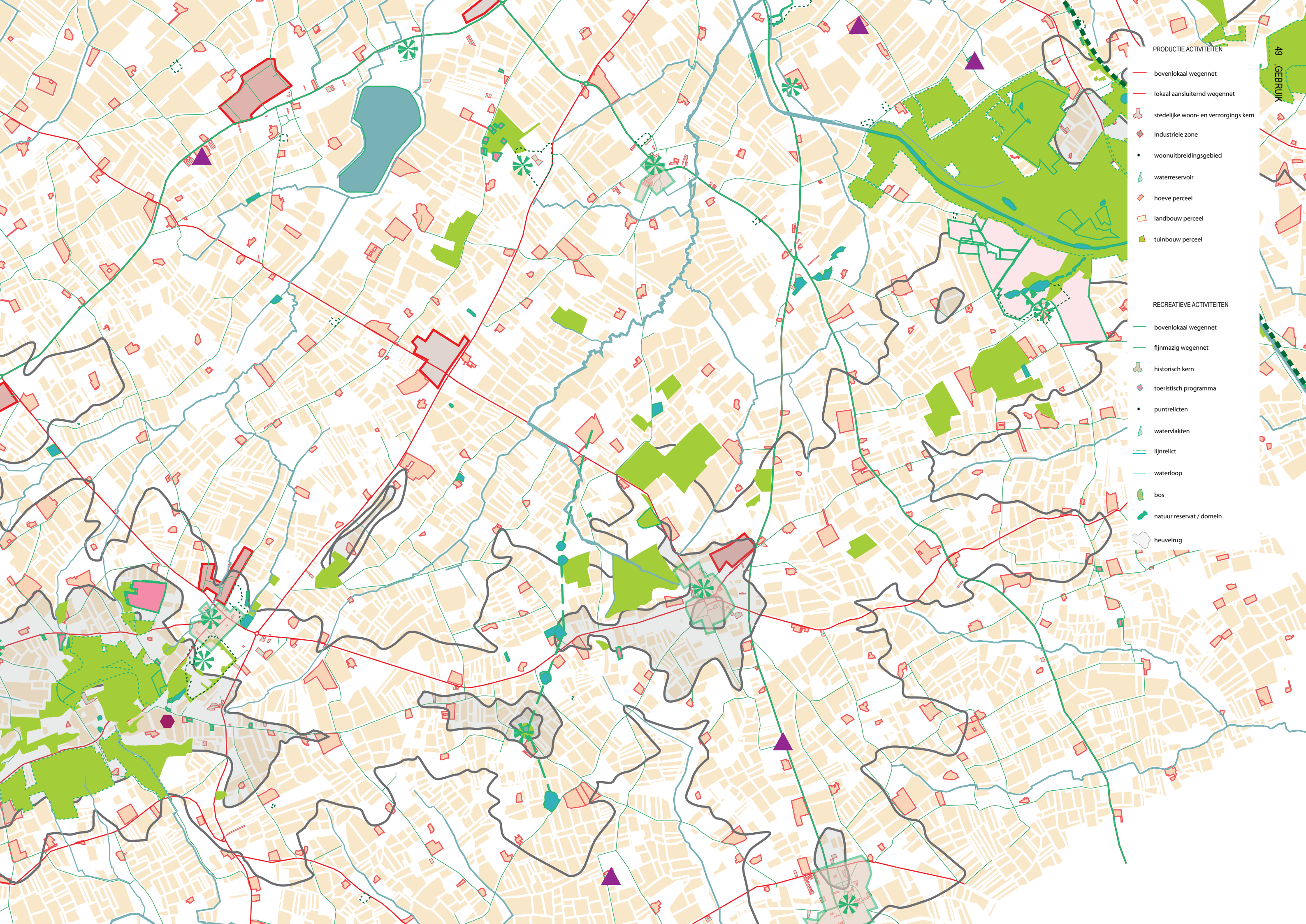
- akkerbouwland, weiland, hoeves, wegennet

residentiële structuren

woonuitbreidingsgebieden en wegennet

PRODUCTIE ACTIVITEITEN

- bovenlokaal wegennet
- lokaal aansluitend wegennet
- stedelijke woon- en verzorgings kern
- industriële zone
- woonuitbreidingsgebied
- waterreservoir
- hoeve perceel
- landbouw perceel
- tuinbouw perceel

RECREATIEVE ACTIVITEITEN

- bovenlokaal wegennet
- fijnmazig wegennet
- historisch kern
- toeristisch programma
- puntrelicten
- watervlakten
- lijnrelict
- waterloop
- bos
- natuur reservat / domein
- heuvelrug

ACTIVITEITEN OP DE KEMMELBERG

GEMEENTELIJK NIVEAU, 1/5 000

Op gemeentelijk schaalniveau vraagt de gebruikskaat duidelijk meer informatie over de activiteiten rond en op de Kemmelberg dan een opsplitsing in productieve en recreatieve elementen. Een gedetailleerdere inventarisatie is nodig om vooral de transformatieprocessen in het gebruik van het landschap te kunnen detecteren. Zonder deze inventarisatie al uitgevoerd te hebben, vallen wel drie interessant lijkende sites op.

De drie gekozen sites zijn vanuit drie verschillende gebruikaspecten interessant: landbouw, toerisme en 'zonder gebruik'. Een voorstelling van verschillende kaarttypes dient ter vergelijking en analyse van de drie plekken. Ten eerste zal een serie van orthofoto's uit de laatste 20 jaar helpen de veranderingen van de plek af te toetsen, daarop aansluitend zal de vergelijking tussen het gewestplan en de biologische waarderingskaart potenties voor de sites aantonen.

i) Landbouwperceel aan de Montebergstraat

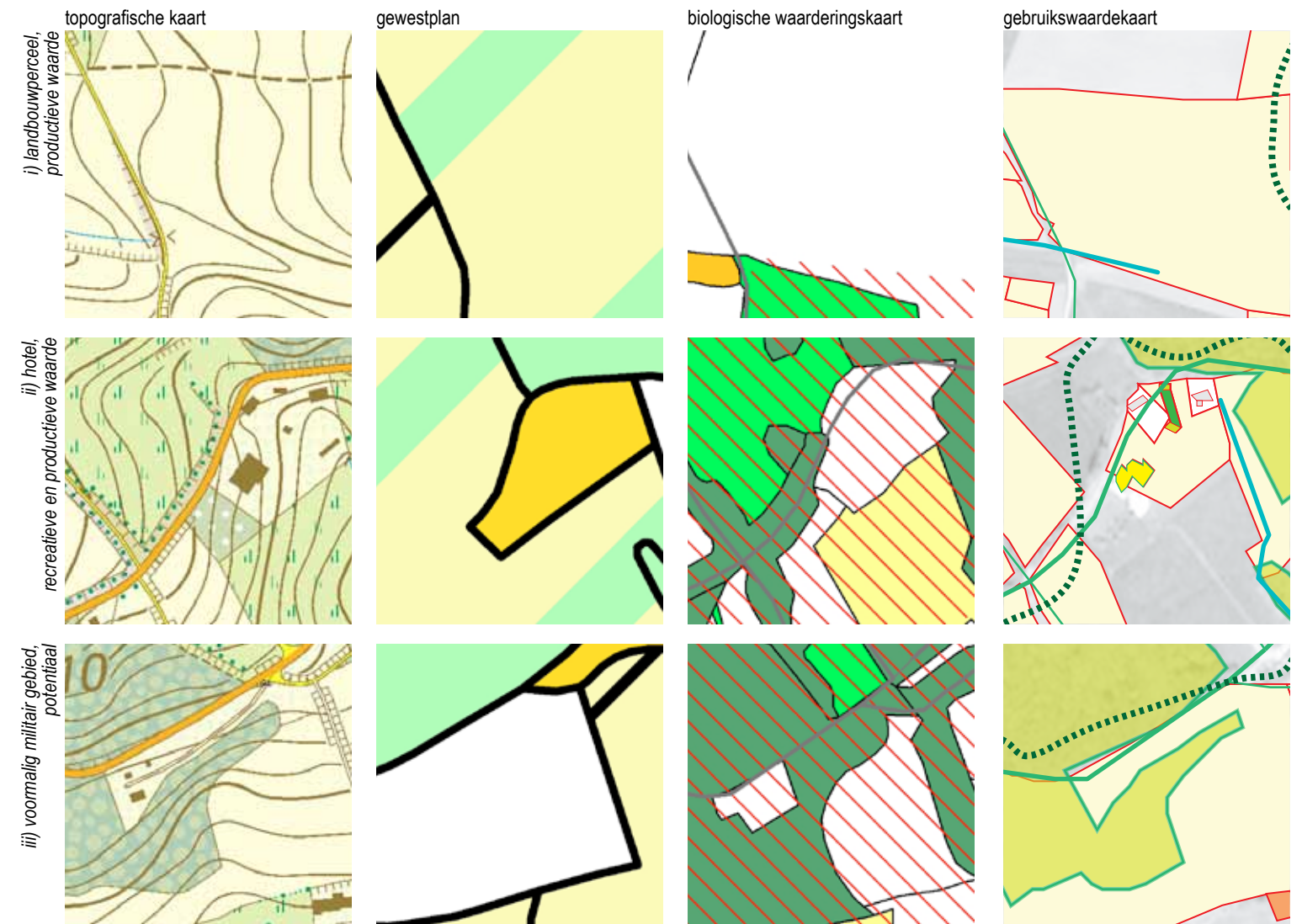
Het gebruik van dit perceel is tijdens de laatste decennia en zeker nog langer niet gewijzigd. Zowel gewestplan (agrarische functie) en biologische waarderingskaart (biologisch niet waardevol) bevestigen het hoge productieve gebruikswaarde ervan. Vooral zijn grootte tegenover andere percelen rond de heuvel verzekert het toekomstige gebruik als landbouwvlakte.

ii) Hotel aan de Lettingstraat

Tussen bosrand en bouwland gelegen werd het in de jaren '60 opgerichte hotel tijdens de laatste 20 jaar uitgebreid en gemoderniseerd. Volgens gewestplan is de recreatieve functie van de plek vastgelegd, de biologische waarderingskaart bevestigt de biologisch oninteressante kwaliteit van het perceel, maar de omgeving wordt als zeer waardevol aanzien. Dat spreekt voor een behoud van de omgevingskwaliteit. Daarmee kan deze plek vooral binnen het systeem van recreatieve activiteiten op de Kemmelberg als hoogstaand ingeschat worden maar ook binnen het productieve systeem behoort dit familiebedrijf bij de belangrijkste productieve activiteiten.

iii) Voormalig militair gebied aan de Lettingstraat

De site rond de ondergrondse militaire commandobunker is door zijn steeds dichtere wordende bebossing minder en minder zichtbaar op de luchtfoto's. De bunker is sinds 1995 niet meer in gebruik en werd in het gewestplan als witte vlek, dus zonder functie, aangeduid. De biologische waarderingskaart daarentegen beschrijft het gebied als zeer waardevol. Een site zonder functionele determinatie maar met hoge biologische waarde staat ter beschikking en kan door zijn locatie aan een centraal gelegen lokale weg met recreatieve buurpercelen als potentieel worden beschouwd voor een groot aantal denkbare programma's.

VAKANTIEHOEVEN EN WEEKENDHUIZEN

PERCEELSNIVEAU, 1/1 000

Een zoom op perceelsniveau aan de zuidelijke kant van de Kemmelberg toont een stukje weg langs een van de hoogtelijnen van de heuvel. Het is de oude weg van Kemmel naar Dranouter met een prachtig vergezicht naar het land van Nieuwkerke. Langs de weg staan een aantal huizen, die op de kaart niet verder opvallend zijn maar door een observatie ter plekke heel goed tonen hoe verschillend hun gebruik kan zijn. De eerste drie kleinere direct aan de straat gelegen huizen dateren waarschijnlijk uit de jaren '50, en zijn min of meer onveranderd gebleven. Ze worden misschien nog door hun eerste bewoners of hun families gebruikt, maar voor de jongere generaties zijn het dit soort huizen die als week-endbestemming of – met kleine verbouwingen – als woonhuis interessant kunnen zijn, maar vaak ook gevaar lopen leeg te blijven. Het links op de kaart liggende gebouw is duidelijk groter in schaal en wordt door een meer afgelegen straat ontsloten. Bij observaties is te zien dat het een nieuwbouw is of ten minste een grote uitbreiding van een duidelijk kleiner geheel. Voor zijn gebruikers zijn gebouw en locatie misschien een alternatief voor een modern maar betekenisloos groot huis in een woonuitbreidingsgebied zowel als een alternatief voor een ouderwets en al voorgegeven bestaand huis in het open landschap zoals de burenhuizen. De grootschalige nieuwbouw staat als voorbeeld voor een tendens in de streek naar grootschalige en verspreide woonbebouwing in het open landschap. Tegenover een nieuwbouw in een bebouwde context hebben deze grotere, sterk aanwezige gebouwen in het open landschap een veel sterkere impact op hun omgeving en bepalen de beleving van de ruimte sterker dan op een kaart te zien is. Er kan hier een conflict tussen twee activiteiten in het landschap waargenomen worden, tussen bewonen en bezoeken. Voor beide activiteiten is de waarde van de beschreven plek zeer hoog en stelt zich de vraag naar een balancerende van de waardevolle elementen tussen deze twee gebruikers.

PRODUCTIE ACTIVITEITEN

- bovenlokaal wegennet
- lokaal aansluitend wegennet
- stedelijke woon- en verzorgings kern
- industriële zone
- woonuitbreidingsgebied
- waterreservoir
- hoeve perceel
- landbouw perceel
- tuinbouw perceel

RECREATIEVE ACTIVITEITEN

- bovenlokaal wegennet
- fijnmazig wegennet
- historisch kern
- toeristisch programma
- puntrelicten
- watervlakten
- lijnrelict
- waterloop
- bos
- natuur reservat / domein
- heuvelrug

< LOCUS >

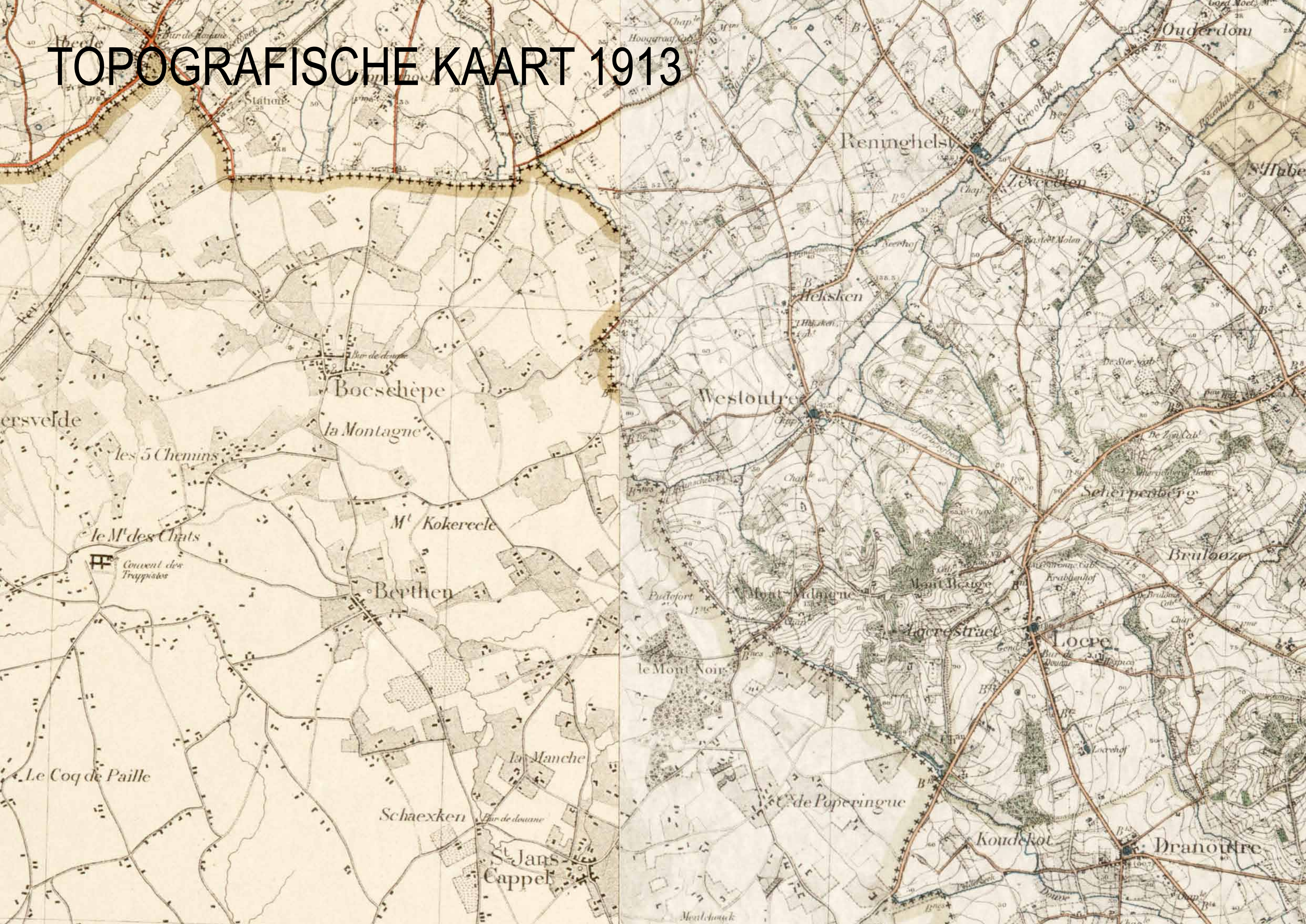
De locuswaarde van een plek is de waarde die deze plek bezit op basis van haar ligging, context en morfologische structuur, ongeacht haar eigen vormelijke of esthetische kwaliteiten. De locuswaarde van een bebouwd landschap krijgt op tweeërlei wijze betekenis: het is enerzijds de manier waarop en de mate waarin de waarde van een plek door de landschappelijke of stedelijke structuur wordt bepaald en belang krijgt; het is anderzijds de manier waarop en de mate waarin een plek zelf de gebouwde en/of landschappelijke structuur ondersteunt en/of betekenis geeft.

De locuswaarde verwijst dus hoofdzakelijk naar morfologische, zo niet formele eigenschappen van een bepaalde plek zoals die via horizontale en verticale relaties in interactie treedt met het landschap. Het is duidelijk dat deze interactie op alle schaalniveaus kan bestaan en dat deze functioneert door te verwijzen naar ondermeer de typologie van gabarieten van bouwblokken, pleinen, lanen, straten en monumentale gehelen; de morfologie van stedelijke composities, perceelsstructuren, verkavelingsplattegronden en voorstedelijke weefsels; maar ook naar de vormgeving van grote landschappelijke gehelen, hagen en bomenlijnen, horizonlijnen, perspectieven; naar bosmassieven, valleien, holle wegen, landschappelijke bakens; naar de geomorfologie, de topografie, etc. De locuswaarde moet dus geëvalueerd worden in relatie tot de omgeving.

(Uit: "Een actiekader voor een gebiedgerichte aanpak met landschap als integrerend principe")

TOPOGRAFISCHE KAART 1913

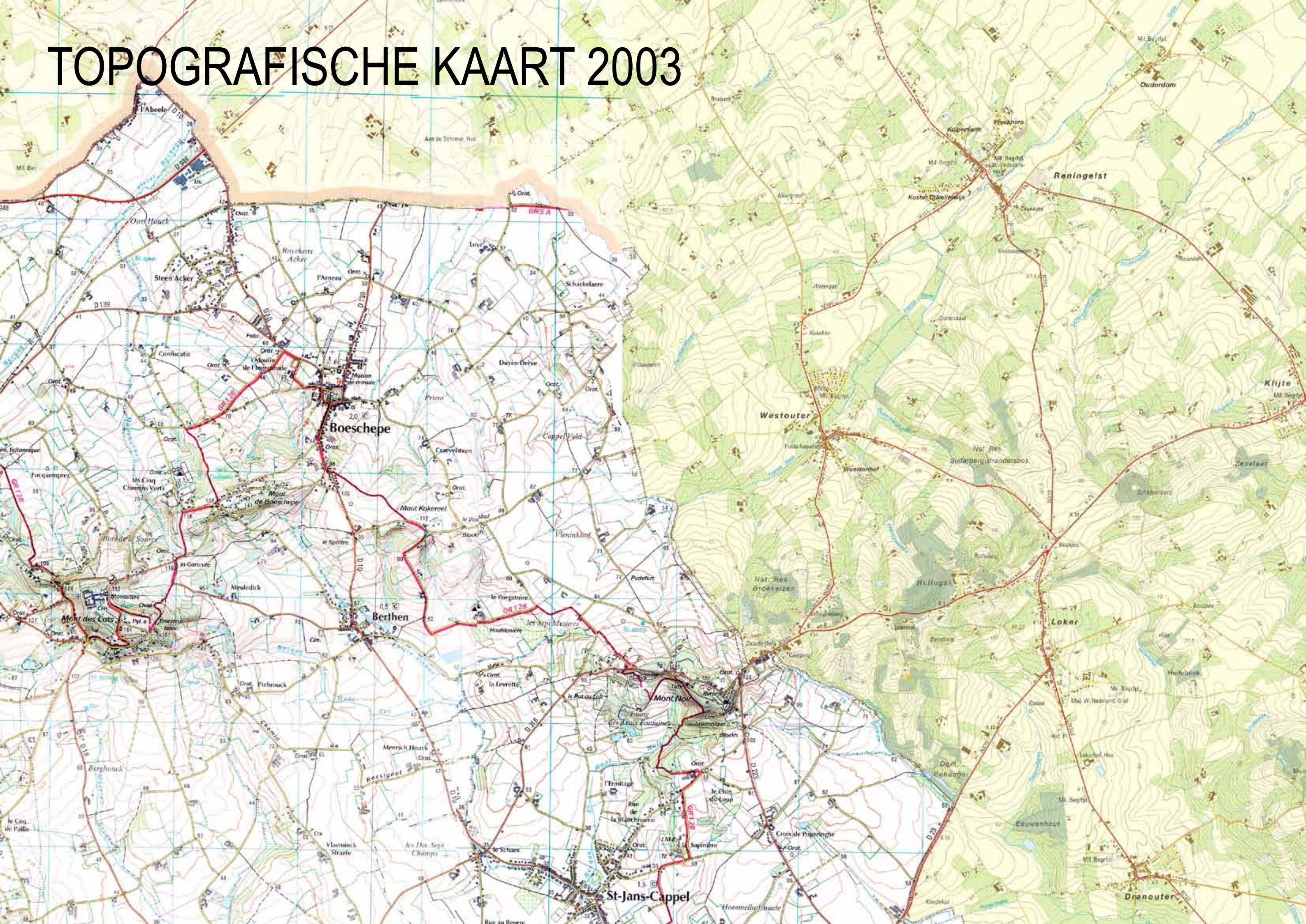

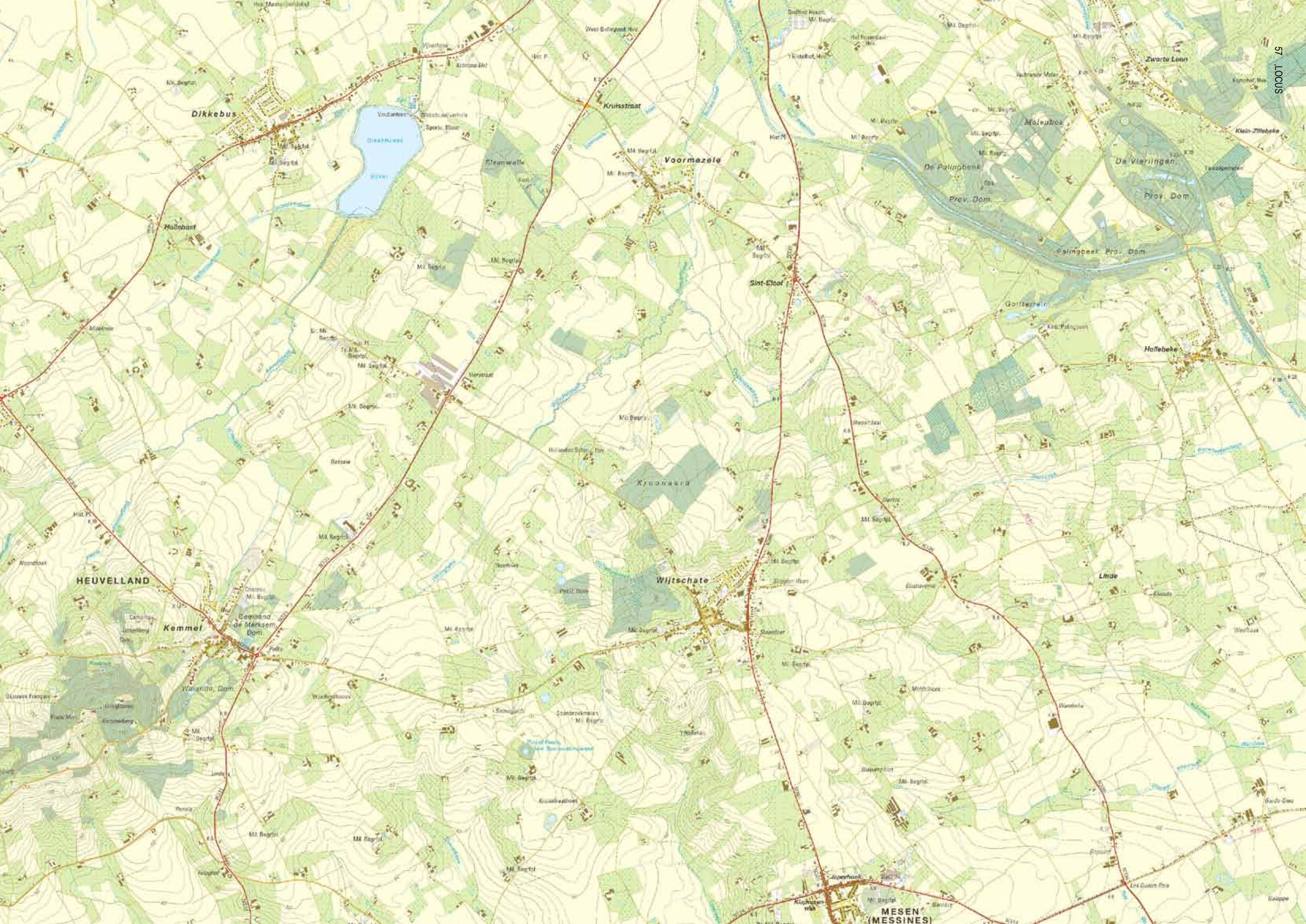

TOPOGRAFISCHE KAART 2003

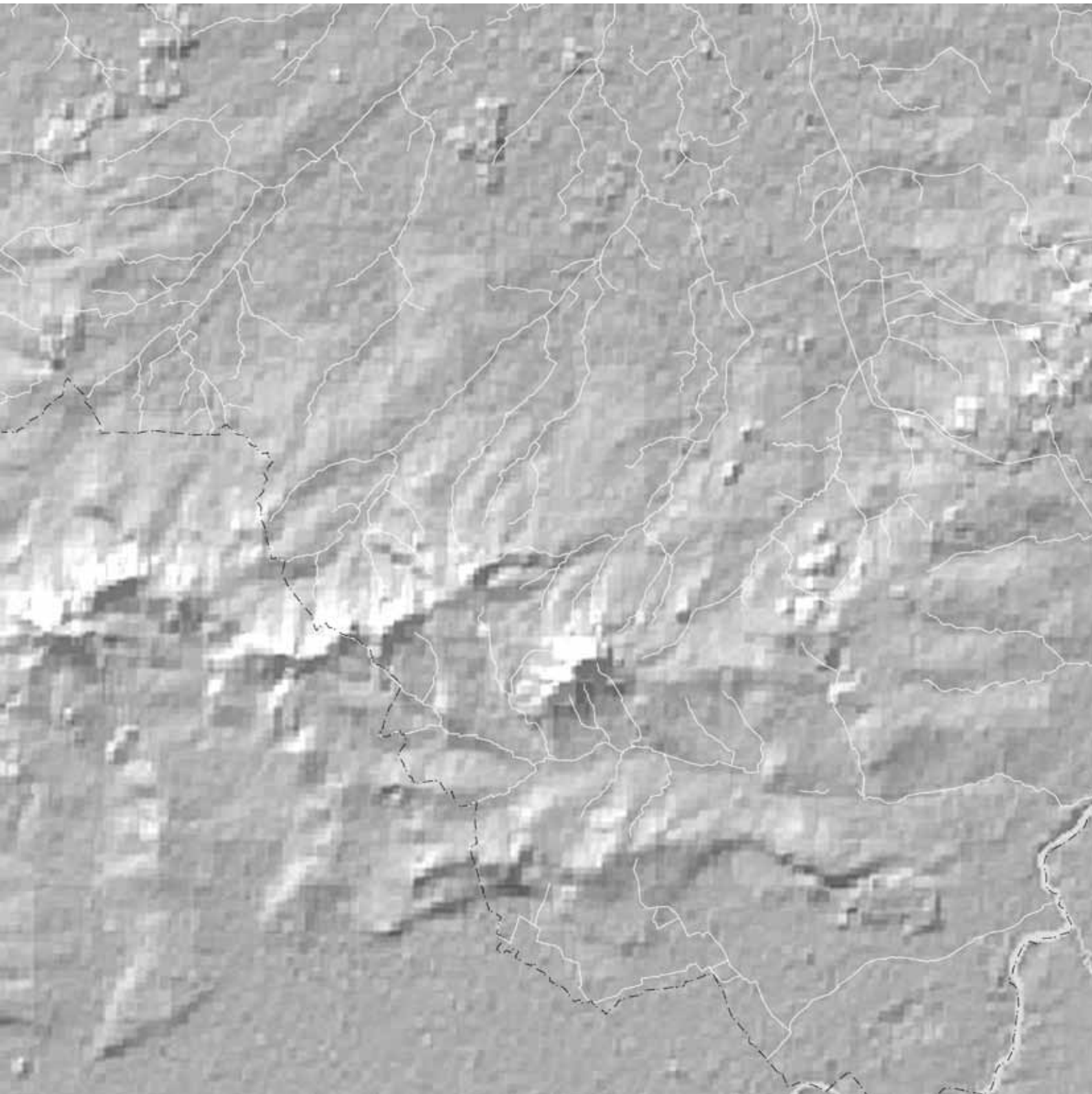

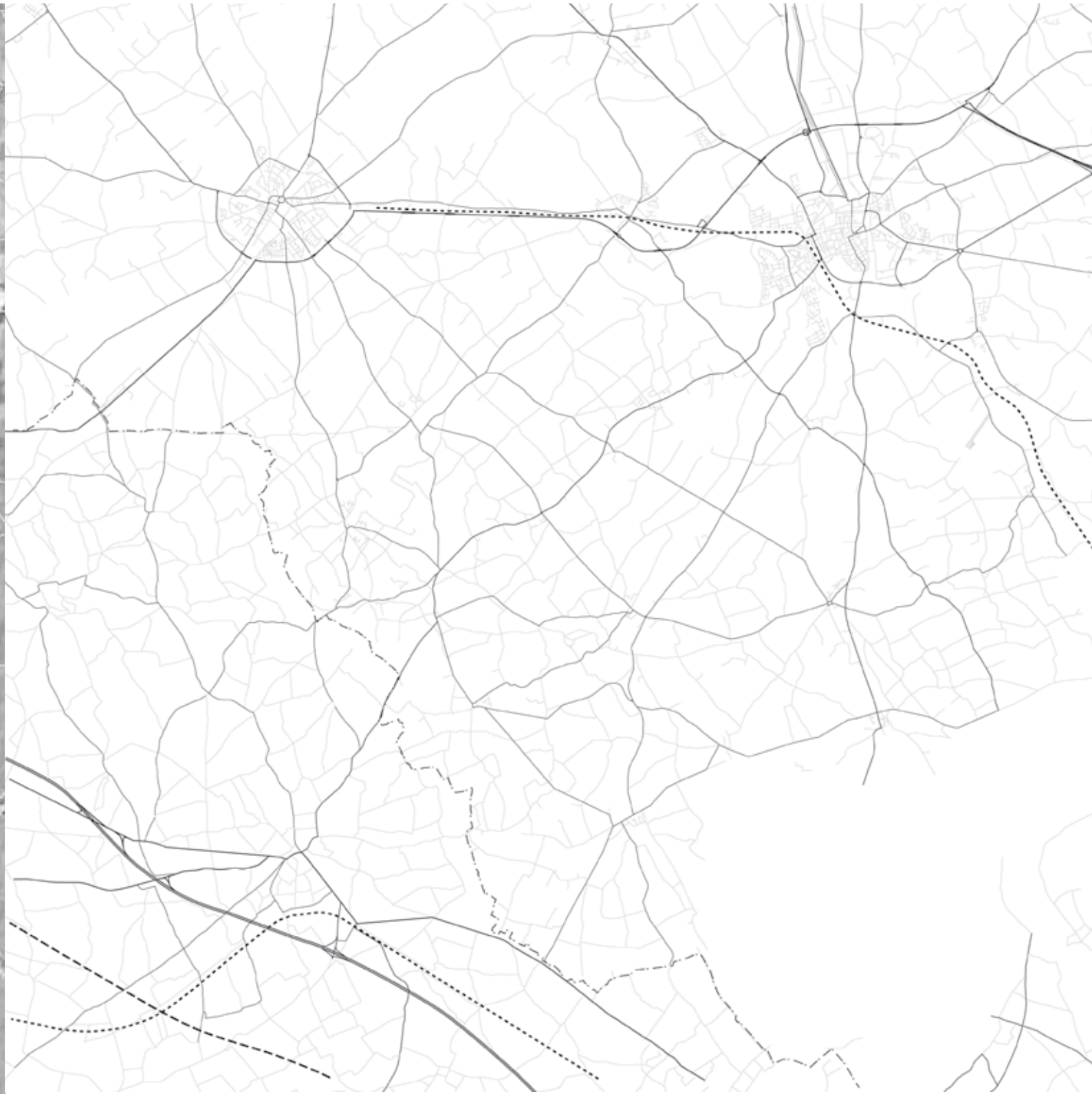

VIER BASISLAGEN IN HET LANDSCHAP

TOPOGRAFIE

INFRASTRUCTUUR

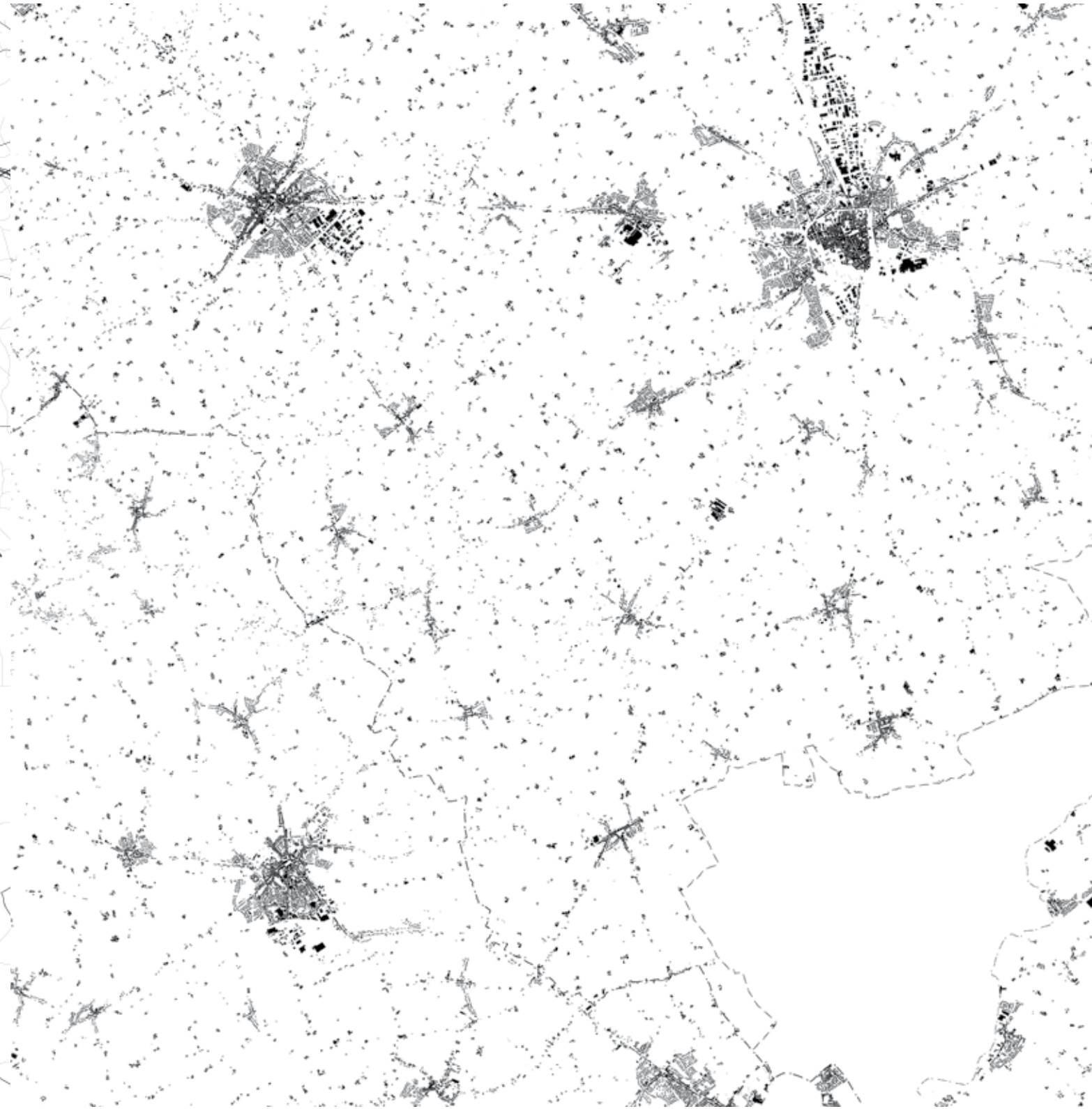

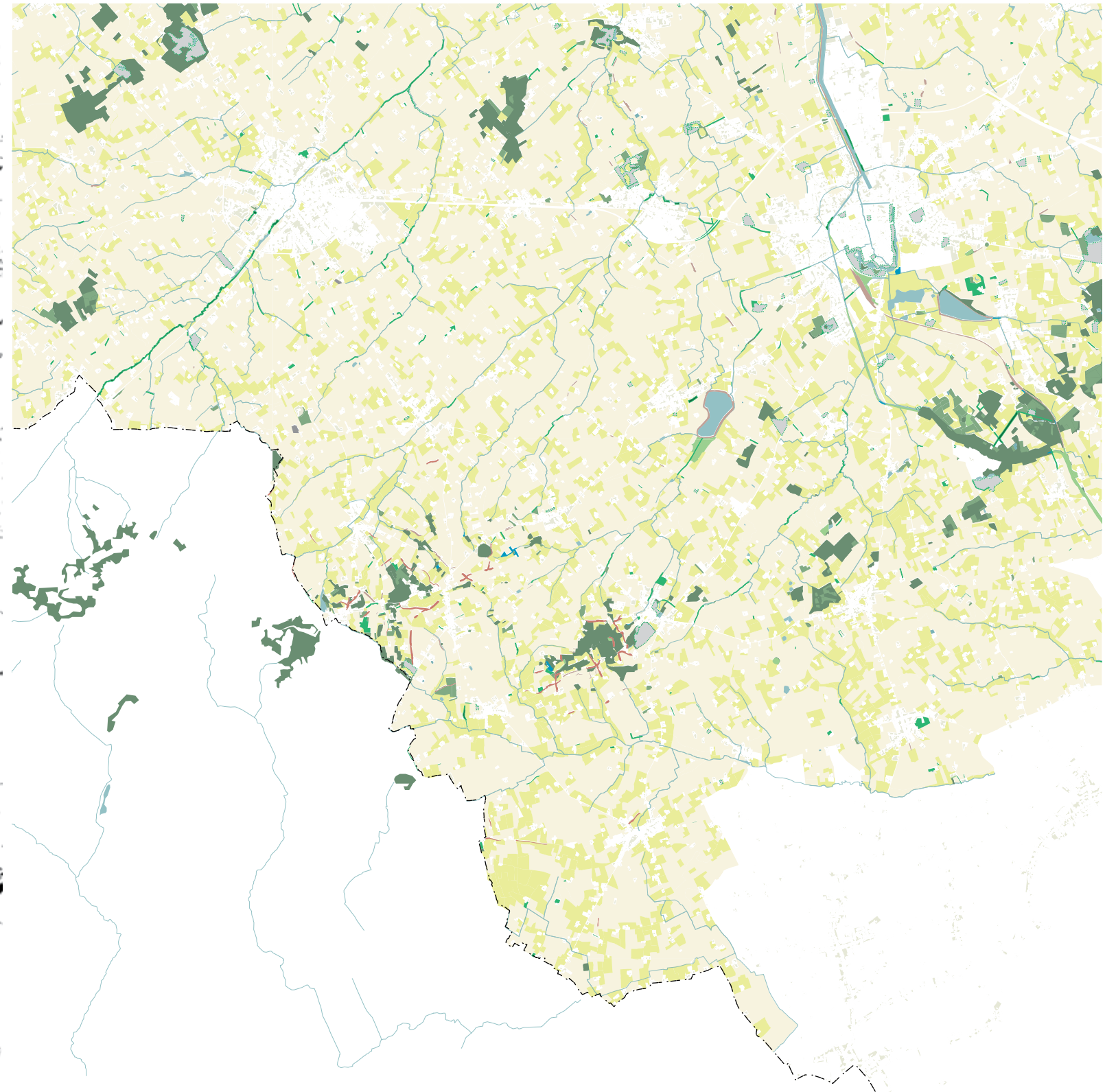
De locuswaarde van een plek is een niet eenvoudig te bepalen waarde vanwege zijn complexiteit en vaak ook subjectiviteit. Hij vraagt naar de structuurgevende, ruimtevormende en locatiedefiniërende elementen in het bebouwde landschap, op elk schaalniveau in een ander detaillering en daarmee andere elementen en typologieën. De ruimte die wij hier bebouwd landschap noemen wordt door vier basislagen geconstrueerd: de topografie waaruit de waterlopen resulteren, de gebouwen, die het nederzettingpatroon tonen, de infrastructuur vooral bestaand uit wegen, spoorwegen en waterwegen, en de vegetatie met onder meer de bossen, velden en graslanden. Hierbij is de topografie de oudste en bestendigste laag en de vegetatie de meest veranderende laag, zelfs van seizoen naar seizoen bekleedt zij de topografische laag met altijd wisselende bedekkingen.

Bij het onderzoeken van de grootste hoofdstructuren op regionaal schaalniveau in het studiegebied valt de dominantie van de heuvelrug op, die van oost naar west het gebied doorkruist. Boven deze landschappelijke figuur spannen bebouwing en infrastructuur een netwerk van grotere en kleinere knopen met twee belangrijke zwaartepunten, de agglomeraties met hun bovenlokale wegeconcentraties rond de twee kleine steden Ieper en Bailleul. In de vegetatieve laag bepalen de weinig grote en rond heuveltoppen verspreide bossen samen met het iets grotere boscomplex vlakbij Ieper het beeld; de open velden en weilanden eromheen ronden het af.

BEBOUWING

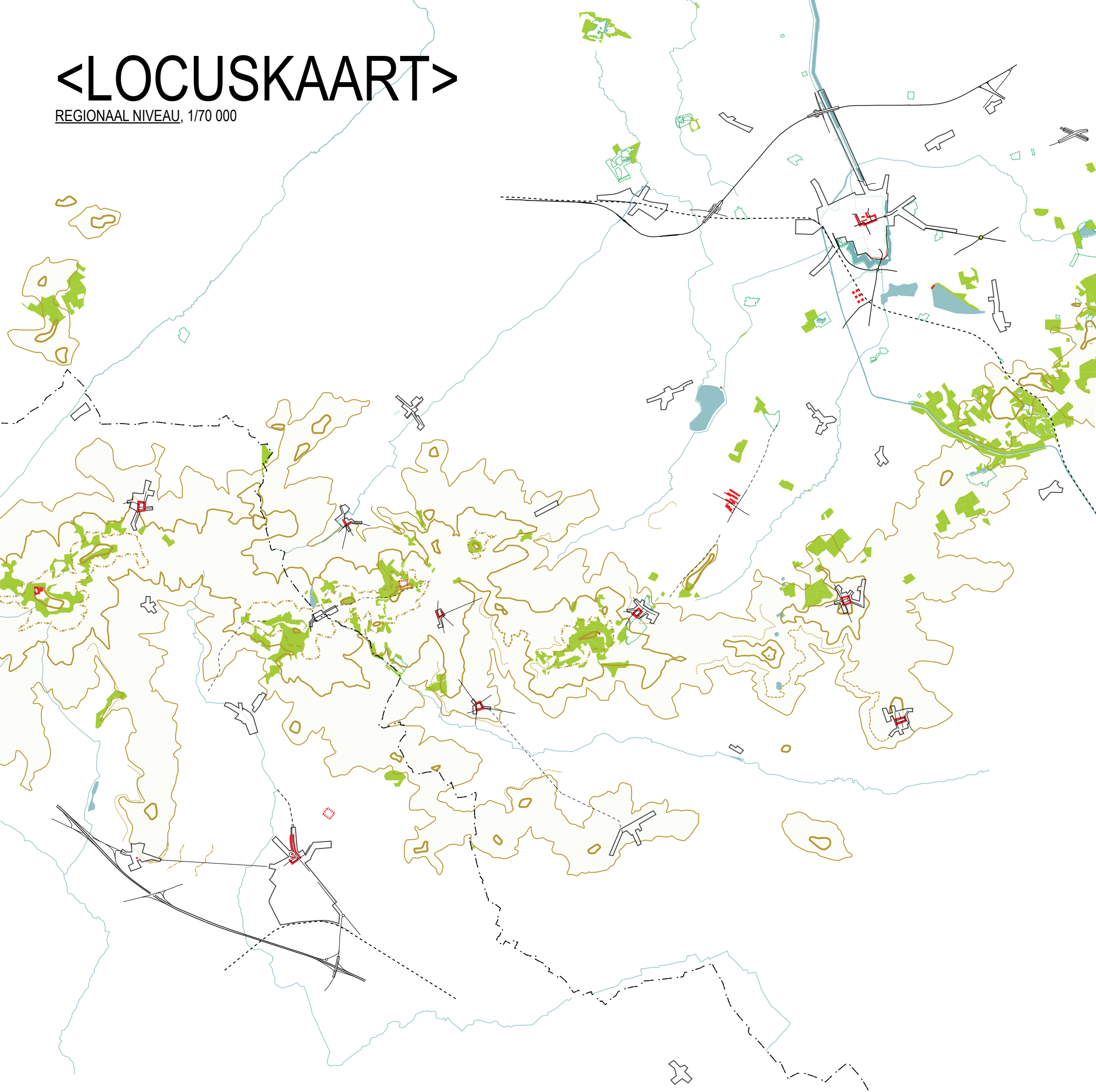
VEGETATIE

<LOCUSKAART>

REGIONAAL NIVEAU, 1/70 000

- INFRASTRUCTUUR**
  - snelweg
  - bovenlokale weg
  - lokale weg
  - - - lokale weg langs helling
  - · - holle weg
  - - - spoorweg
  - ▭ brug / viaduct
  - waterweg
  - ✕ aansluitingspunt bovenlokaal netwerk
  - ✕ overkruizing zonder aansluiting
  - ✕ kruispunt met brug/viaduct
  - ✕ kruispunt met rondpunt
  - ✕ kruispunt rond plein/dries
- TOPOGRAFIE**
  - heuveltop
  - heuvelkring (100m)
  - heuvelrug (70m)
  - heuvelboog (50m)
  - valleien (30m)
  - features:
    - plateaurand
    - helling
    - ravijnwand
- BEBOUWING**
  - ▭ compacte kern
  - zone met industriële gebouwen
  - ◇ ensembles van gebouwen
  - ▭ landmark gebouw buiten kern
- VEGETATIE**
  - boskroon
  - ◆ bosvolume
  - ◇ landbouwperceel
  - watervlakte
  - waterloop
  - park

De bergen als structuurdrager

Op zoek naar de fijnere opbouw van deze hoofdstructuren staat de topografie met de heuvels als een soort structuurdrager voor het studiegebied centraal. Een typologische onderverdeling in heuveltoppen, heuvelplateaus, valleien, holle wegen en ravijnen legt de ruimtevormende elementen langs de heuvelrug op lager schaalniveau bloot en definieert daarmee de topografische secundaire structuur.

In de tweede basislaag, de bebouwing van het landschap, wordt op regionaal schaalniveau de hoofdstructuur gevormd door compacte kernen. Zij staan als oriëntatiegevend volumes in het landschap. Tussen de twee stedelijke polen ligt een netwerk van dorpen van min of meer gelijke grootte verbonden door een fijnmazig wegennet en op nog lager schaalniveau zijn de voor de streek typische gelijkmatig over het hele studiegebied verspreide hoeven. Uiterst hoge gebouwen ontbreken in de streek, maar de torens van kerken en lakenhal binnen de steden en grotere dorpen functioneren als landmarks. Deze dienen ter ondersteuning van de hoofdstructuur en maken de link met de binnenruimtes in steden en dorpen, zoals pleinen, straten of parken. In de voorliggende kartering tonen de zwarte lijnen de primaire elementen zoals stadsvolumes en dorpskernen en de rode lijnen tonen de secundaire elementen zoals ensembles van gebouwen, die een belangrijke binnenruimte vormen of als landmark werken.

Het in kaart brengen van primaire locusbepalende elementen binnen de infrastructuur is gebaseerd op de ruimtelijke of sculpturale indruk die van een stuk weg kan uitgaan. Niet het verkeerstechnische belang van een weg wordt beoordeeld maar de ruimtelijke specificiteit van een plek op die weg. De verhoogde boogvormige snelweg rond Bailleul of verhoogde stukken van de ring rond Ieper zijn bijvoorbeeld objecten binnen het landschap die op regionaal schaalniveau de ruimtelijke structuur van het landschap bepalen. Zijn doet dit door middel van een berm, rand, of (doorlatende) omheining van een kleiner stuk landschap. Locusbepalende elementen op secundair niveau zijn in deze zin ook de talrijke types van kruispunten. Deze kruispunten doen zich voor als knopen tussen grootschalige en kleinschalige wegen. Zij nemen soms ook een water- of spoorweg in hun complexe geometrie op. Als typologische mengvormen van viaduct, brug of kruispunt kunnen ook deze plekken een landmark vormen met een uitstraling tot regionaal niveau. Voorbeelden hiervoor zijn langs het kanaal naar Ieper te vinden.

Op vegetatief vlak zijn de bossen als locusbepalende volumes al genoemd. De beboste oppervlakte in het studiegebied neemt in de laatste decennia door gericht beheer toe, maar het blijft nog een vrij licht bebost landschap. De ruimtelijke impact van de bosvolumes kan aan de hand van twee categorieën aangeduid worden. Enerzijds begeleiden de boskronen rond de heuvels als een secundaire laag de heuvelrug. Anderzijds functioneert het bosvolume in open landschap als oriëntatiepunt en structurerend element. Bijkomend begeleiden bomenrijen de beken en straten in het open landschap en een dicht netwerk van holle wegen is rond de Kemmelberg en deels rond het Scherpenberg geconcentreerd. Hoevepercelen, kasteelparken en militair begraafplaatsen die door hun boomzoom duidelijk boven de vlakte uitsteken, zijn regelmatig over het hele studiegebied verdeeld. De vegetatieve tapijt ertussen bestaat voornamelijk uit akkers en weilanden, en is de meest dynamische vegetatieve landschapslaag.

De ruimtelijk sterkste configuraties komen tot stand wanneer locusbepalende plekken uit verschillende basislagen boven elkaar liggen. Elementen binnen de bebouwde laag van het landschap worden in hun kwaliteit nog verhoogd als zij bijvoorbeeld naast een plateaurand of boven een heuveltop komen te liggen. De dries van Wijtschate heeft bijvoorbeeld een hoge locuswaarde omwille van zijn bouwtypologische geslotenheid en de streng naar het plein toevoerende toegangswegen. De ruimtelijke expressie van dit stedenbouwkundig geheel wordt nog explicieter door de ligging op een plateaurand. En de benadering vanuit de toekomstige weg wordt nog indrukwekkender omwille van de perspectivische en geometrische verschuivingen van pleinwanden, pleinvlakte, straatcorridors en de relatie van de stedelijke binnenruimte met het open landschap. Op een gelijkaardige manier wordt het bermachtige karakter van de ringweg rond Ieper nog sterker in het stuk waar twee hoogstaande boomrijen de weg begeleiden en op de berm een soort straatruimte toevoegen.

Andere voorbeelden zijn: infrastructurele kruispunten in het midden van compacte kernen, boomrijen langs dreven, netwerk van holle wegen, landmark gebouw naast dries, dorpskern langs plateaurand, weg langs helling, boskroon rond heuvel, grootschalig gebouw naast kruisende wegen, boomzoom rond cluster van hoeven, etc.

<LOCUSKAART>

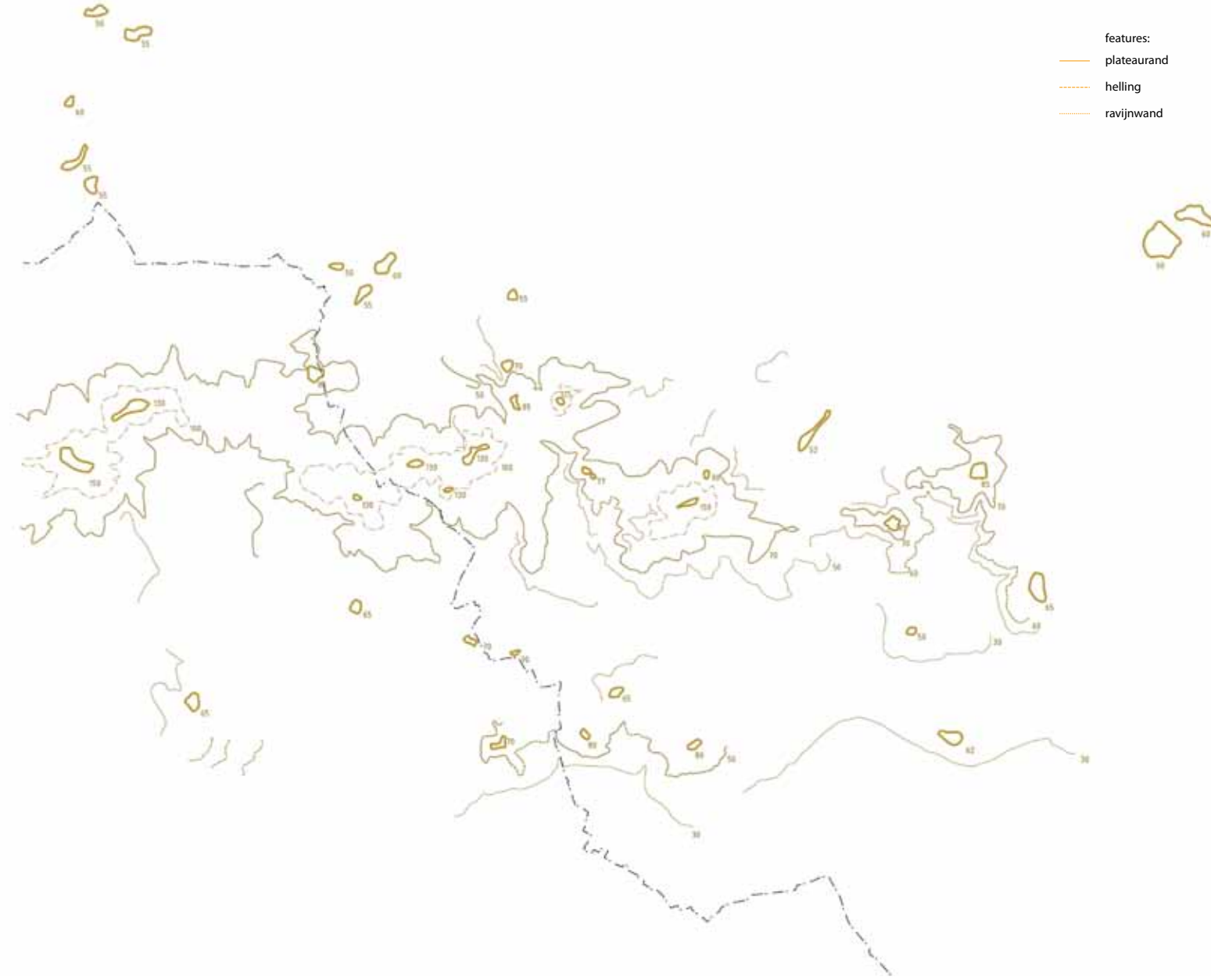
TOPOGRAFIE

TOPOGRAFIE

- heuveltop
- heuvelkring (100m)
- heuvelrug (70m)
- heuvelboog (50m)
- valleien (30m)

features:

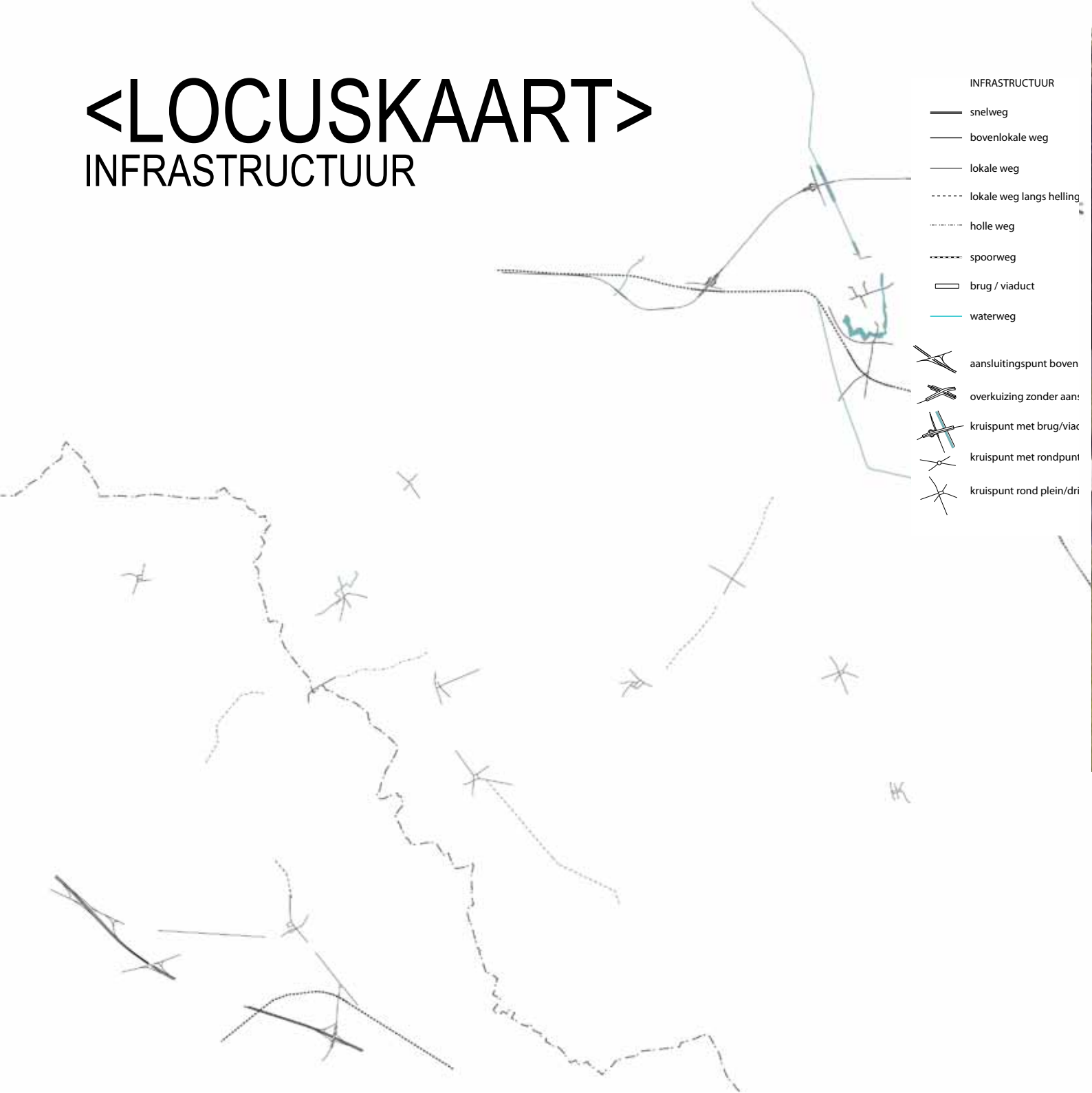
- plateaurand
- helling
- ravijnwand

<LOCUSKAART>

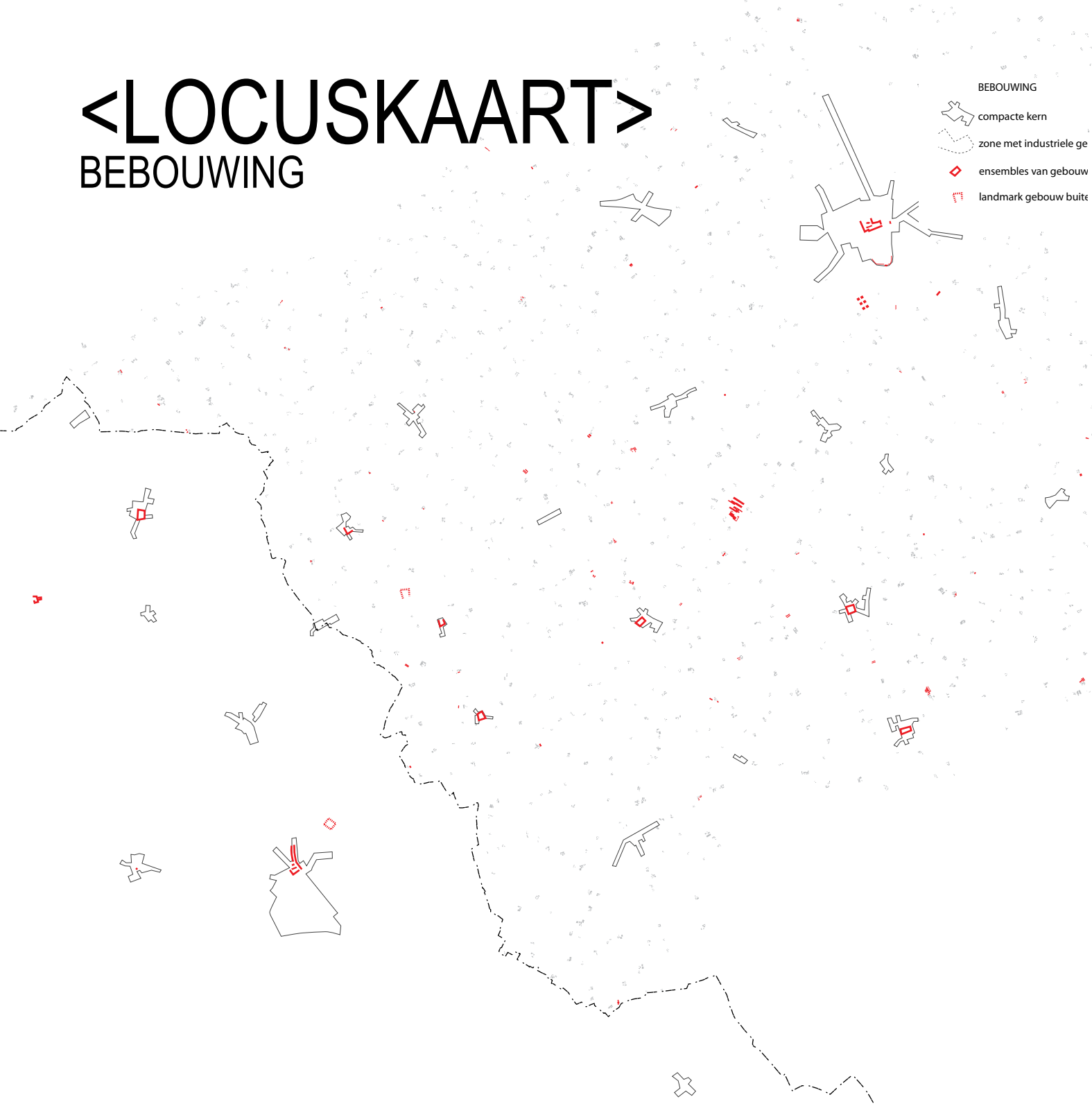
INFRASTRUCTUUR

<LOCUSKAART>

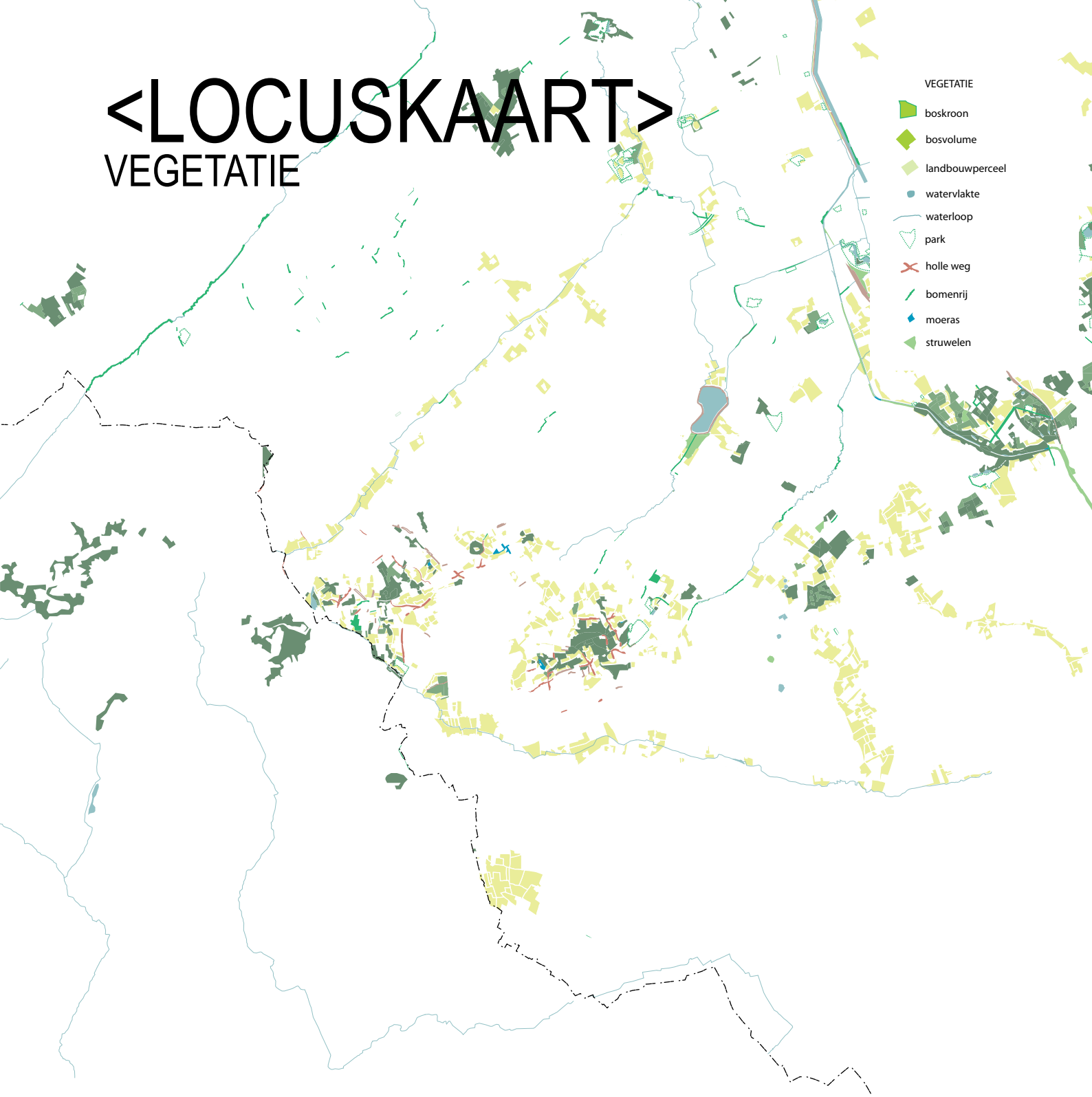
BEBOUWING

<LOCUSKAART>

VEGETATIE

TUSSEN IEPERBOOG EN IEPER

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25.000

- INFRASTRUCTUUR**
  - snelweg
  - bovenlokale weg
  - lokale weg
  - - - lokale weg langs helling
  - - - holle weg
  - - - spoorweg
  - ▭ brug / viaduct
  - waterweg
- aanluitingspunt bovenlokaal netwerk**
- overkruizing zonder aansluiting**
- kruispunt met brug/viaduct**
- kruispunt met rondpunt**
- kruispunt rond plein/dries**
- TOPOGRAFIE**
  - heuveltop
  - heuvelkring (100m)
  - heuvelrug (70m)
  - heuvelboog (50m)
  - valleien (30m)
- features:**
  - plateau rand
  - helling
  - ravijnwand
- BEBOUWING**
  - ▭ compacte kern
  - ▭ zone met industriële gebouwen
  - ◊ ensembles van gebouwen
  - ▭ landmark gebouw buiten kern
- VEGETATIE**
  - boskroon
  - ◆ bosvolume
  - landbouwperceel
  - watervlakte
  - waterloop
  - ▭ park

kaartlagen_stad

- compacter stadslichaam met uitspreidende armen langs wegen
- verknoping van lokale wegen met bovenlokale wegen en waterwegen vormen dichte driedimensionale kruispunten
- centrale binnenruimtes met grootschalige landmark gebouwen als oriëntatiepunten in het landschap

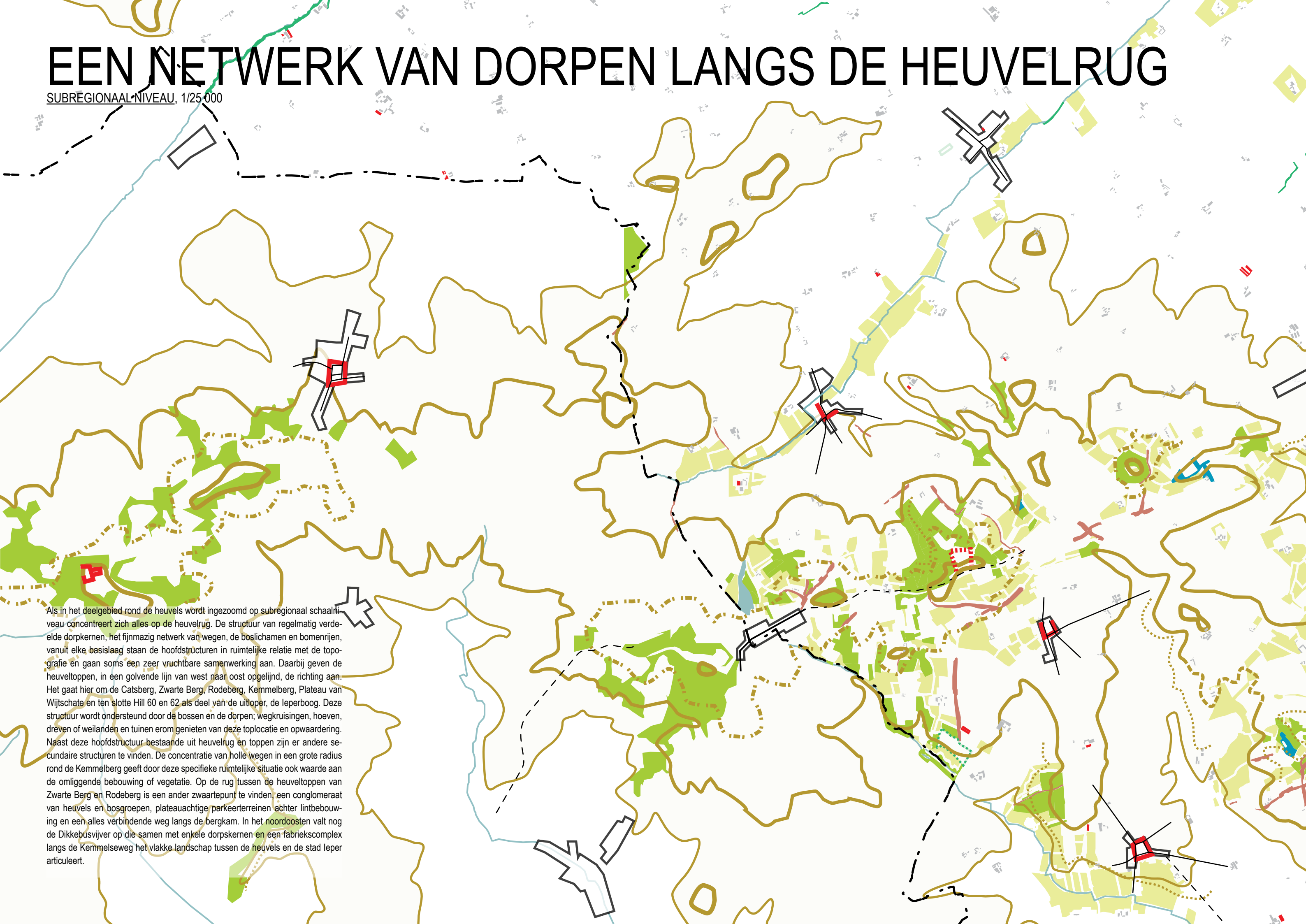
kaartlagen_bergen

- beboste heuvels met zichtopeningen als landschappelijk contragewicht

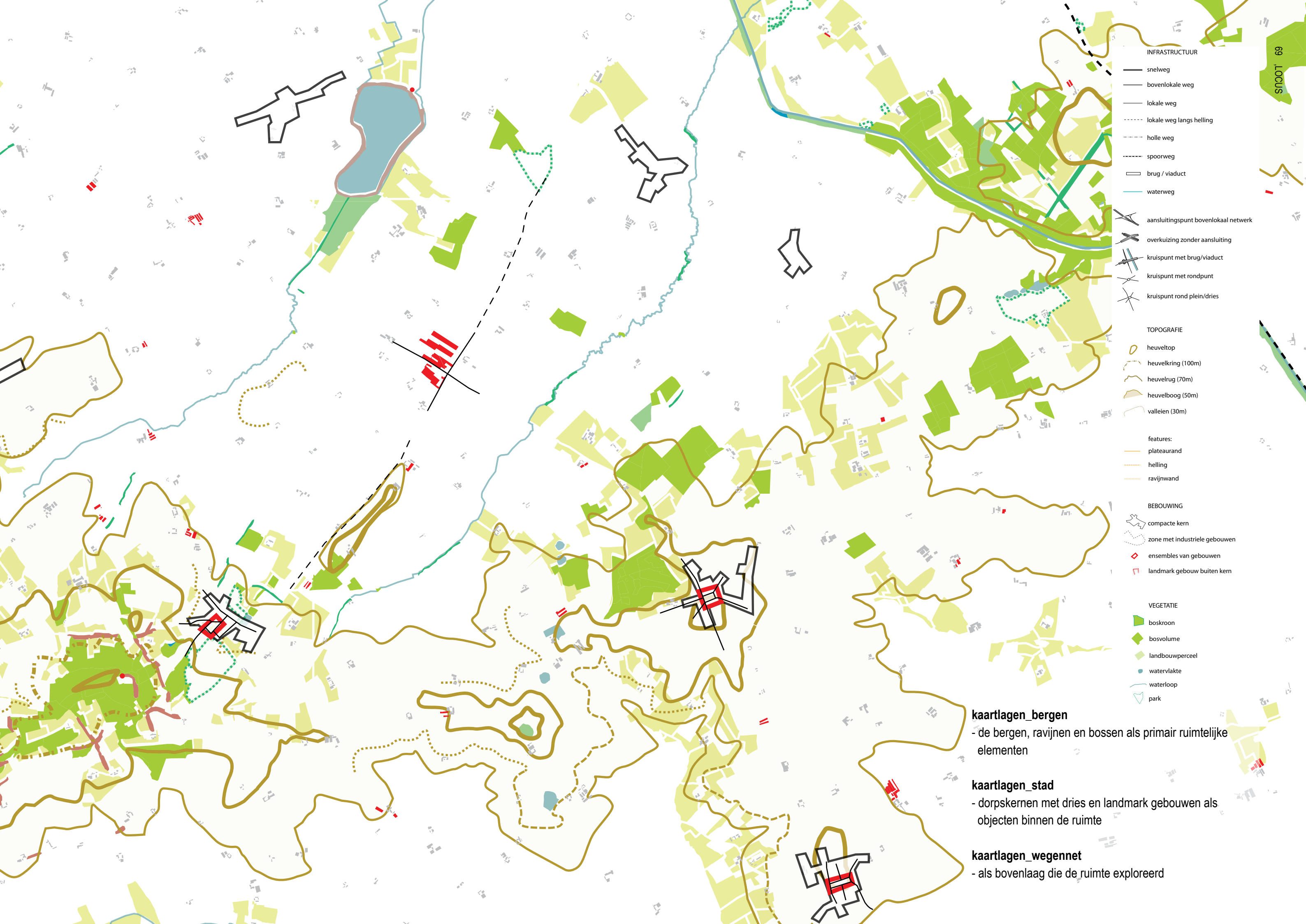
EEN NETWERK VAN DORPEN LANGS DE HEUVELRUG

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25.000

Als in het deelgebied rond de heuvels wordt ingezoomd op subregionaal schaalniveau concentreert zich alles op de heuvelrug. De structuur van regelmatig verdeelde dorpkernen, het fijnmazig netwerk van wegen, de boslichamen en bomenrijen, vanuit elke basislaag staan de hoofdstructuren in ruimtelijke relatie met de topografie en gaan soms een zeer vruchtbare samenwerking aan. Daarbij geven de heuveltoppen, in een golvende lijn van west naar oost opgelijnd, de richting aan. Het gaat hier om de Catsberg, Zwarte Berg, Rodeberg, Kimmelberg, Plateau van Wijschate en ten slotte Hill 60 en 62 als deel van de uitloper, de leperboog. Deze structuur wordt ondersteund door de bossen en de dorpen; wegkruisingen, hoeven, dreven of weilanden en tuinen erom genieten van deze toplocatie en opwaardering. Naast deze hoofdstructuur bestaande uit heuvelrug en toppen zijn er andere secundaire structuren te vinden. De concentratie van holle wegen in een grote radius rond de Kimmelberg geeft door deze specifieke ruimtelijke situatie ook waarde aan de omliggende bebouwing of vegetatie. Op de rug tussen de heuveltoppen van Zwarte Berg en Rodeberg is een ander zwaartepunt te vinden, een conglomeraat van heuvels en bosgroepen, plateauachtige parkeerterreinen achter lintbebouwing en een alles verbindende weg langs de bergkam. In het noordoosten valt nog de Dikkebusvijver op die samen met enkele dorpskernen en een fabriekscomplex langs de Kimmelseweg het vlakke landschap tussen de heuvels en de stad Leper articuleert.

- INFRASTRUCTUUR**
- snelweg
  - bovenlokale weg
  - lokale weg
  - - - lokale weg langs helling
  - - - holle weg
  - - - spoorweg
  - ▭ brug / viaduct
  - waterweg
- ✈ aansluitingspunt bovenlokaal netwerk
- ✈ overkruizing zonder aansluiting
- ✈ kruispunt met brug/viaduct
- ✈ kruispunt met rondpunt
- ✈ kruispunt rond plein/dries
- TOPOGRAFIE**
- heveltop
  - - - hevelkring (100m)
  - - - hevelrug (70m)
  - - - hevelboog (50m)
  - - - valleien (30m)
- features:
- plateau rand
  - - - helling
  - - - ravijnwand
- BEBOUWING**
- ▭ compacte kern
  - - - zone met industriële gebouwen
  - ◊ ensembles van gebouwen
  - ▭ landmark gebouw buiten kern
- VEGETATIE**
- boskroon
  - ◆ bosvolume
  - landbouwperceel
  - watervlakte
  - waterloop
  - park

kaartlagen_bergen
 - de bergen, ravijnen en bossen als primair ruimtelijke elementen

kaartlagen_stad
 - dorpskernen met dries en landmark gebouwen als objecten binnen de ruimte

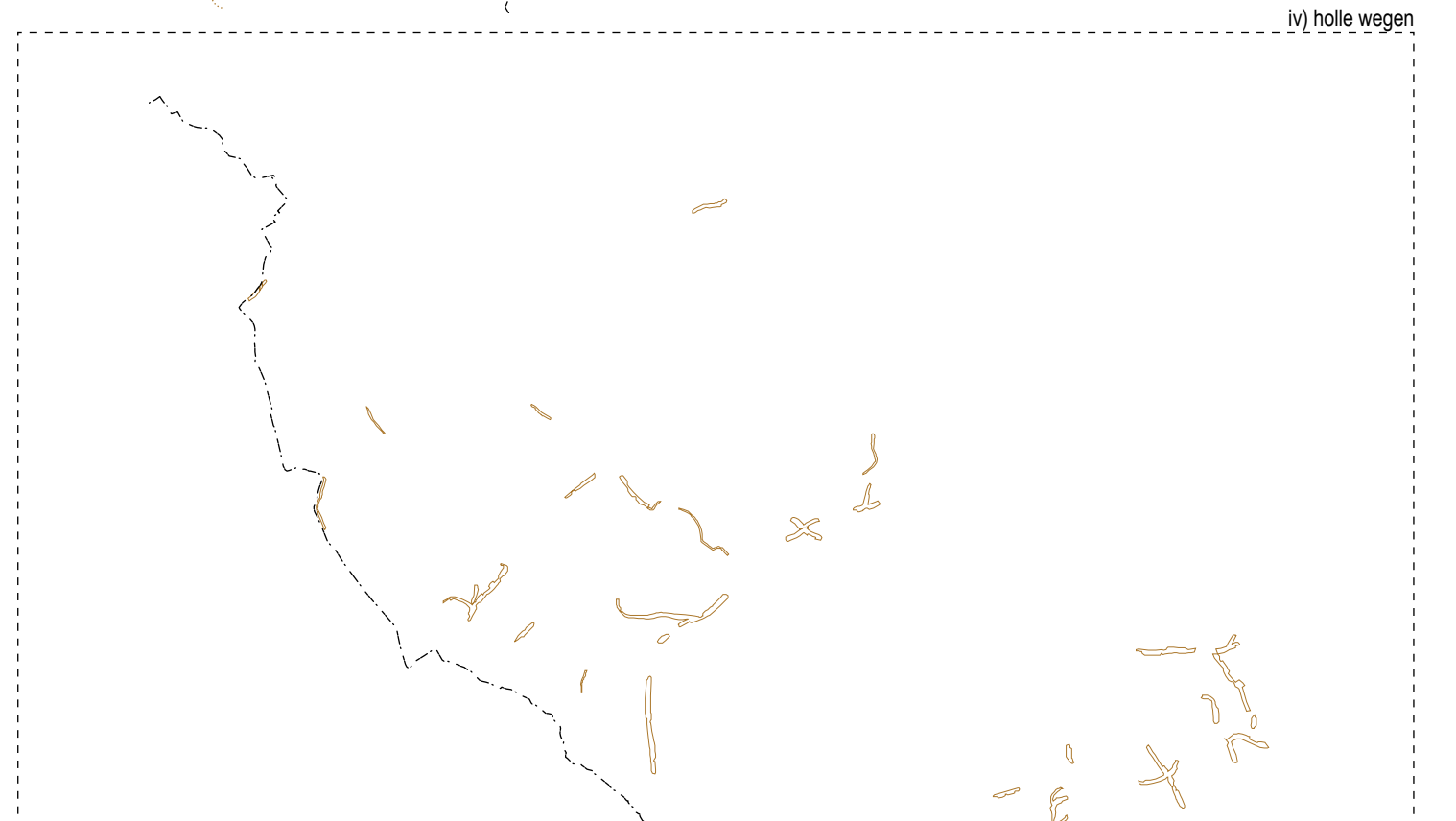
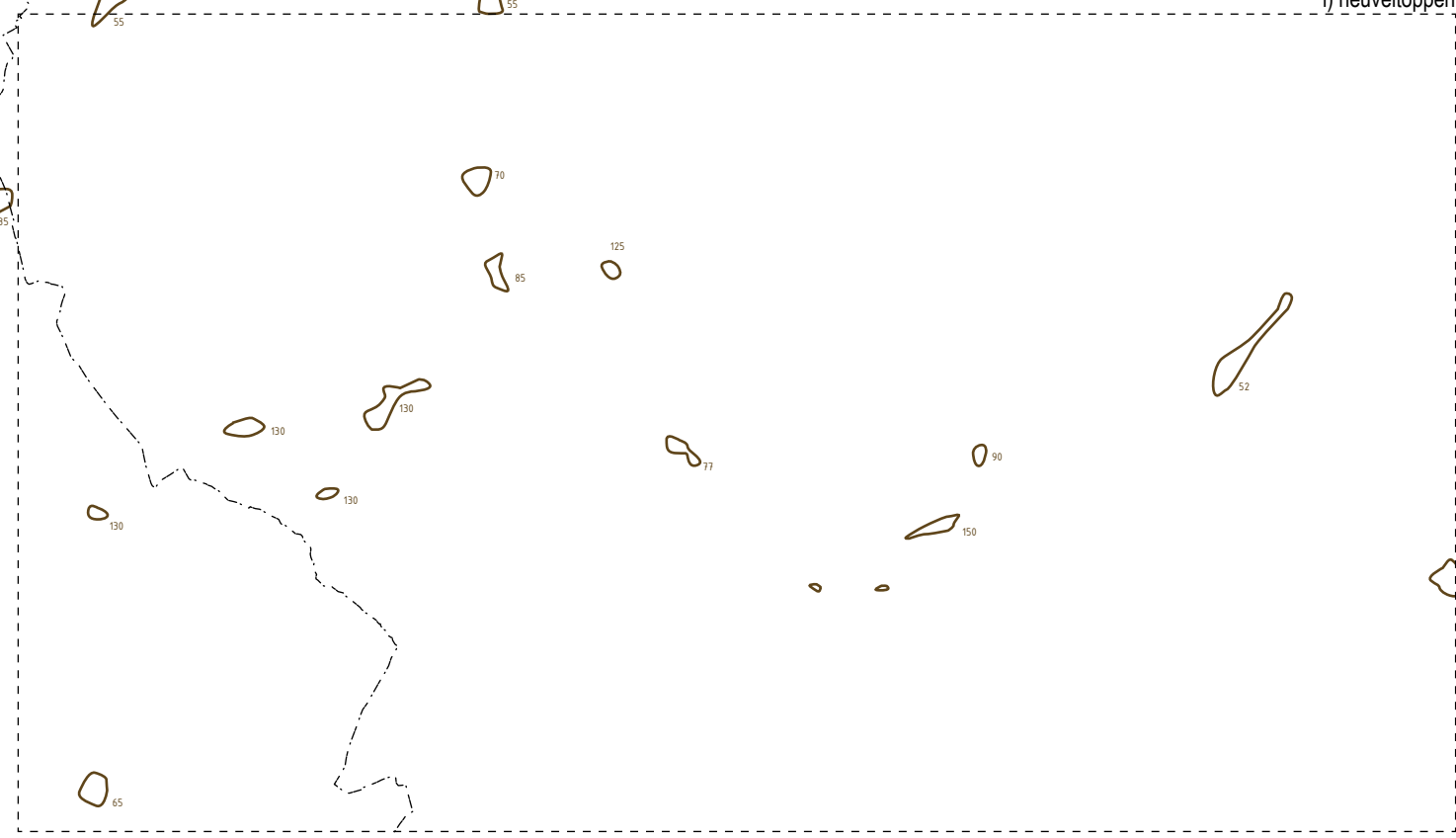
kaartlagen_wegennet
 - als bovenlaag die de ruimte exploreerd

TYOLOGISCHE LAGEN

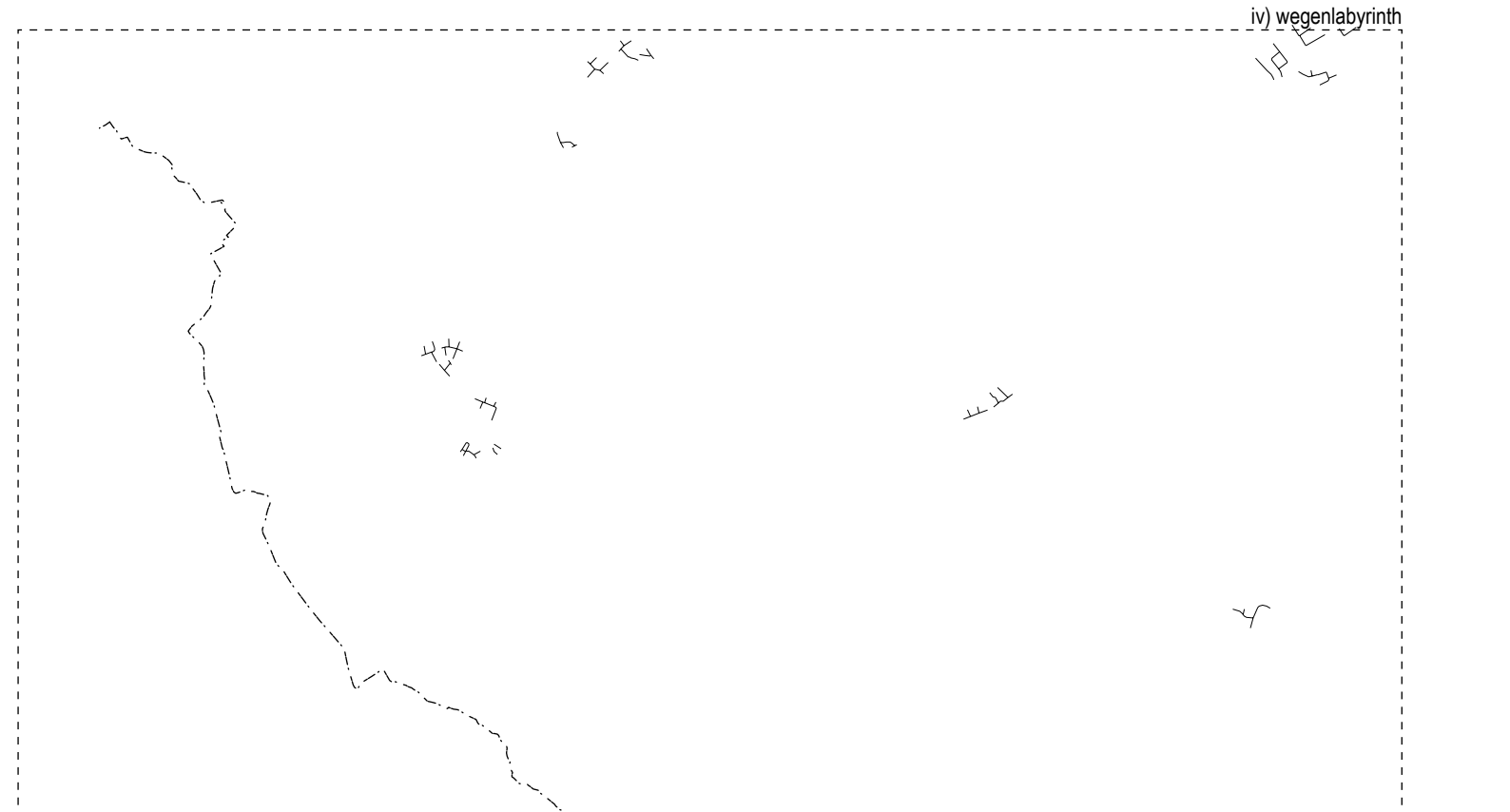
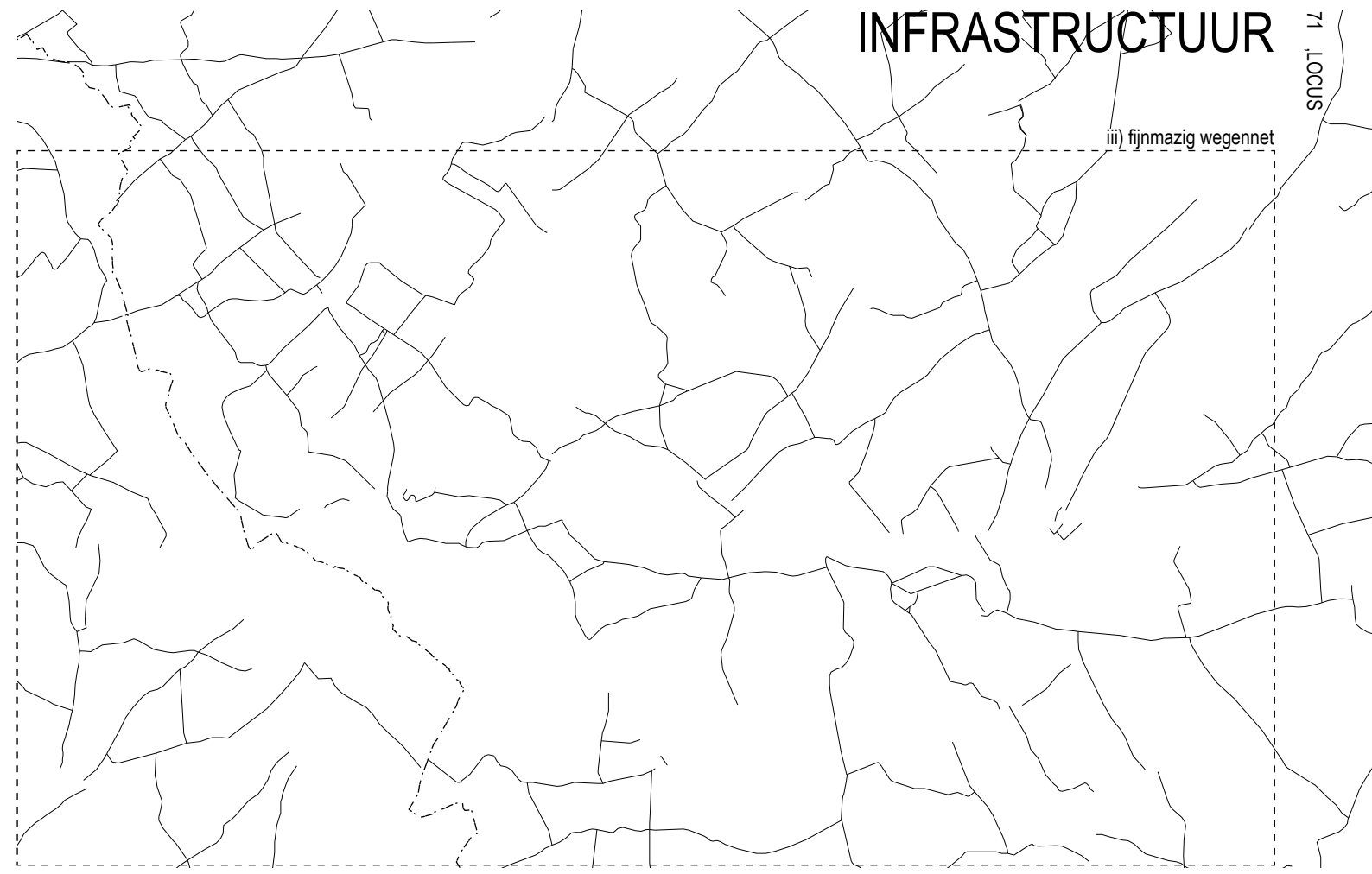
TOPOGRAFIE

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

INFRASTRUCTUUR

TYOLOGISCHE LAGEN

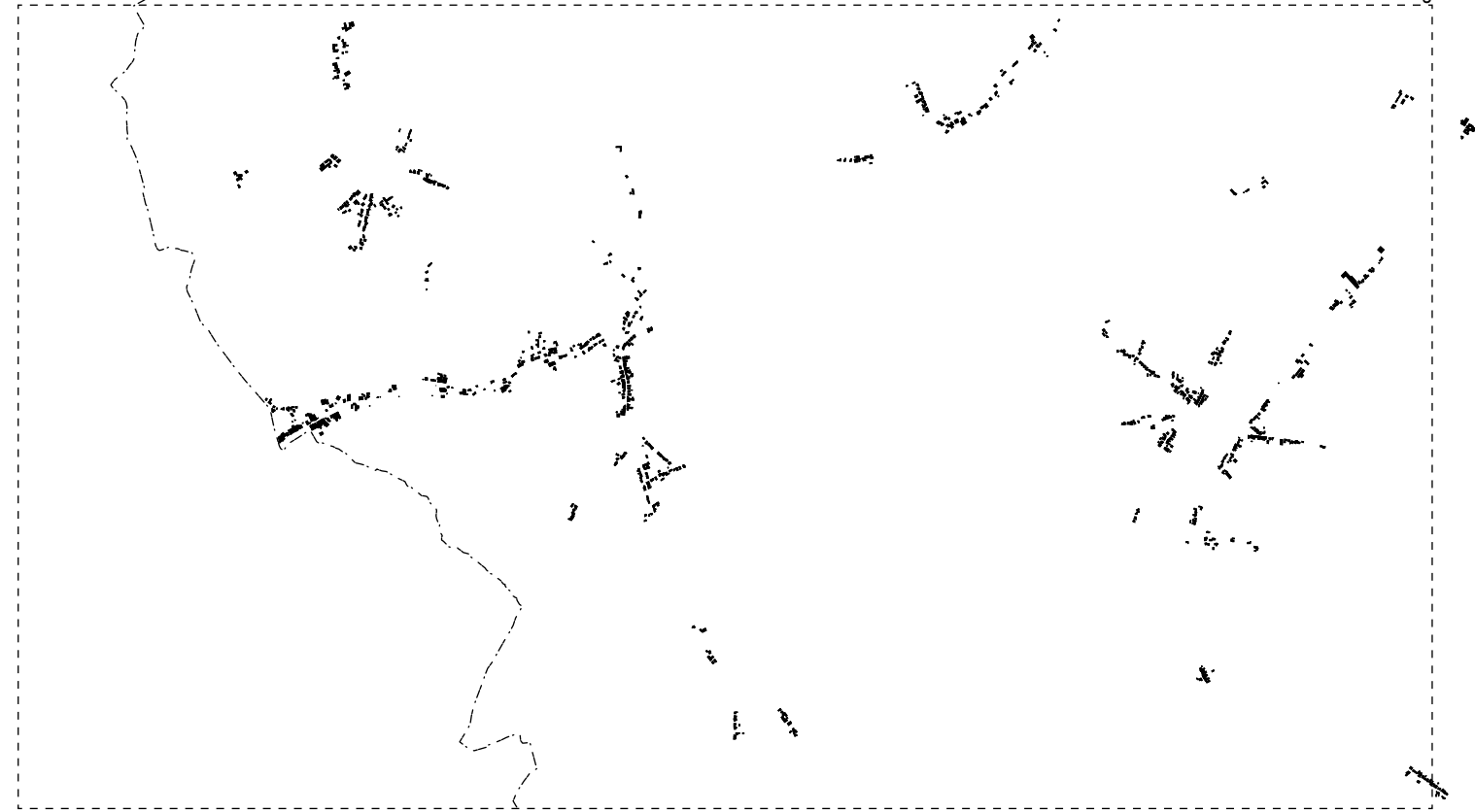
SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

BEBOUWING

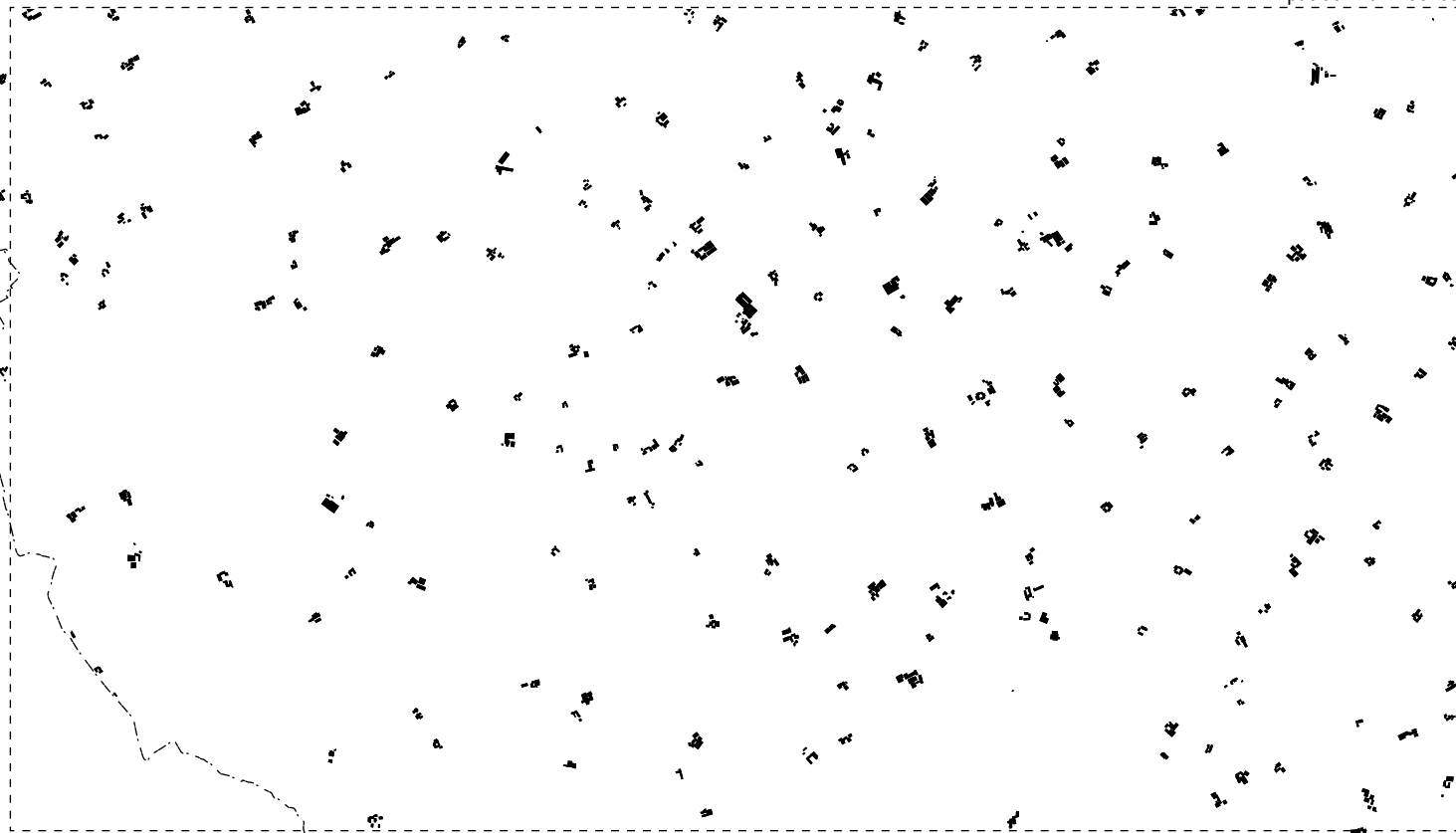
dorpskernen en dries

lintbebouwing

patroon van hoeves

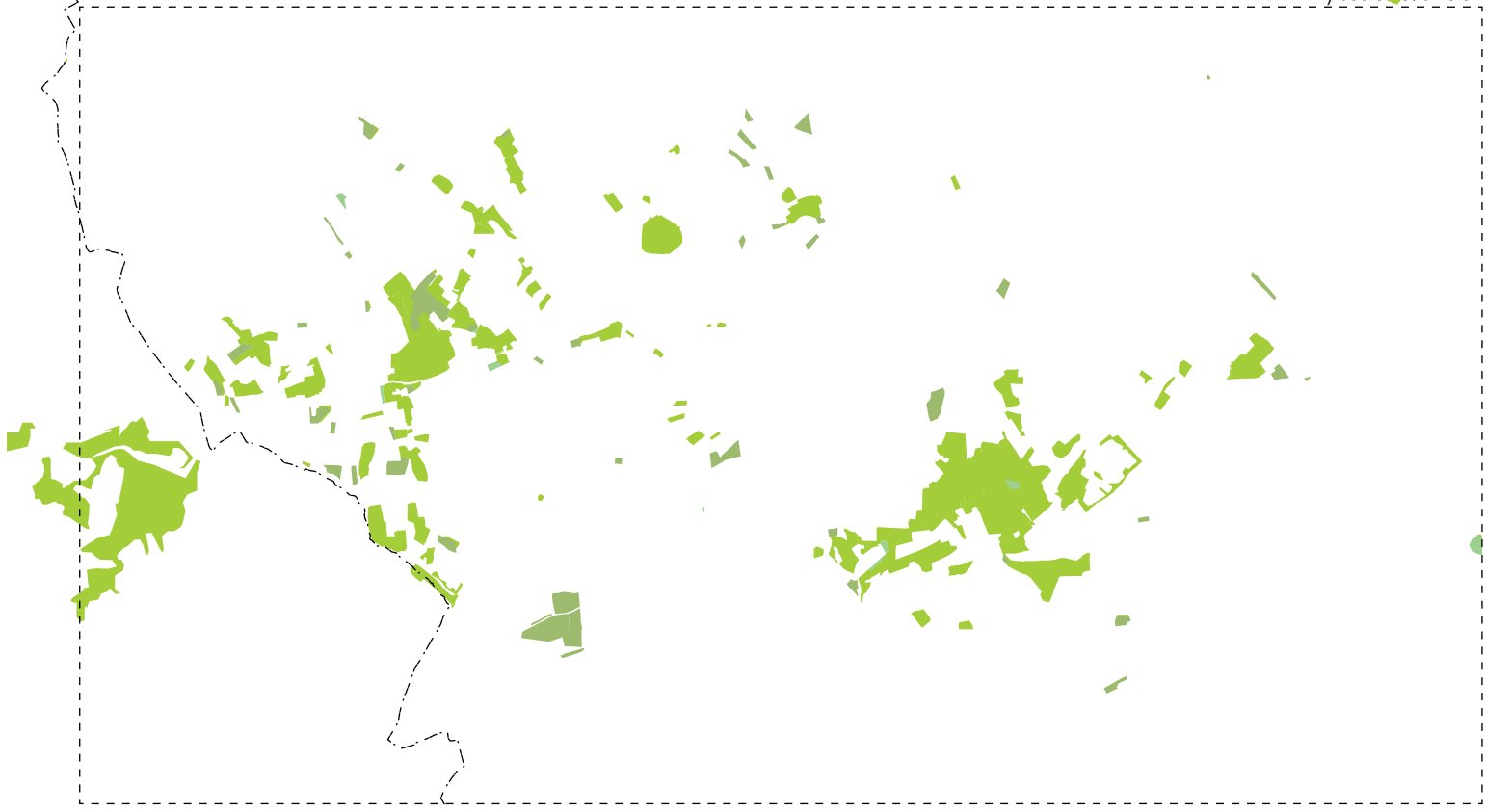

woonuitbreiding

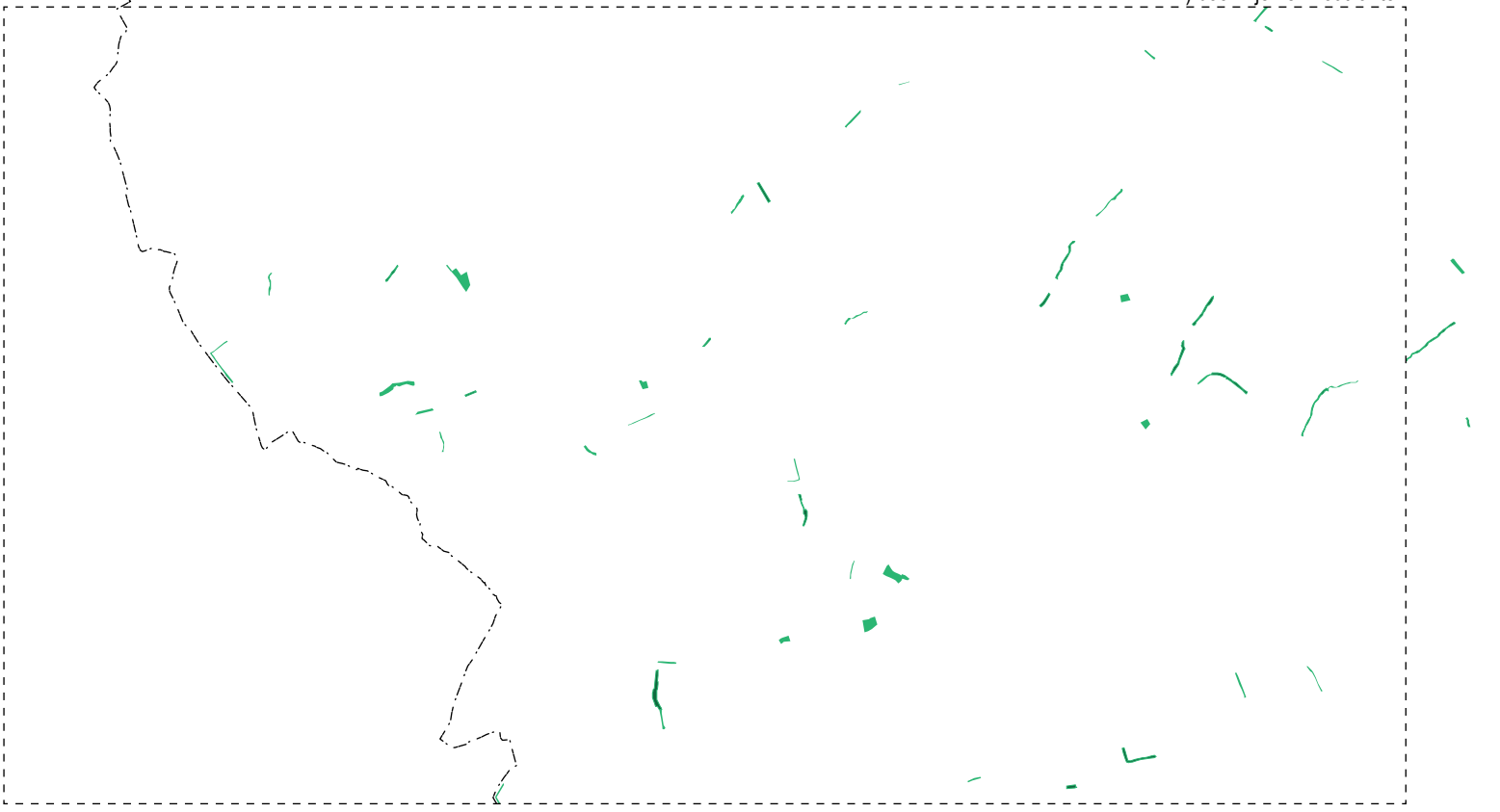

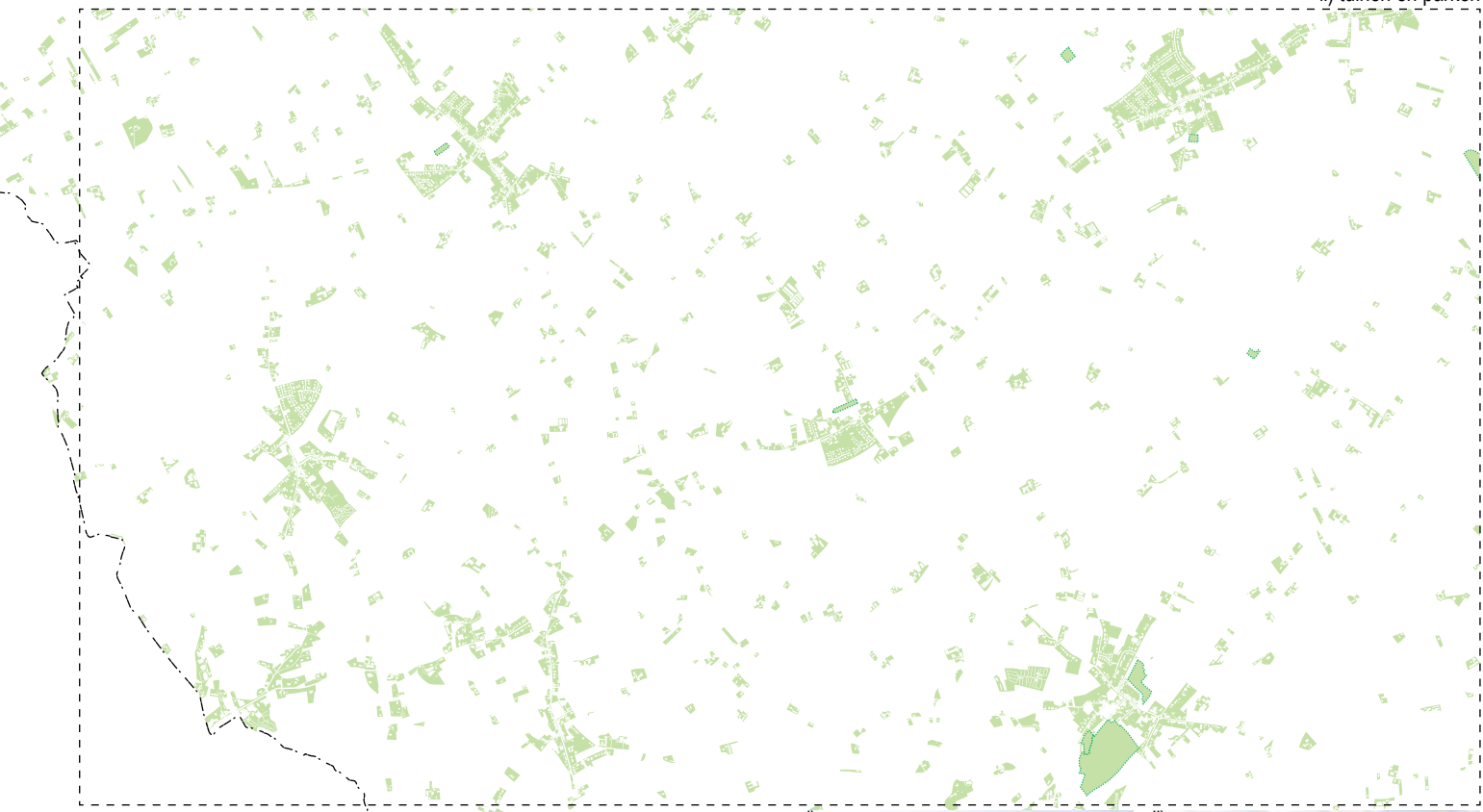
i) bos en struwelen

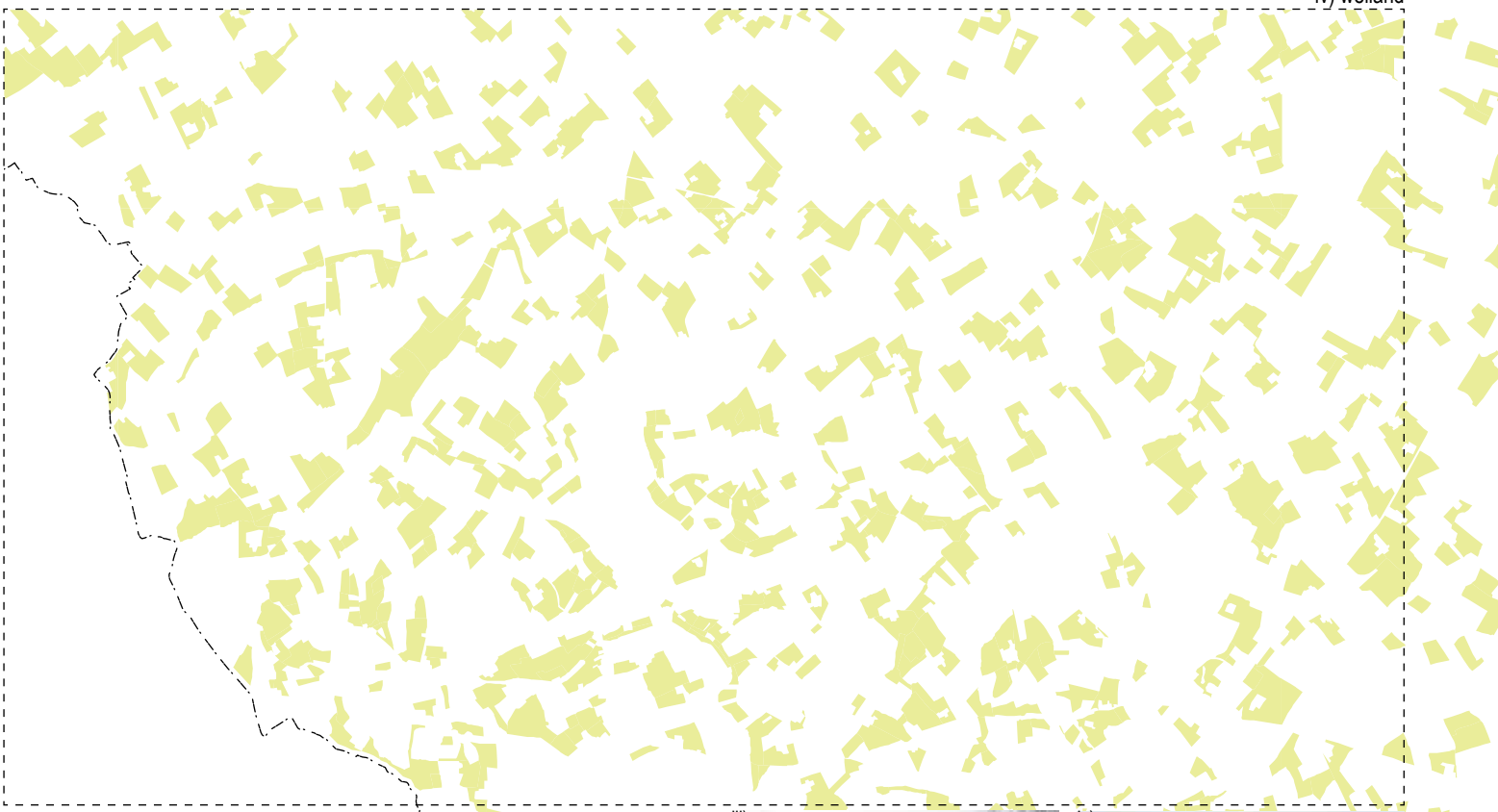
iii) boomrijen en houtkanten

ii) tuinen en parken

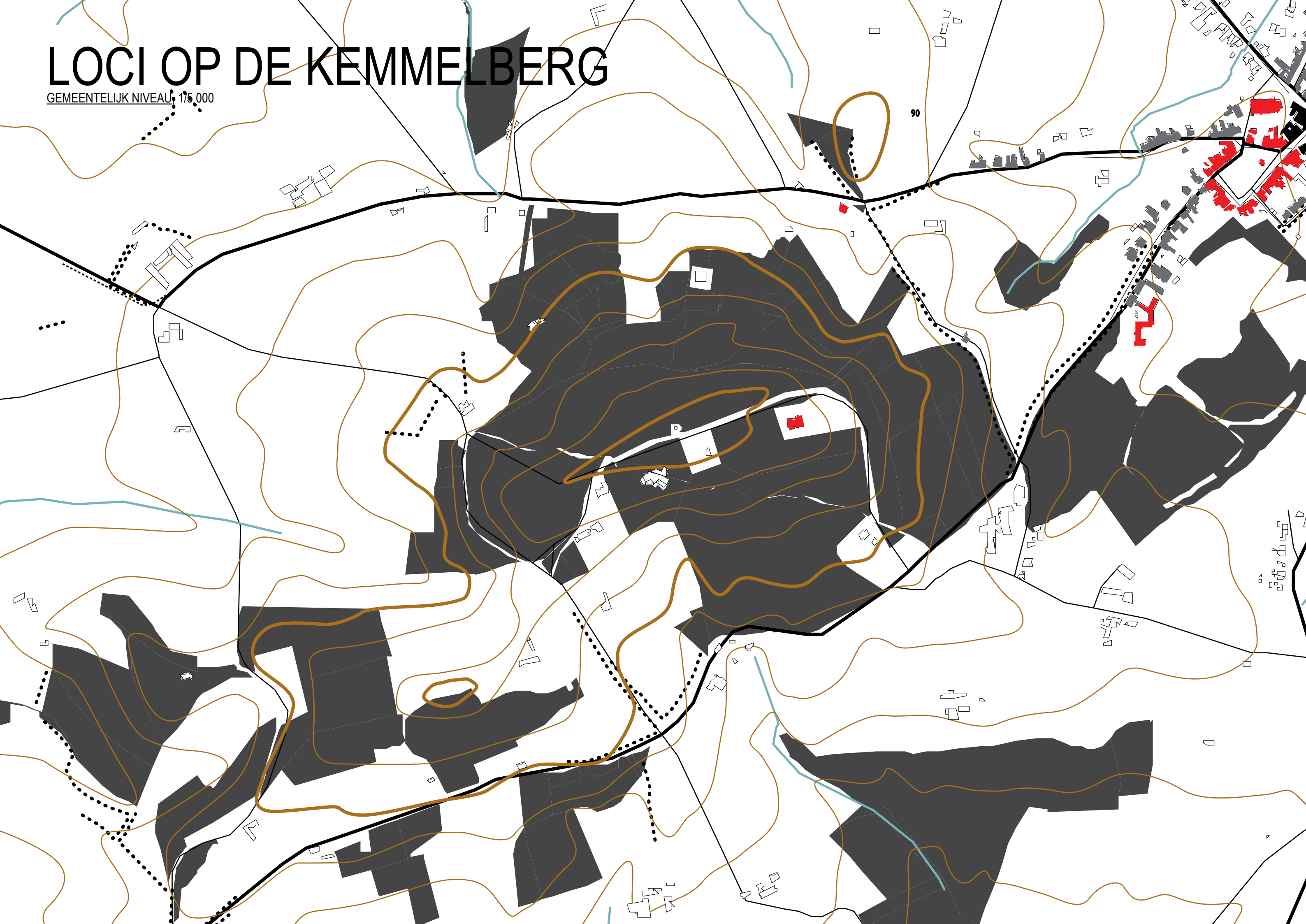
iv) weiland

LOCI OP DE KEMMELBERG

GEMEENTELIJK NIVEAU, 1:75.000

KRUISPUNT

Op gemeentelijk niveau springen, zoals bij de cultuur- en de gebruikskaat, de individuele gebouwen, wegsegmenten, pleinen, bosfragmenten en bomenrijen rond de Kemmelberg naar de voorgrond. Naast de berg zelf met zijn twee 'buurheuvels' Monteberg en Lettenberg vormen bebouwing en wegennet een soort driehoek tussen de heuveltoppen. De dries van Kemmel met Warandepark en kasteel vormen de oostelijke hoek, de Traisnelhoeve met zijn layout rond een erf gericht naar de straat ligt in het westen en de zuidelijke hoek wordt gevormd door een met bomen omzoomd kruispunt. In het midden loopt over het heuvelplateau van de Kemmelberg een kleinere bosweg met erlangs het Belvedere en het Franse monument 'de engel' als belangrijke landmarks binnen het bos. Rond de heuveltoppen, tussen holle wegen en vier van de berg aflopende beken zijn de hoeven en huizen regelmatig verspreid. Voor de bomenrijen vinden wij drie typologieën op de kaart. De dubbele bomenrij langs belangrijke wegen volgt de straat vanuit Kemmel naar het kasteel en verder op de berg, in het zuiden begeleiden bomenrijen het kruispunt en rond de Traisnelhoeve bakenen de bomen het erf af. Een onderscheid van akkers en weilanden in de open gebieden is op de kaart niet te zien maar zal een bijkomende zeer fijne structurering van de ruimte kunnen tonen.

Het onderzoek op perceelsniveau van een plek waar vanuit elke basislaag structurerende elementen elkaar beïnvloeden, richt zich op de onderdelen van elk element, die effectief de locuswaarde bepalen. In de voorliggende kaart kruist een van de talrijke holle wegen met een pad, juist aan het spits toelopende einde van het bos op de Lettenberg. Drie bomenrijen begeleiden pad, bos en een stukje weg. Aan de meest open kant van het kruispunt staat een huis. Een van de sterkste elementen binnen de combinatie is het kruispunt van de holle weg en het pad langs een afhellend terrein. Het huis en het gebied rond de bosrand profiteren ervan en worden opgewaardeerd ten opzichte hun lokalisatie vlakbij deze kruispunt. Maar ook voor het kruispunt betekenen huis en bosrand een bijkomende waarde. Het zou een verdere oefening kunnen zijn om te definiëren in hoeverre deze situatie mag veranderd worden zonder de specifieke locuskwaliteit te verliezen.

< BELEIVING >

De belevingswaarde wordt bepaald door de mate waarin een landschap door de mens wordt ervaren. Voor een landschap slaat dit zowel op de twee- als op de driedimensionale subjectieve constructie van het beeld, of met andere woorden zowel op de samenstelling van het 'zicht' (landschap in visu) als op de ervaring van de ruimtelijkheid (standplaats en benadering, landschap in situ) door het subject. De belevingswaarde is een combinatie van objectieve en subjectieve ervaringen. Behalve over visuele beleving gaat het ook om auditieve en andere zintuiglijke ervaringen.

De belevingswaarde van een landschap is op een complexe wijze samengesteld want het is onder meer afhankelijk van het (eventueel bewegend) oogpunt, de afstand van waarop men kijkt, de al dan niet scenografische inrichting, de publieke bekendheid van het beeld, de iconografische en historische bepaaldheid, etc. De belevingswaarden van verschillende landschappen geven zo structuur aan een gebied, op verschillende schaalniveaus, want het kan gaan om gebouwengehelen op buurtniveau, hele dorpen en hele steden, vallei- en heuvel landschappen, regio's die men per auto of trein doorkruist, etc.

Bij de belevingswaarde komen vooral twee vragen aan bod: hoe biedt het beeld van het landschap zich aan de toeschouwer of gebruiker aan, en hoe ervaart of beleeft de toeschouwer of gebruiker het landschap? Deze vormen met andere woorden de perceptieve en receptieve dimensies van het landschap.

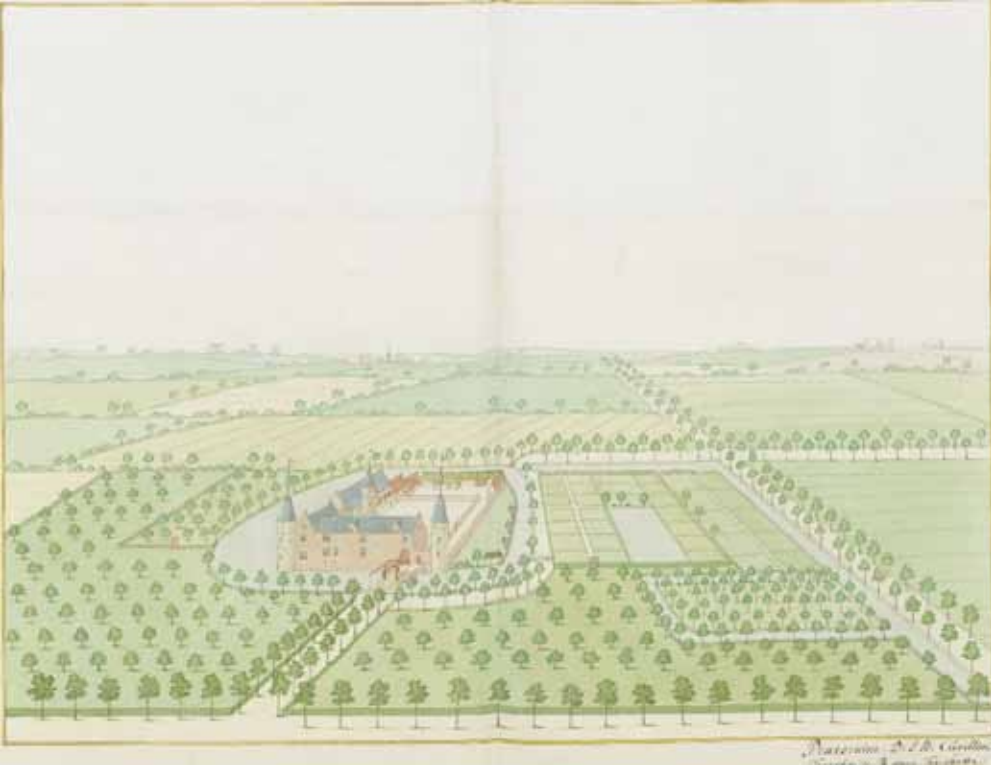
(Uit: "Een actiekader voor een gebiedgerichte aanpak met landschap als integrerend principe")

AARDEN VAN BELEVING VAN HET LANDSCHAP

De zoektocht naar de belangrijkste elementen ter beleving van het bebouwde landschap in dit laatste hoofdstuk sluit rechtstreeks bij de vorige analyses aan. De vraagstelling naar types van beleving kan mogelijk deels al vanuit de beschrijvingen van culturele waarden, gebruikswaarden en locuswaarden beantwoord worden. Deze drie waarden kunnen een basis vormen voor beleving; zo maken de cultuurwaarden onderdeel uit van een beleving vanuit herinnering en identificatie met het studiegebied. De gebruikswaarden binnen de streek zijn de basis voor een beleving vanuit het deelnemen of observeren van sociale, economische of consumptieve activiteiten en gebeurtenissen in het studiegebied. Het onderzoek van locuswaarde zorgt voor de samenstelling van een deels mentale en deels visuele beleving van de ruimtelijke structuren. Als nu als vierde waardeconcept de beleving wordt onderzocht, ligt de focus op de vraagstelling: hoe ziet en ervaart de bewoner, de bezoeker of de passant het bebouwde landschap tussen Ieper en Bailleul.

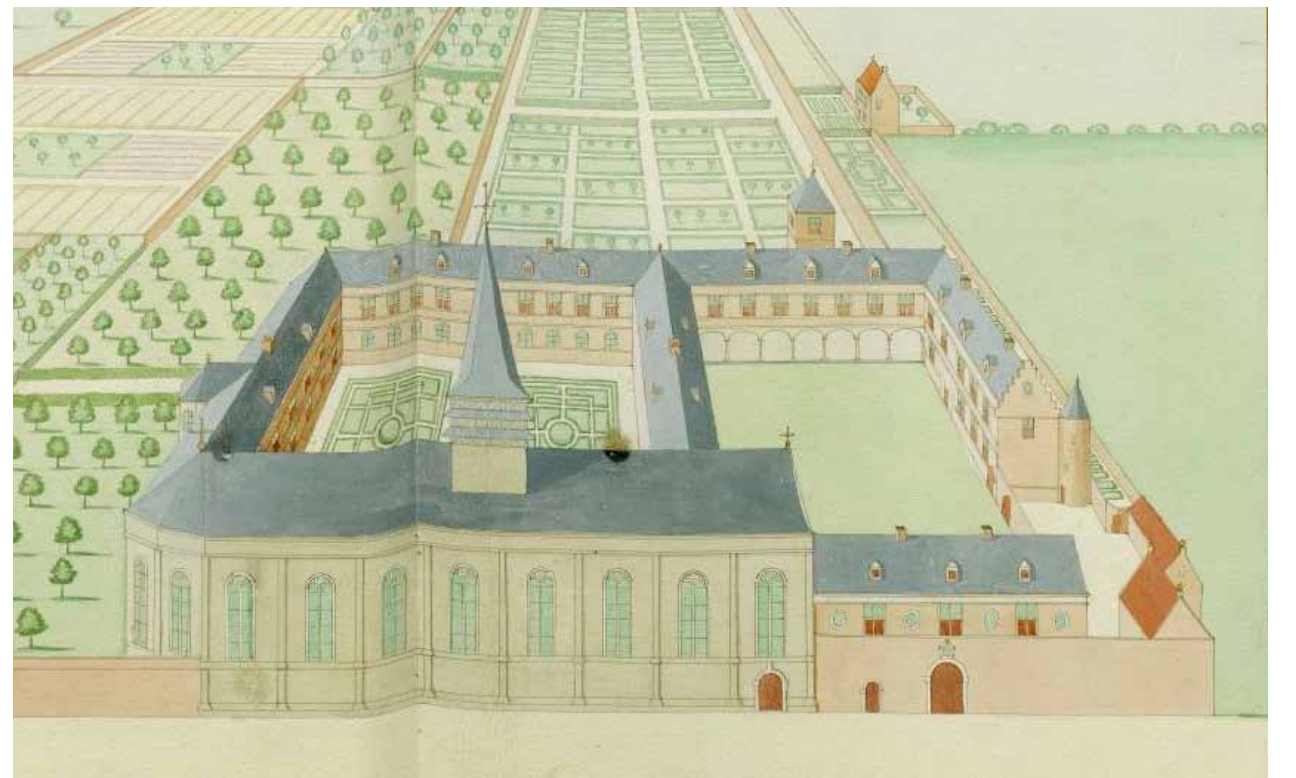
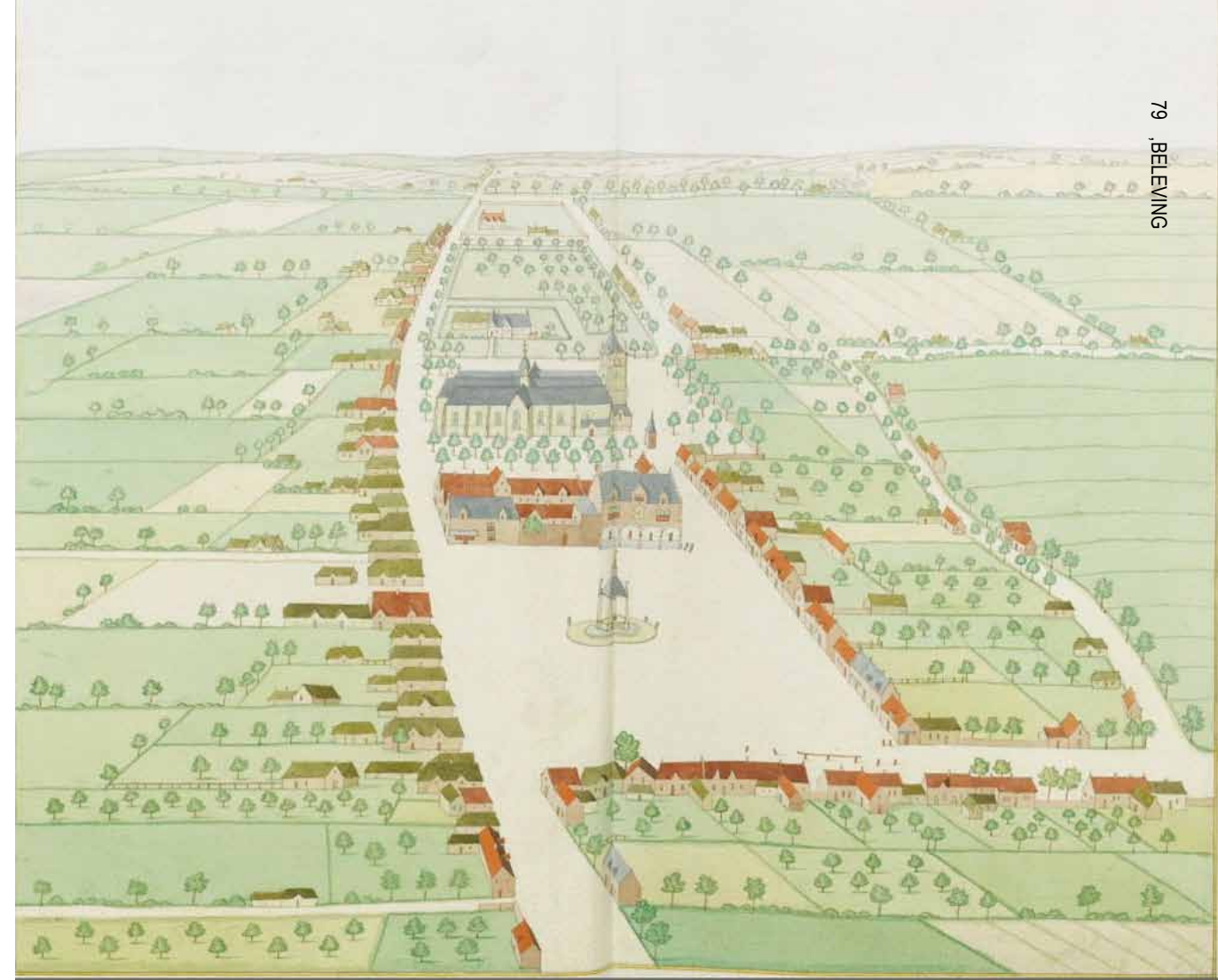

Antwerpen A. D. 1600

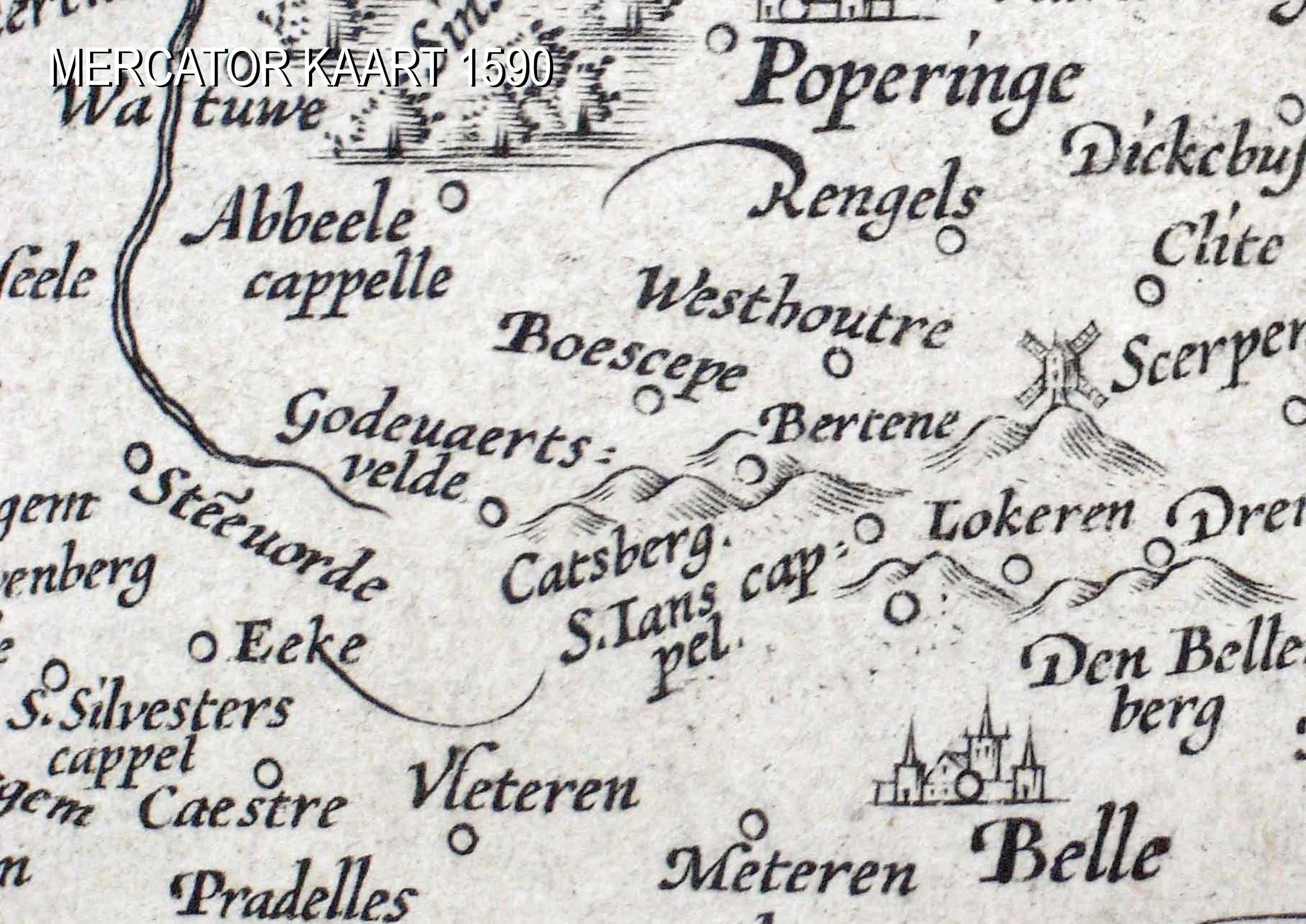

*Die Leperen Sackten Frenck 1630
weil die Sackten in Alkmaar*

MERCATOR KAART 1590

Poperinge

Dickebus

Rengels

Chite

Abbeele
cappelle

Westhoutre

Boescepe

Scerper

Godeuaerts
velde

Bertene

gent
enberg

Steenorde

Catsberg

Lokeren Dre

S. Ians cap
pel

Eeke

Den Belle
berg

S. Silvesters
cappel

gem Caestre

Vleteren

Meteren

Belle

Pradelles

o Santuorde

Meenru

che Vormeseele o Holbeke

Houtem. o

VIROVIACVM
Werueken.

berg Wytscate

Waele
Hooch Weer

Comene

o Kemle
routre

Messene

Leinse

o Wiluergem

Dulsemont

o Nieukercke

La Duels

Kiesenet

Le Lis

o Verlegiem

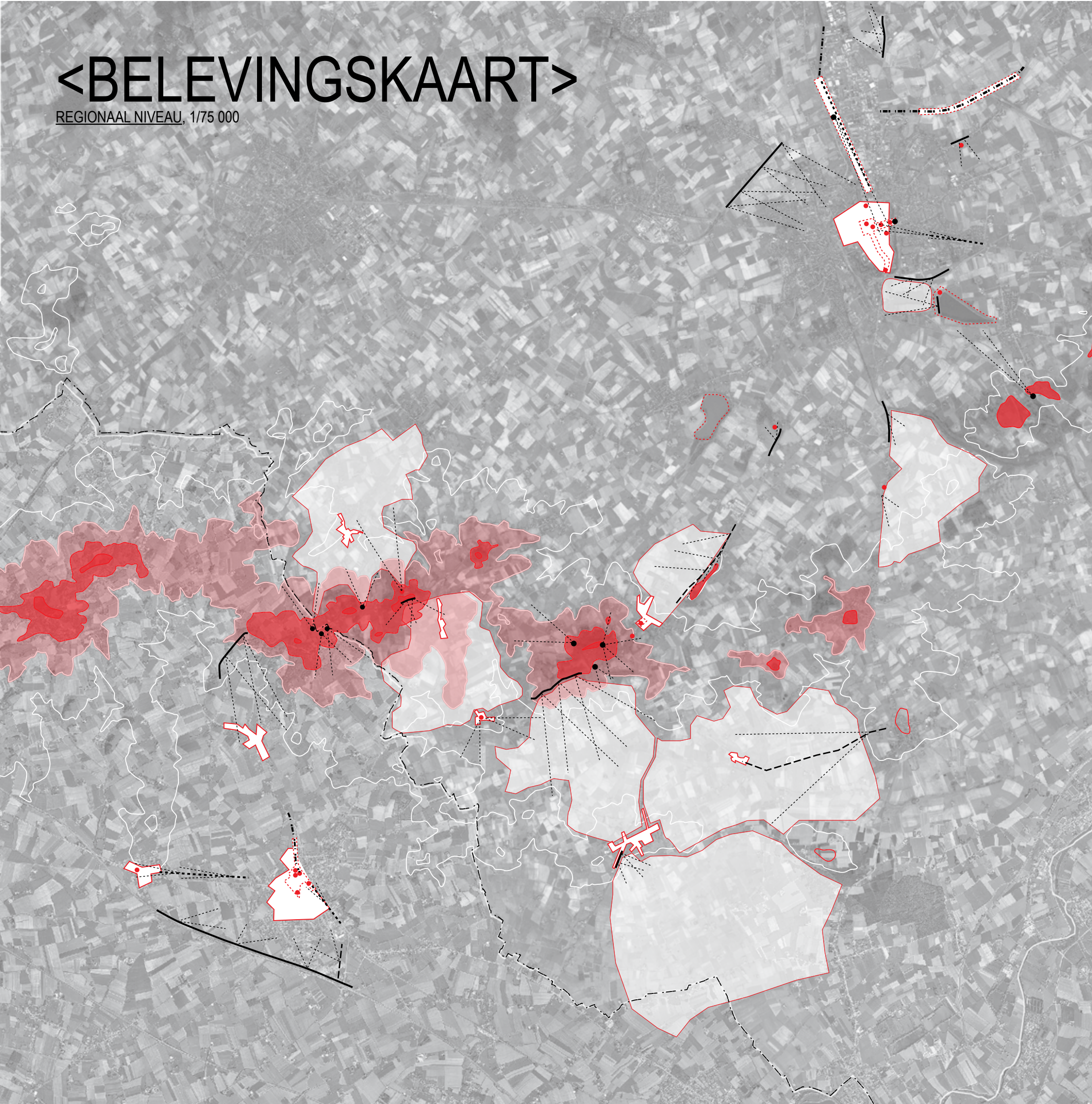
o Ferlinchehem
o Wemo

o Hainlines

<BELEVINGSKAART>

REGIONAAL NIVEAU, 1/75 000

- BEELD
- punt / heuveltop als landmark
  - panoramisch heuvelrug
  - panorama vlakte / vallei
- punt / landmark
- traject ruimte
  - panoramisch volume / compacte kern
- STANDPUNT
- punt
  - tangent
  - traject naar punt
  - curvend zwervend traject door panorama
  - traject als beeld

kaartlagen_beelden

- de dwars lopende heuvelrug als aaneenschikking van object-beelden,
- de heuveltoppen, van ver zichtbaar, net zoals grote hoeves of watertorens, in elkaar lopende tangentiale en trajectorisch beelden langs en tussen topografische lijnen en wegennet
- de twee stedelijke panorama's als twee polen in het door de heuvelrug gedomineerde landschap, met een rijk binnenleven van panoramische, trajectorische en puntbeelden in hun gereconstrueerde compacte middeleeuwse stadstructuur vol pleinen, kerktorens, straten en monumenten.

kaartlagen_standpunten

- een breed en gevarieerd veld langs de heuvelrug van uitkijkpunten, -wegen en trajecten met uitzicht over het land rondom
- concentraties van trajecten en tangenten met zicht op de twee stadgezichten en hun landmarks

Een zacht golvend canvas

De vraag hoe het landschap in het studiegebied visueel wordt beleefd, wordt op twee niveaus onderzocht: welke soorten beelden biedt het landschap ons aan en vanuit welke standpunten kunnen deze beelden worden beleefd. Daardoor richt de observatie zich op een inventarisering van de beeldvormende elementen in het landschap enerzijds, en van de mogelijke standpunten in de ruimte anderzijds. De beelden zijn in het rood getekend, de standpunten in zwart. Voor inventarisering en het in kaart brengen van elementen met beeldwaarde is dit onderscheid zeer nuttig, ondanks dat het bij het beschrijven van verschillende beelden soms onmogelijk is dit onderscheid consequent te volgen omdat beeld en standpunt soms samenvallen.

panoramische beelden

Op regionaal schaalniveau is het opnieuw de topografie die bij de beeldvorming op de voorgrond staat. De heuvelrug, rood gekleurd zoals alle beelden op de kaart, met zijn vijftal hogere en lagere toppen - sommige geïntegreerd in de heuvelrij, andere bijna vrijstaand - is vanuit Ieper en Bailleul, maar ook al van veel verder zichtbaar en werkt als beelddrager en oriëntatiepunt op beide kanten van de grens. De heuvelrug vormt het belangrijkste panoramisch beeld in het studiegebied. De twee grotere stadskernen vormen samen met de heuvelrug de belangrijkste beelden die de beleving op grotere schaal bepalen. Met hun panoramische gezichten presenteren zij zich naar het omliggende landschap toe. Ze zijn goed te zien vanuit de heuvels, maar ook vanuit de hoger gelegen snel- en ringwegen rond hun woonuitbreidingsgebieden en bedrijvenszones evenzo als vanuit bepaalde punten in het open landschap.

Als derde structuurbepalende groep op primair niveau vallen vlakten en valleien op, die vanuit een bepaald gezichtspunt als geheel worden beleefd en zo beeldkarakter krijgen. Deze landschapselementen zijn afgebakend door topografie - een heuvel of plateaurand - of bebossing, door een dorpskern of door andere bebouwing aan de rand van de vlakte. Tussen de stadskernen en de heuvelrug gelegen, vormen deze panoramische vlakten een collage van gelijkaardige maar toch individueel verschillende landschapsfragmenten.

punt- en objectbeelden

Op secundair niveau duiken kleinschaligere beeldvormende elementen op. De individuele heuveltoppen kunnen als onderdeel van de heuvelrug bekeken worden, maar ook als vrijstaande beeldobjecten. Zo kunnen individuele gebouwen die als landmark binnen de skyline kunnen geïdentificeerd worden, ook onderdeel zijn van een stadsgezicht. Evenzo zijn binnen de panoramische vlakten objecten van lagere orde te vinden, meestal dorpskernen, die als een soort lichaam in de vlakte liggen, maar ook 'landmarks' zoals watertorens, grote hoeven, een ensemble van bedrijfsgebouwen, een grootschalig schoolgebouw, bosvolumes of bomerijen langs een dreef.

buiten-panorama's, panorama-vlakten, binnen-panorama's

De bovenstaande beschrijving van beelden is gebaseerd op een beleving van de open ruimte of de positieve ruimte. Ook vanuit grootschalige binnenruimtes kan een panoramisch zicht op de onderdelen van het landschap bestaan. Zeer belangrijk voor de belevingswaarde van het studiegebied zijn de panoramische zichten op de pleinen van Ieper en Bailleul. De bezoeker of de bewoner benadert deze plekken vanuit een corridorachtige straatruimte, die zich opentrekt naar het plein, een weids platform met een aantal dominerende gebouwen, die opvallen in schaal en detaillering (lakenhal, kathedraal, stadhuis, kerk...), en een aantal minder individueel beeldbepalende gebouwen die een krachtig pleinomsluitend ensemble vormen. Gelijkaardige beeldvorming is ook in vele dorpskernen te vinden, waar de voor de streek ty-

pische driesvorm deze binnenruimte bepaalt. Door de ligging van sommige dorpen langs de heuvelrug komt het soms tot spectaculaire vergezichten vanuit de dries door een straat naar het heuvelige landschap toe. Hier verbindt zich dan binnenliggend panorama met buitenliggend panorama tot een perspectiefisch continuüm op meerdere schaalniveaus. Maar ook in parkinrichtingen zoals rond het Warandekasteel of in bosstructuren op de bergen, zoals rond het Franse monument op de Kimmelberg, zijn binnenpanoramische beelden te vinden die een belangrijk onderdeel uitmaken van de beleving van het studiegebied.

traject en tangent

Aansluitend op bovenstaande bespreking over benaderingen van binnen- of buiten het bebouwde landschap, staat een vierde beeldcategorie nog sterker verbonden met het standpunt van waaruit ze beleefd worden: beelden vanuit een traject gezien en beelden vanuit een tangent gezien.

Over het trajectbeeld was al sprake bij de beschrijving van het stratenpatroon in de compacte kernen van Ieper en Bailleul. Het beeld wordt er geconstrueerd door de gevels van gebouwen. Deze gebouwen vormen de ruimte waarin men staat én tegelijkertijd het omgevend panoramisch beeld. Op dezelfde manier kan een beeld geconstrueerd zijn buiten de stedelijke context in het open landschap, door losse elementen, kleinere gebouwen, boomrijen of bebossing langs een weg of gewoon door topografische elementen, bijvoorbeeld door hellingen langs een holle weg. Het wegennet rond de heuvelrug, dat grensoverschrijdend de dorpen met elkaar verbindt, biedt een groot aantal trajectorische beelden, die door wandelaars, fietsers en automobilisten wordt geapprecieerd.

Als het beeld zich aan een kant van een weg of van een bewegingslijn opent, dan kunnen wij het beeld als tangentiaal interpreteren. Wij doorlopen of doorrijden het beeld dan niet, maar passeren het. Een panoramisch vergezicht, een aantal objecten of landmarks op een groter vlakte, een binnenpanorama kan parallel met de weg te zien zijn, tot de compositie afbreekt en het beeld zich weer sluit. Wij laten het achter ons op weg naar de volgende beeldcompositie.

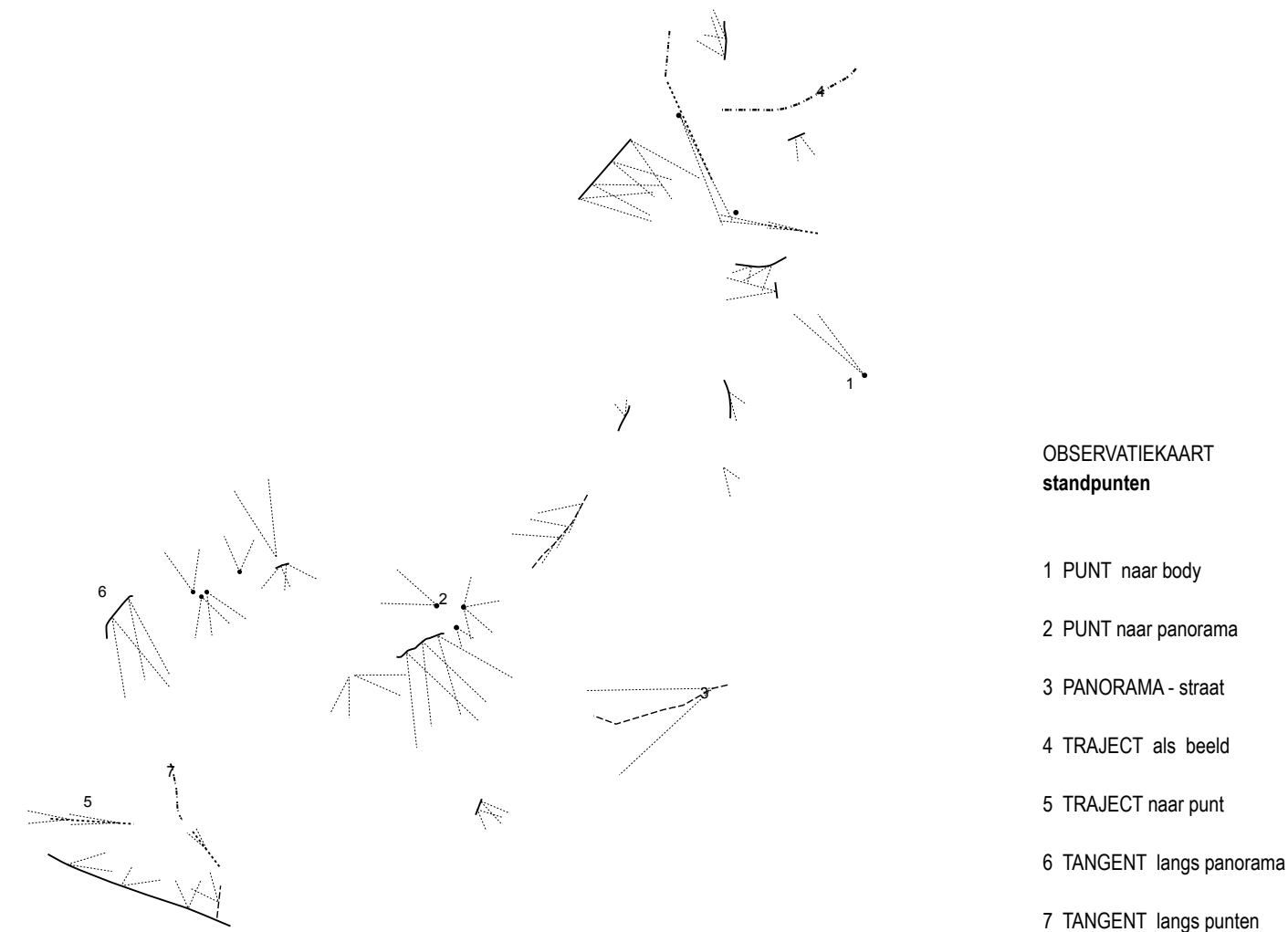
In de beschrijving wordt duidelijk dat trajectorische en tangentiële beelden vaak onderdeel uitmaken van grootschaligere beelden zoals panoramische vlakten of binnenpanorama's. Op regionaal schaalniveau vormen zij het tertiair niveau.

standpunten

Vooraf bij de laatste beeldcategorie is een differentiëring van standpunt en beeld bijna niet mogelijk. Het standpunt is eigenlijk een mobiel punt, een aaneenschakeling van punten in de ruimte, en de perspectiefische constructie van het beeld verandert voortdurend. De toeschouwer bevindt zich letterlijk in het midden van het beeld en bestemt door zijn positie de beeldopbouw.

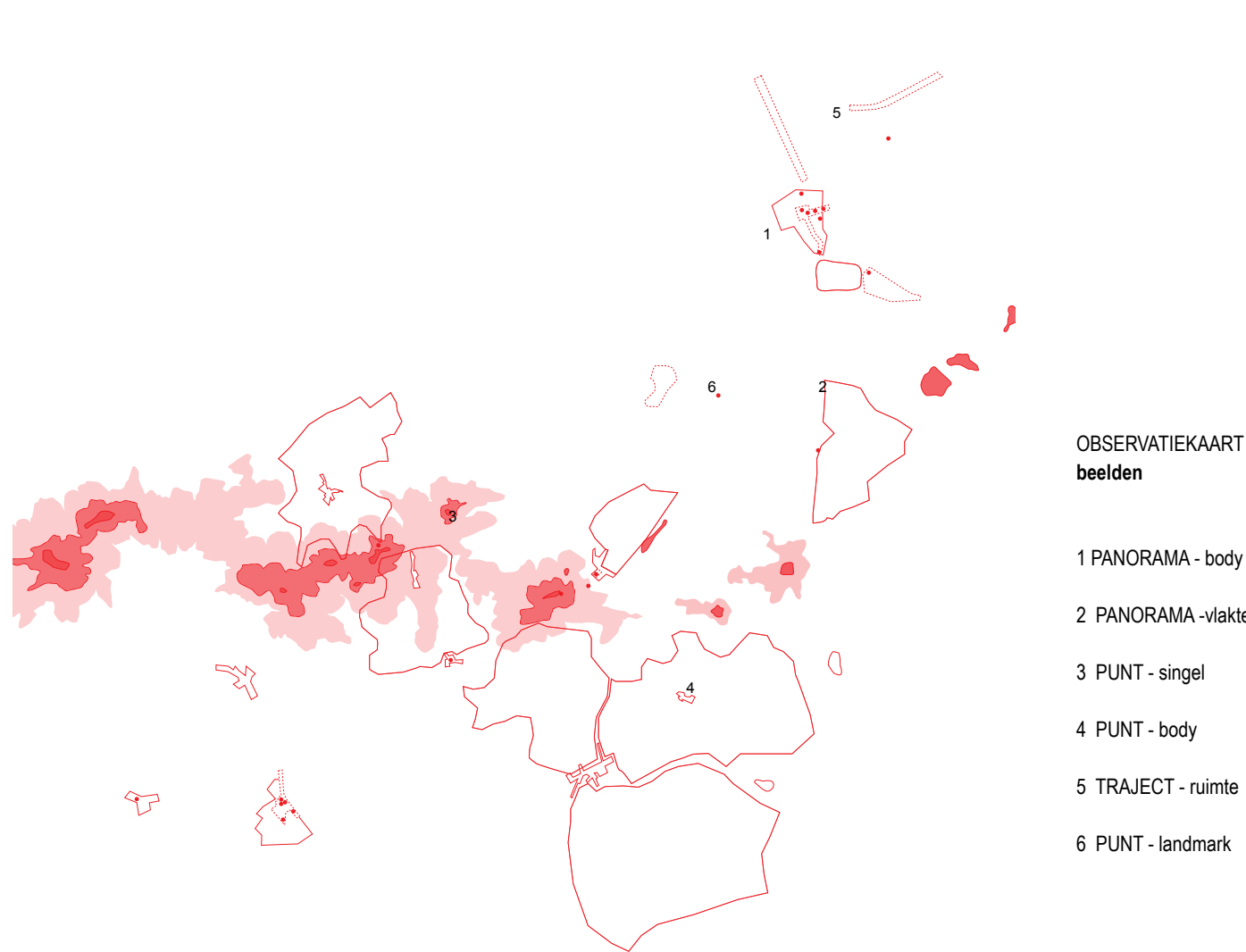
In de beeldcategorieën (buiten-) panorama en punt maakt de grotere afstand tussen toeschouwer en beeld de differentiëring eenvoudiger. Het landschap wordt van ver bekeken, van op één van de heuvels, of vanuit verschillende standpunten op de vlakten is een watertoren zichtbaar.

Samengevat kan het golvende landschap tussen Ieper en Bailleul beschreven worden als een continu patchwork van de voorgenoemde beeldcategorieën. Met de heuvels als het dominerende achtergrondbeeld staan de stadsgezichten van Ieper en Bailleul op de voorgrond. Daartussen wisselen dorpsgezichten, tangentiële beelden op velden en akkers, trajectorische beelden langs dreven of holle wegen, of door bosranden omsloten panorama's elkaar af. Eens boven op de heuvels aangekomen draait de perceptie om, en kan het patchwork van boven bekeken worden waardoor ver uitlopende panorama's zich vormen.

OBSERVATIEKAART
standpunten

- 1 PUNT naar body
- 2 PUNT naar panorama
- 3 PANORAMA - straat
- 4 TRAJECT als beeld
- 5 TRAJECT naar punt
- 6 TANGENT langs panorama
- 7 TANGENT langs punten

OBSERVATIEKAART
beelden

- 1 PANORAMA - body
- 2 PANORAMA -vlakte
- 3 PUNT - singel
- 4 PUNT - body
- 5 TRAJECT - ruimte
- 6 PUNT - landmark

PANORAMA vanuit TRAJECT

PUNT vanuit TRAJECT

TRAJECT als beeld

PANORAMA vanuit PUNT

PUNT - landmar

PUNTEN binnen PANORAMA

PANORAMA langs TANGENT

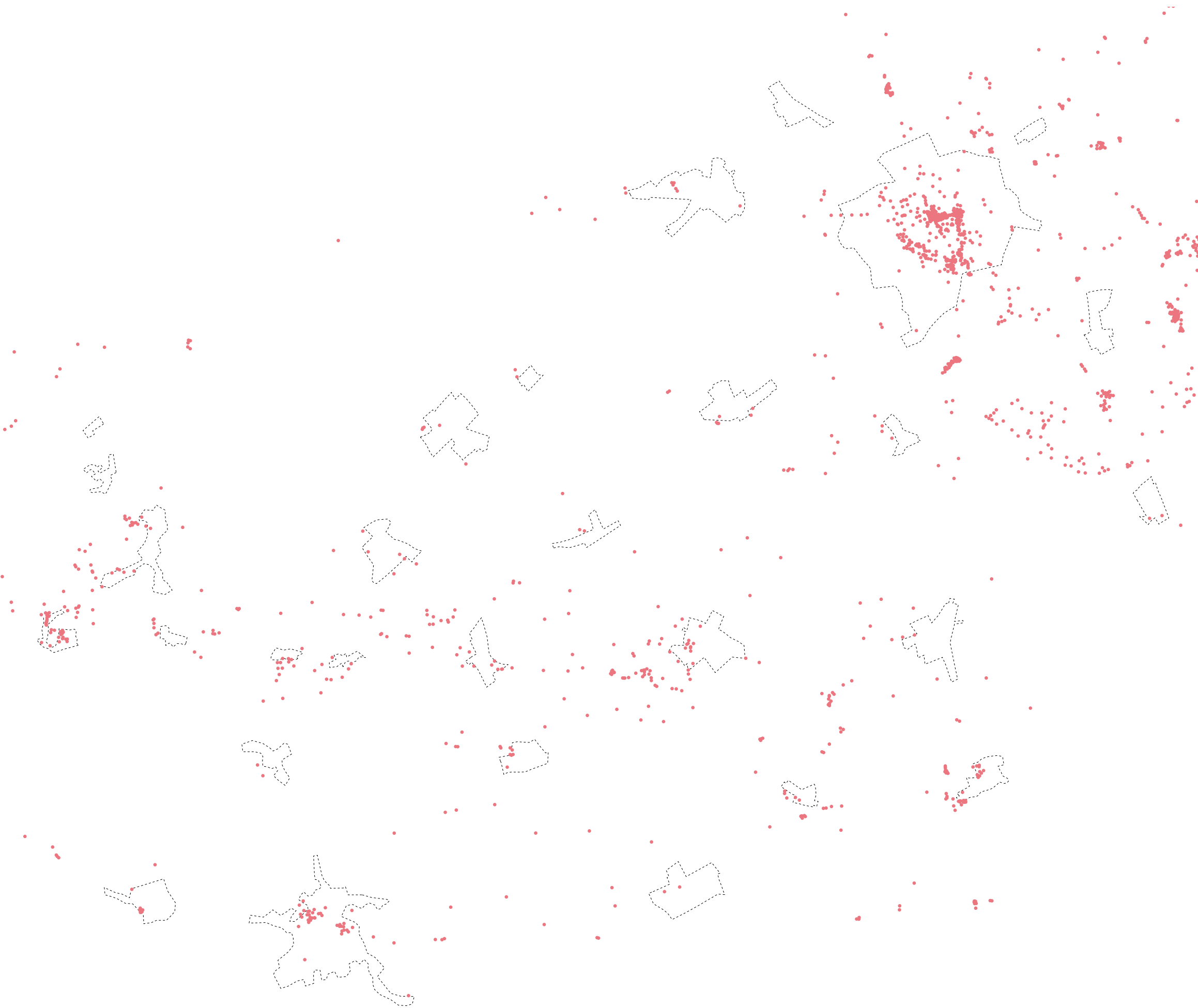

PUNTEN langs TANGENT

PUNT - berg - panorama

De overzichtskaart van alle 'panoramiosstandpunten'—punten waar foto's genomen zijn, die in het internetprogramma google-earth worden getoond—maakt nog eens de sterke samenhang tussen belevingskaart en locuskaart maar ook cultuurkaart duidelijk. Drie patronen zijn af te lezen vanuit de meest populaire fotostandpunten: de topografische hoogtepunten langs de heuvelrug, de twee stedelijke centra in het noorden en zuiden, en de verspreide sites van militaire begraafplaatsen en oorlogsrelicten. De daarbij horende beeldtafel bevestigt de drie grote belevingsthema's in het studiegebied: landschap van heuvels, de frontzone en wederopgebouwde historische stadsgezichten.

authentiek en scenografisch

In elk van de beschreven beeldcategorieën kan nog een tweede onderscheid gemaakt worden tussen authentieke beelden en scenografische beelden, die naar het ontstaan van het beeld verwijst. Dit onderscheid in verdeelt de categorieën in: 1) ruimtelijke composities die bewust gepland zijn, en 2) in ruimtelijke situaties die toevallig of om andere dan esthetische redenen zijn ontstaan of gegroeid, maar waarvan een bijzondere beeldkwaliteit wordt ervaren.

- Het scenografisch beeld komt vooral voor in talrijke situaties binnen de stads- en dorpskernen, waar een planning van de belangrijkste pleinen sinds de late middeleeuwen vanzelfsprekend is. Buiten de stedelijke context zijn scenografische beelden in parken of kasteelomgevingen en grotere hoeven te vinden, voorbeelden van plaatsen waar bewust een inscenering van de te beleven ruimte tot stand is gebracht. Ook de ligging en inrichting van een straat kan zo gepland zijn, dat ermee een bepaald beeld gevormd wordt: oude dreven tonen dit soms en ook de ringweg in het noordwesten van Leper, met grote bomen omzoomd, is blijkbaar met het idee aangelegd een bepaalde ruimtelijke indruk te creëren, die als een trajectorisch beeld beleefd wordt.

- Authentieke beelden zijn niet-geplande beelden. Men verbindt ze meestal met gegroeide structuren, met een middeleeuwse straatzicht of een dorpsinrichting, maar vooral met landschapsbeelden.

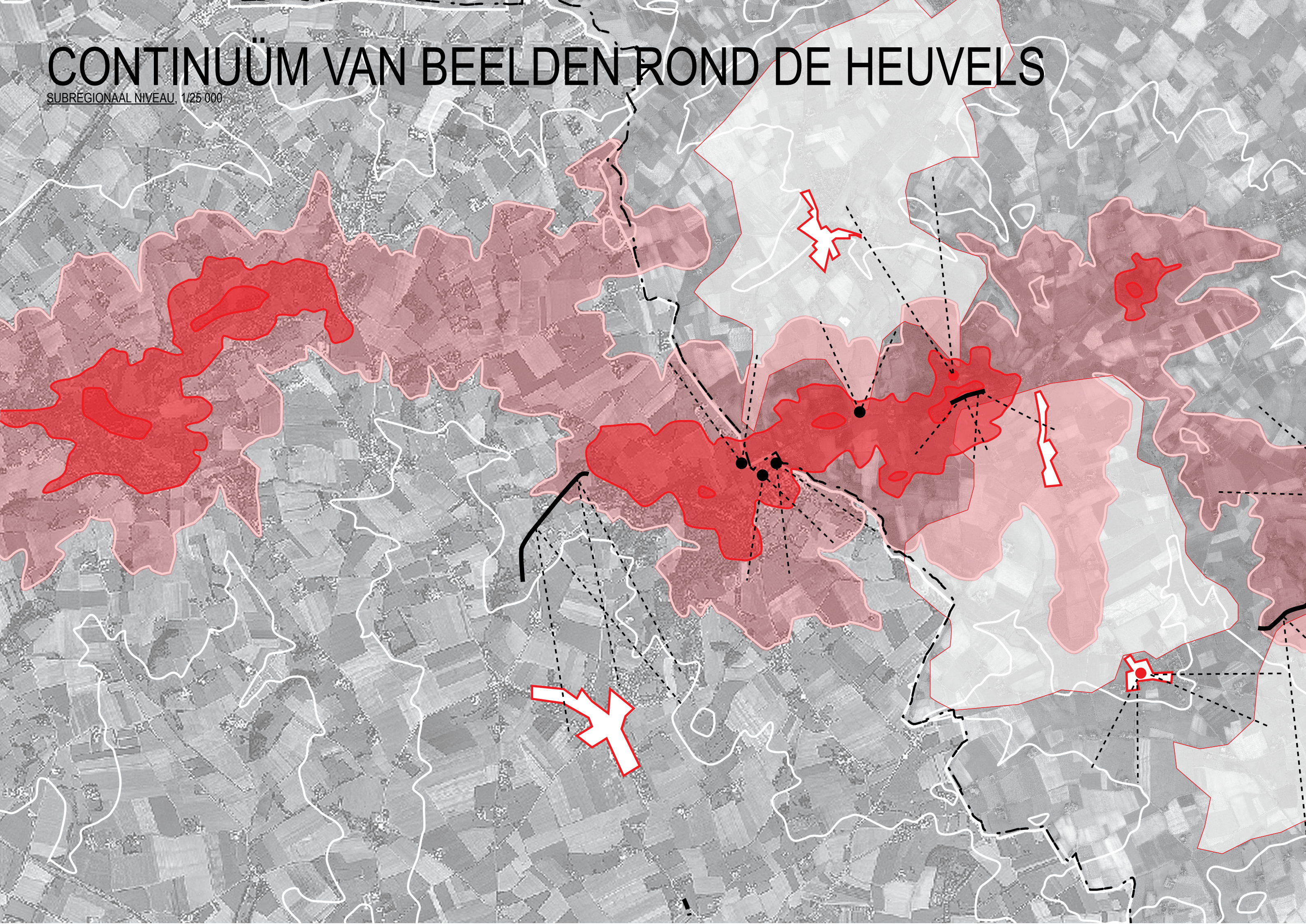
Dit onderscheid tussen het scenografische en authentieke beeld kan niet alleen vanuit de origine van het beeld, geconstrueerd of 'toevallig ontstaan', gedefinieerd worden, maar ook vanuit de manier hoe het beeld door de toeschouwer wordt beleefd.

Een authentiek, toevallig ontstaan beeld, kan scenografische kwaliteiten hebben - denk aan de scenic route - en een scenografisch beeld kan zeer bedachtzaam geconstrueerd zijn dat het een authentieke indruk achter laat. Talloze voorbeelden hiervan kunnen gevonden worden in de wederopbouwarchitectuur in het studiegebied. Hier zijn toevallig ontstane beelden na hun vernietiging tijdens de oorlog op verbeterde wijze heropgebouwd, zelfs met correcties in de relatie standpunt en beeld of in de compositorische elementen.

CONTINUÛM VAN BEELDEN ROND DE HEUVELS

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

BEELD	
	punt / heuveltop als landmark
	panoramisch heuvelrug
	panorama vlakke / vallei
	punt / landmark
	traject ruimte
	panoramisch volume / compacte kern
STANDPUNT	
	punt
	tangent
	traject naar punt
	curvend zwervend traject door panorama
	traject als beeld

Op subregionaal schaalniveau laat het gebied rond de heuvels zich als gegroepeerde beeldelementen lezen. Bij elke heuvel lijkt een vlakke te behoren, die vanuit een aantal standpunten of vanaf een bepaald traject te zien is. Vaak komt ook nog een dorpskern of landmark voor in die vlakke. Zo is aan beide kanten van de heuvelrug tussen de Zwarte Berg en de Rodeberg een door topografie of beplanting afgebakende vallei te zien, elk met een specifieke vorm en zichtrelatie met de heuvelrug. Zo is vanuit verschillende punten op de bergen het omringende landschap te bekijken, met dorpskernen en verspreide bebouwing als grotere en kleinere volumes in de vlakke, die het zicht ondersteunen. Deze verschillende elementen binnen een groep gaan een wisselwerking aan en verhogen elkaars effect op het beeld dat ze samen vormen.

De benadering van landschappelijke beeldvorming vanuit de relatie tussen bewegend standpunt en driedimensionaal beeld is gebaseerd op de locusanalyse in het vorige hoofdstuk. In feite wordt de visuele beleving van het landschap als een resultaat van de ruimtelijke structuur bekeken en bouwt ze zich vanuit gelijkaardige elementen op. Het groot verschil bestaat erin dat locuswaarde als intrinsiek beschouwd wordt en dat op een plek met hoge locuswaarde alleen in samenspel met een standpunt hoge beeldwaarde kan ontstaan.

kaartlagen_beelden

-bergen, dorpsgezichten en uitdijende valleien als primaire beelden

kaartlagen_standpunten

-bergtoppen, wegen langs hellingen en driesen als primaire standpunten ter beleving van de ruimte

BEELDEN EN STANDPUNTEN ROND DE KEMMELBERG

GEMEENTELIJK NIVEAU, 1/5 000

BEELD

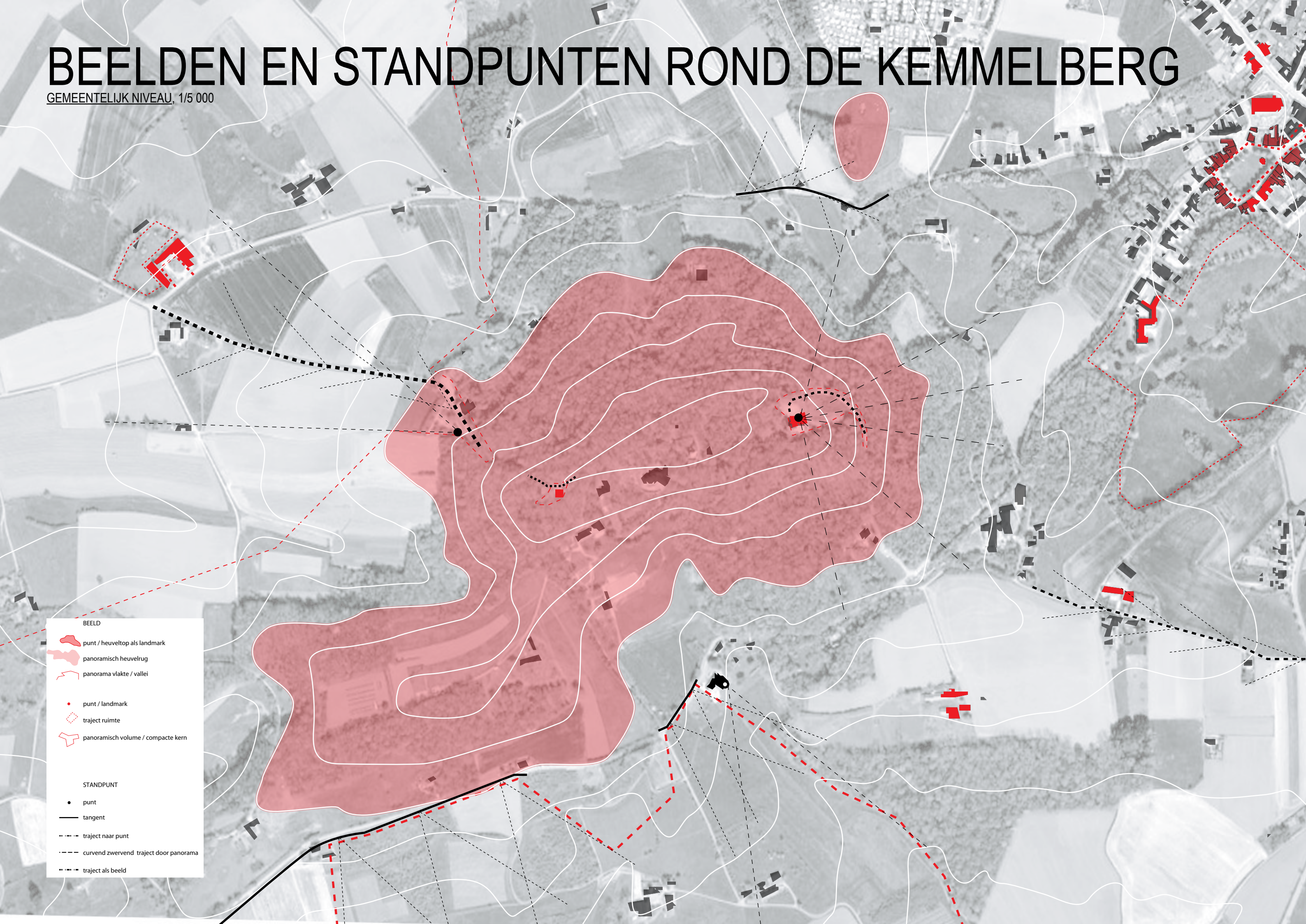
- punt / heuveltop als landmark
- panoramisch heuvelrug
- panorama vlakte / vallei

STANDPUNT

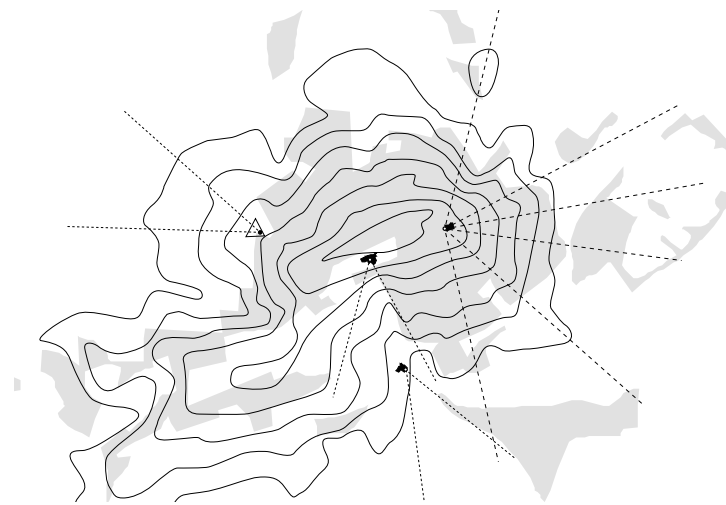
- punt / landmark
- traject ruimte
- panoramisch volume / compacte kern

STANDPUNT

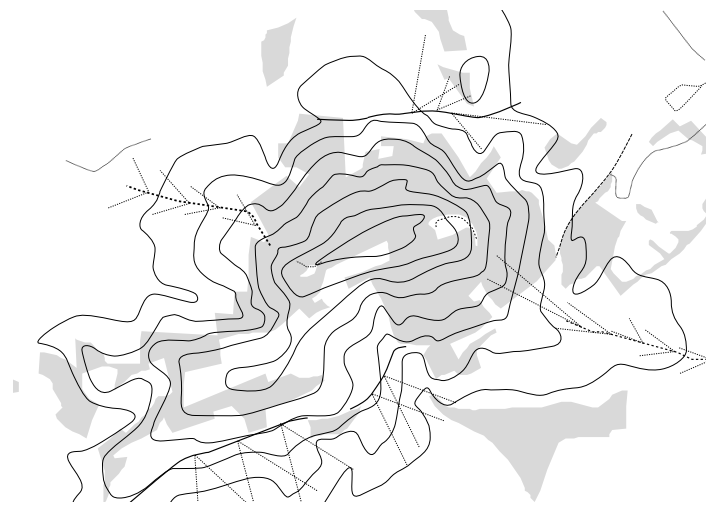
- punt
- tangent
- traject naar punt
- curvend zwervend traject door panorama
- traject als beeld

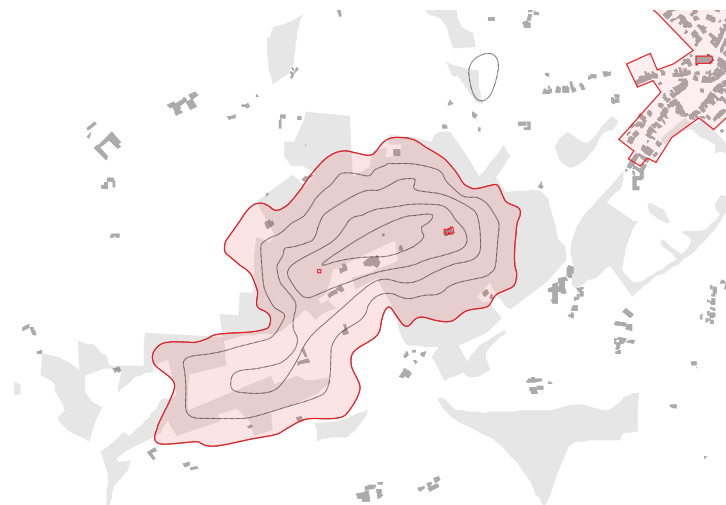

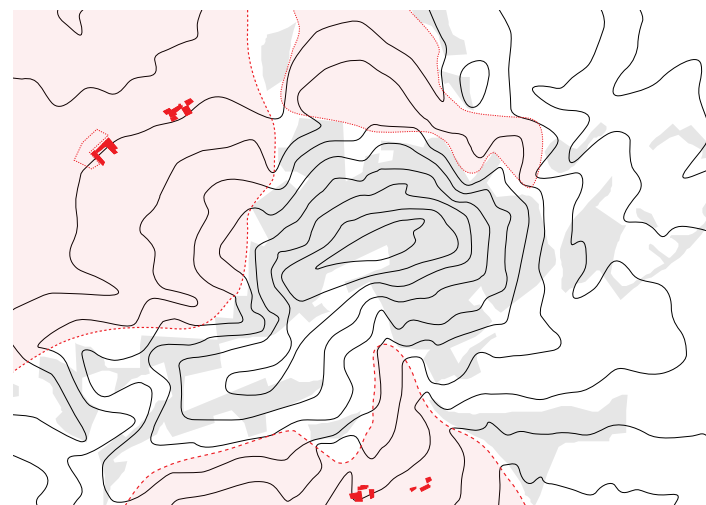
zichtpunten

zichtrajecten

panoramische objecten

panoramische vlakten

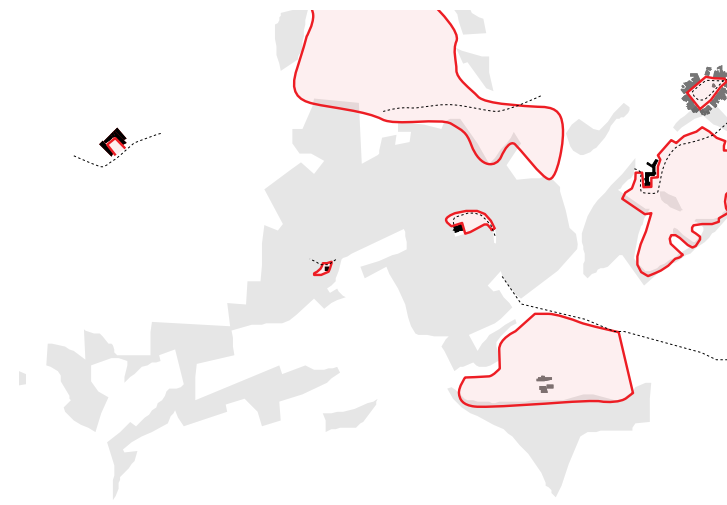
Op de gemeentelijke schaal zal een diagrammatische blik rond de Kimmelberg helpen om de beeldcompositie scherper in te delen in verschillende categorieën van standpunten en beelden. Welke elementen hebben welk effect, en vanuit welk standpunt is dit effect het duidelijkst.

standpunten

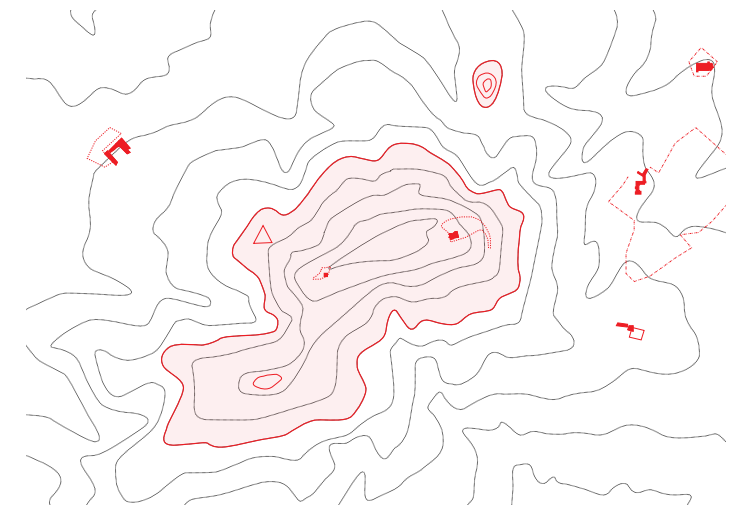
De punten, trajecten en tangenten op de Kimmelberg van waaruit een zicht op het omliggend landschap mogelijk is worden vooral door topografie bepaald. De vegetatie speelt evenwel een bijna even grote rol. Het verdwijnen van de boskroon aan de voet van de berg en het opduiken van vegetatie op bepaalde locaties langs een helling of op de top maakt het samenspel van topografie en vegetatie beleefbaar. Zo vormt een zich steeds veranderend samenspel dat volgens de loop van de seizoenen en plantengroei doorheen de jaren verandert. Door de topografie is het standpunt of het perspectief van het beeld gegeven; door de vegetatie, in dit geval de bosranden, is het kader waarin het beeld verschijnt gegeven.

beelden

Door een gedetailleerder onderzoek op een kleinere schaal wordt nog duidelijker hoe de beschreven beeldcategorieën in elkaar over gaan tijdens de beweging door het landschap. In de vier diagrammen is getracht om de meest beeldvormende elementen in het landschap rond de Kimmelberg te onderscheiden. Het zijn vooral twee grootschalige objecten die een panoramisch beeld vormen, namelijk de berg zelf en het dorp Kimmel met zijn panoramisch gezicht naar het landschap toe en vanuit de berg. Op hetzelfde schaalniveau zijn de panoramische vlakten te vinden, die van binnenuit als geheel beleefd worden en visueel afgebakend zijn en vanuit de berg als meest nabije deel van het ver uitlopende panorama worden gezien. Een van de drie vlaktes wordt gevormd door een iets engere vallei en geeft minder zicht op het omliggend landschap. Dit geheel kan van binnen de vallei eerder als binnenpanoramisch beeld gezien worden omwille van zijn driedzijdige insluiting tussen bosranden. Bij deze categorie van binnenpanorama's zijn situaties op meerdere schaalniveaus geteld: het Warandepark, de dries van Kimmel, een omsloten veld, boslichtingen en het erf van een hoeve. Op verschillende schaalniveaus worden deze plekken beleefd als een soort binnenruimte in het landschap met een opvallend sterke beeldkarakter. In alle drie beschreven categorieën bestaan er verschillende landmarks die tot punt- of objectachtige beeldvorming leiden. Zij maken de overgang naar de schaal van een perceel of gebouw.

binnenruimtes als panorama

landmark; punt; object

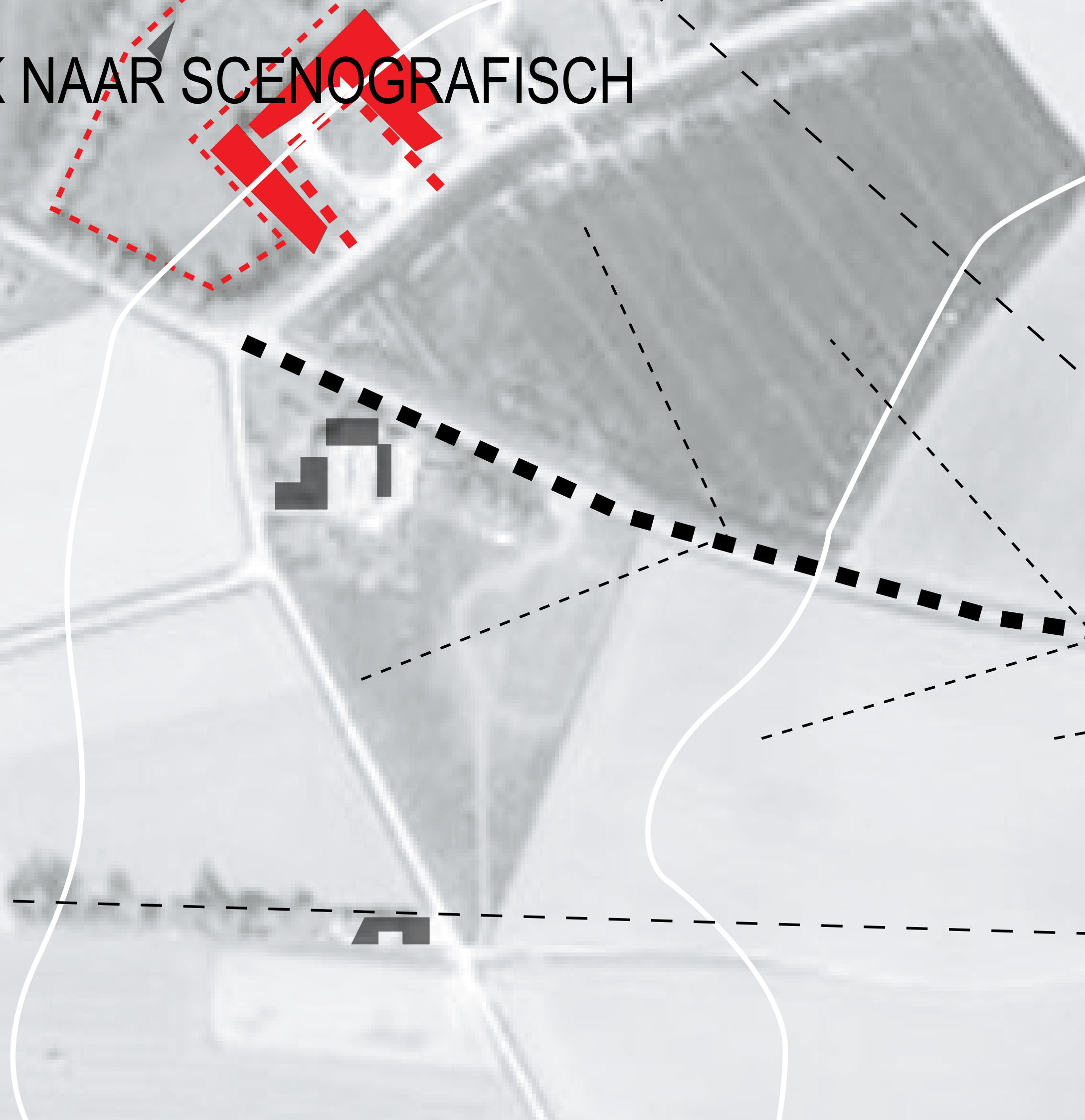

VAN AUTHENTIEK NAAR SCENOGRAFISCH

PERCEELSNIVEAU, 1/1 000

Aan de westelijke kant van de Kemmelberg is ingezoomd op perceelsniveau op het stuk weg tussen het Frans Ossuarium en de Traisnelhoeve. Dit stukje weg kan beleefd worden als de opeenvolging van een reeks zeer verschillende beelden waarvan enkele van scenografische of authentieke aard zijn.

Aan het begin van de opeenvolging wordt via een heel stijl stukje steenweg het bos verlaten. Onder de boomkronen ontstaat een zicht naar de driehoekige aanleg van het Frans Ossuarium met de obelisk in het midden, een duidelijk scenografisch gecomponeerd beeld. In de winter is achter het monument een prachtig uitgebreid stuk open landschap te zien, maar tijdens de zomermaanden sluit een rij bomen het vergezicht af. Vanuit de rechterkant dringt zich een stuk holle weg in ons zicht, dat naast de muur rond het ossuarium afhelt en in een bocht achter de bomen verdwijnt, een authentiek beeld. Bij het verder volgen van de weg opent zich het zicht opnieuw naar het weidse zacht golvende landschap. Dit panorama wordt gekaderd binnen onregelmatig langs de weg gespreide bomen. Het wordt vanuit de nog steeds afhellende weg als achtergrond beleefd voor het trajectorisch beeld bestaande uit weg, boomzoom en het achter de volgende bocht opduikende donkere baksteenhoeve. De hoeve naderend richt het beeld zich op het panorama met de hoeve als dominante landmark ervoor. Ten slotte loopt de weg uit in een binnenpanoramisch beeld op het binnenerf van de hoeve, gevormd door drie machtige gevels, opnieuw een scenografisch beeld.

3. AFWEGING

AANZET TOT OVERZICHT <CGLB>

98	KAARTEN PER SCHAALNIVEAU
100	CATEGORIEËN PER SCHAALNIVEAU

AANZET TOT EEN AFWEGINGSKADER

104<C+G+L+B>

106	<small>1 / 25 000</small>	DEELGEBIED IEPER EN BOOG
108	<small>1 / 25 000</small>	DEELGEBIED LAND ROND DE HEUVELS
110	<small>1 / 25 000</small>	DEELGEBIED BAILLEUL

AANZET TOT OVERZICHT < C

GLB >

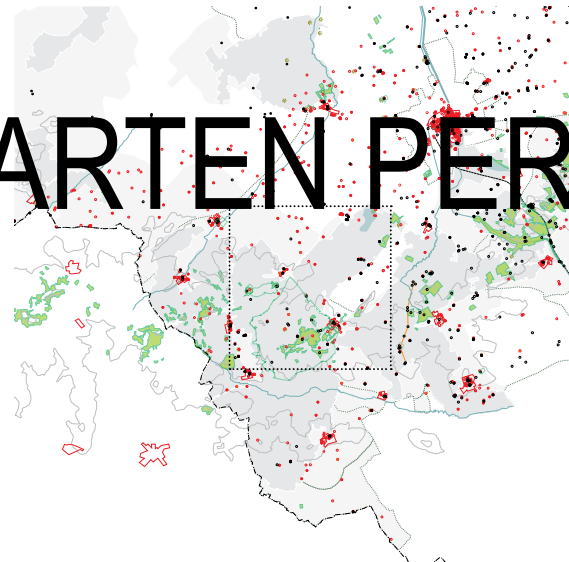

KAARTEN PER SCHAALNIVEAU

REGIONAAL NIVEAU, 1/75 000

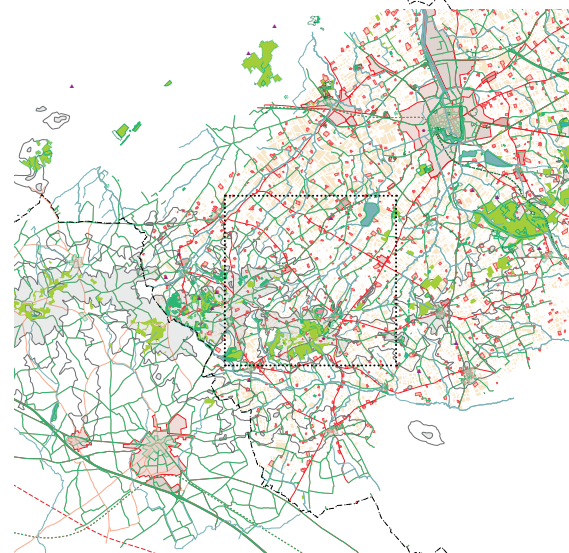
Tussen Ieper en Bailleul

< C >

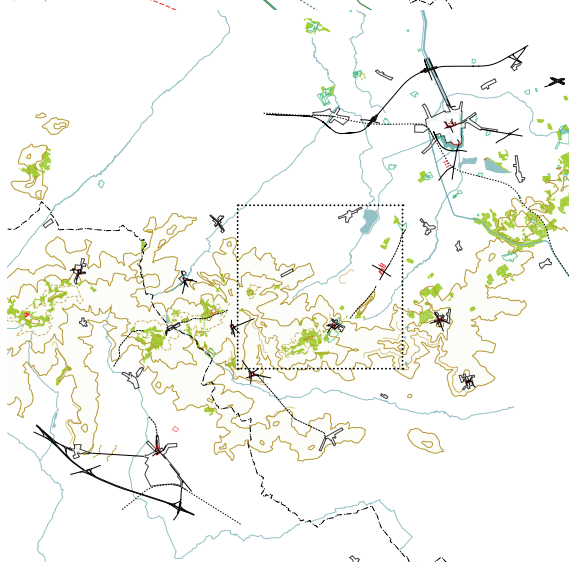
C_landschap
cultuurlandschappen rond de bergen
C_onroerend erfgoed
dons netwerk van oorlogs- en wederopbouw relicten

< G >

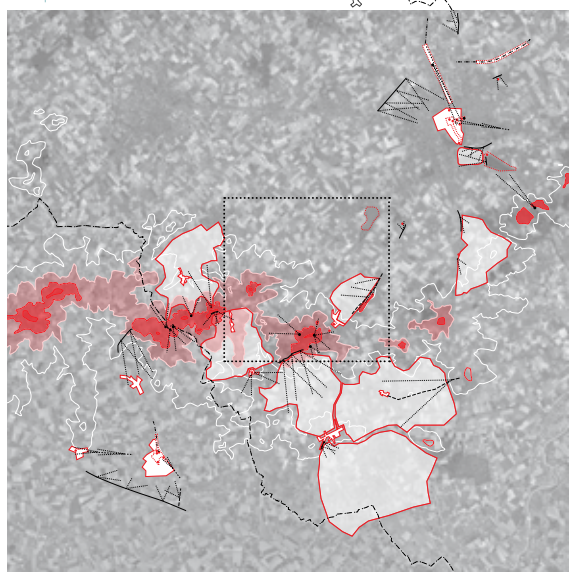
G_recreatief
de grensoverschrijdende bergenzone als recreatieve (consumptie-)landschap
G_productief
twee urbane strepen parallel langs bijde kanten van de grens

< L >

L_berg
de bergen met netwerk van dorpen
L_stad
twee stedelijke centros met infrastructuurele knooppunten

< B >

B_beel
vergezichten vanuit de bergen op vallei-achtige landschaps entiteiten
B_standpunt
vergezichten op de stedelijke monumenten avnuit wegennet en straatruimtes

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

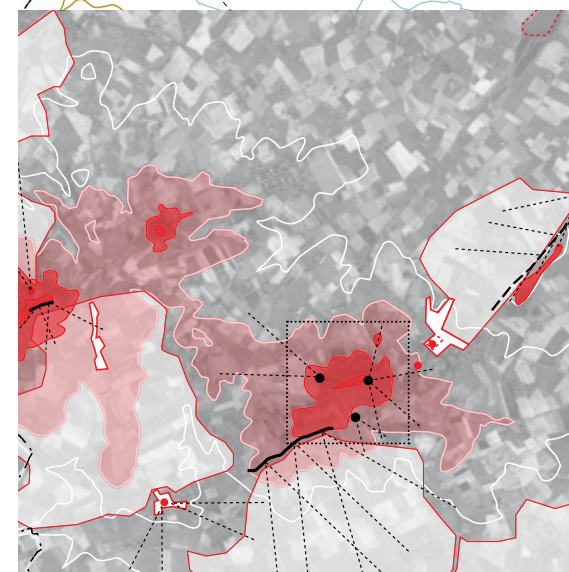
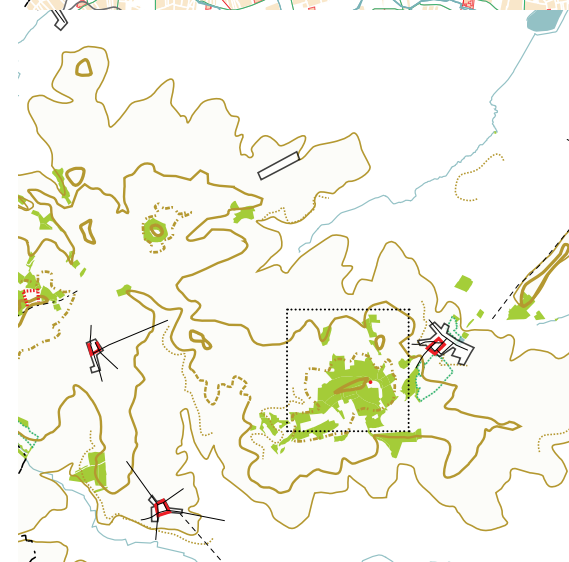
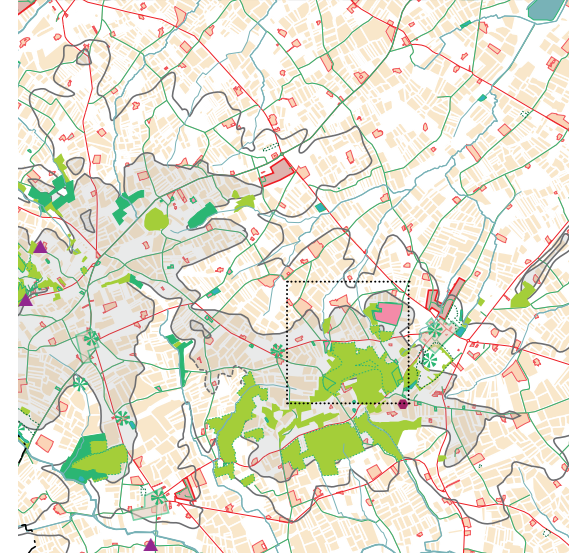
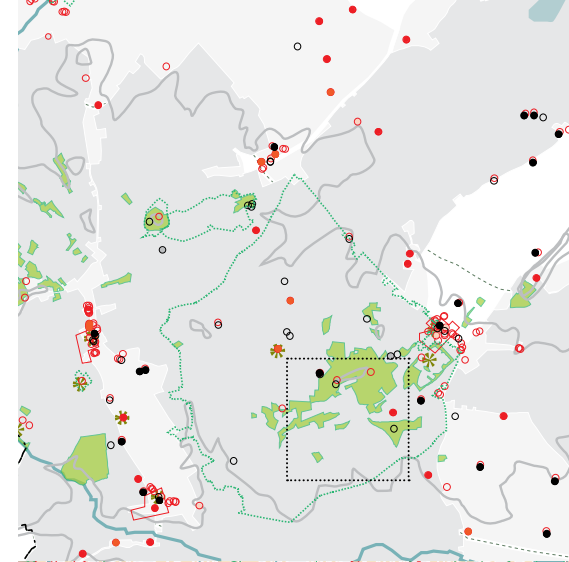
Rond de heuvels

C_landschap
twee ankerplaatsen (Vidaigneberg-Rodeberg-Douvevallei, Kemmelberg-Scherpenberg)
en drie lijnrelicten rond de Centrale heuvelrij van de West-Vlaamse Heuvels (relictzone)
C_onroerend erfgoed
tweelagig netwerk van wederopbouwstructuren in dorpskernen en verspreide
hoeves en het patroon van oorlogsrelicten vooral rond heuvels

G_recreatief
recreatieve/touristische structuur: wandelgebieden, verblijf en gastronomie, netwerk van
oorlogsrelicten, wegennet
G_productief
landbouw structuren: bouwland, weiland, hoeves, wegennet
G_productief
residencieele structuren: woonuitbreidingsgebieden en wegennet

L_berg
de bergen, ravijnen en bossen als primair ruimtelijk element
L_stad
dorpskernen met dries en landmark gebouwen als objecten binnen de ruimte
L_stad
wegennet als ruimte explorerend bovenlag

B_beeld
bergen, dorpsgezichten en uitspreidende valleien als primaire beelden
B_standpunt
bergtoppen, wegen langs hellingen en driesen als primaire standpunten ter beleving
van het ruimte . . .

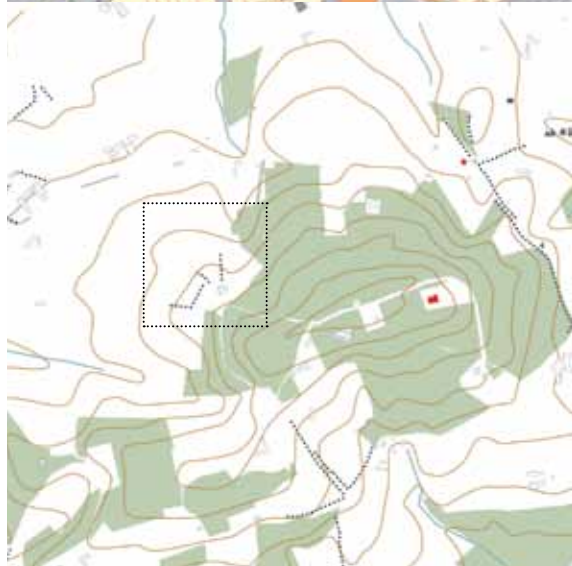

GEMEENTELIJK NIVEAU, 1/5 000
De Kemmelberg

C_landschap
 landschapsrelict binnen ankerplaats kemmelberg-scherpenberg
 C_onroerend erfgoed
 culturele landmarks kerk, militair begraafplaats, wederopgebouwd kasteel met park, wederopbouwstructuren rond dries, langs hoofdstraat en binnen verspreide hoeves
 C_structuur
 historische dreven en watervlakken

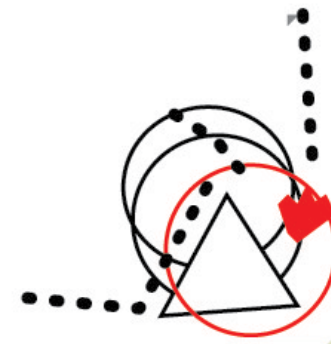
G_recreatief
 - recreatie/tourisme: poort naar de kemmelberg
 - domeinen op berg
 G_recreatief en productief
 - publieke functies
 G_productief
 - hoeves en landbouw rondom de berg
 - residentieele situatie: woonuitbreidingsgebieden en toestand woningen in het dorp

L_berg
 overgang kemmelberg-vallei langs een aantal specifieke topografisch bepaalde plekken
 L_dorp
 dries, kerk, kasteel van kemmel, ensembles en objecten
 L_dorp
 holle wegen
 L_dorp
 dreven, parkomheining etc

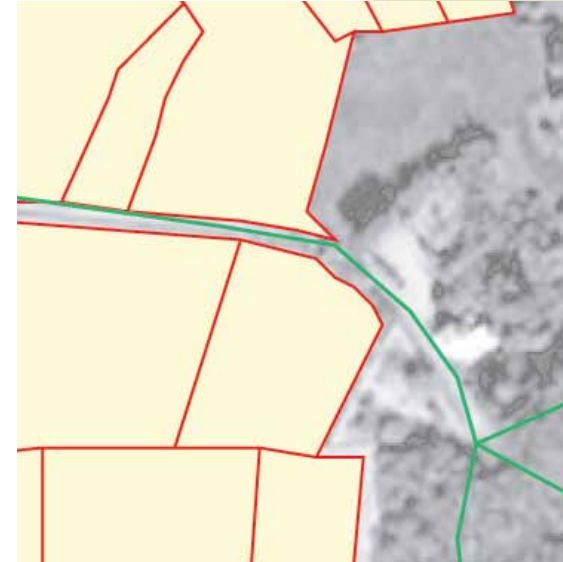

B_beeld
 landmark gebouwen rond en op de kemmelberg
 B_standpunt
 uitkijkpunten in open plekken op de kemmelberg

PERCEELSNIVEAU, 1/5 000
Het Frans Ossuarium

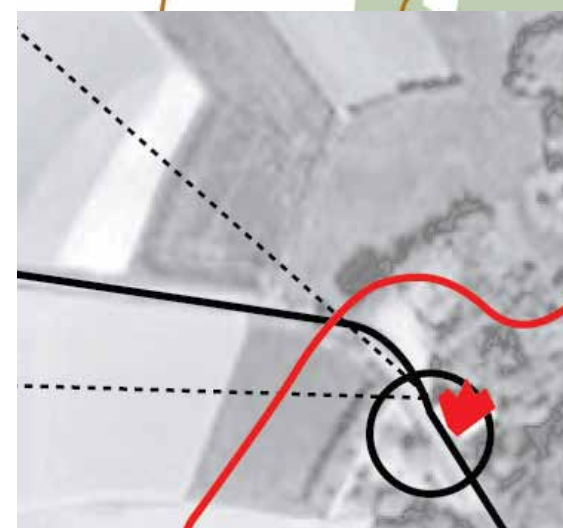
C_landschap
 puntrelict binnen ankerplaats
 C_onroerend erfgoed
 militair begraafplaats
 C_structuur
 holle weg

G_recreatief
 wandelwegen
 G_recreatief en productief
 restaurant
 G_productief
 akkers en wiland

L_berg
 holle weg langs berghelling
 L_dorp
 driehoekig parkaanleg militair begraafplaats
 L_vegetatie
 bosrand

B_beeld
 landschappelijk vergezicht vanuit een scenografisch ontworpen uitzichtpunt
 B_standpunt
 uitzichtpunt naas thet monument en holle weg als traject met vergezicht naar het vallei aan de voet van de berg

CATEGORIEËN PER SCHAALNIVEAU

1/100 000

REGIONAAL NIVEAU, 1/75 000

1/50 000

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

PATROONEN VAN . . .

CLUSTERS EN VERSPREIDING VAN . . .

SYSTEMEN VAN . . .

ZONES VAN . . .

STRUCTUREN VAN . . .

CONFIGURATIES VAN . . .

NETWERK VAN . . .

CONSTELLATIES VAN . . .

< C >

< G >

< L >

< B >

BOUWK.
ERFGOED

concentratie- en verspreidingspatroon van bouwkundige relict en monumenten

stads- en dorpskernen met concentratie van bouwkundige relict; verspreide relict en monumenten

WOI
RELICTEN

concentratie- en verspreidingspatroon van WOI relict en monumenten

clusters en verspreiding van oorlogsrelict en monumenten

verspreidingspatroon van landschappelijke relict: relictlandschappen, ankerplaatsen, lijn- en puntrelict

relictlandschappen

ankerplaatsen

lijnrelict en puntrelict

onderdelen van relictlandschappen en ankerplaatsen

LANDSCHAP.
RELICTEN

PRODUCTIE

systeem van produceerende activiteiten: <stad> bovenlokale verkeerswegen, aansluitende industrie-, bedrijven-, kantoor- en woonzones, <land> (vooral grootpercelige) landbouwzones met basishoeve, woonuitbreidingsgebieden, fijnmazig wegennet

zones, ensembles, perceelstructuur, grootschalige gebouwen binnen het systeem van productieve activiteit: aansluitende wegen woonuitbreidingsgebieden, bedrijventerreinen, hoeves met commerciële functie,

RECREATIE

systeem van de recreerende/consumeerende activiteiten: <land> bovenlokaal wegennet als toegang en fijnmazig wegennet als wandelroute, <berg> bossen, natuurreservaten, provinciale domeinen, <stad> compacte of historische stad- en dorpskernen, concentraties van relict en monumenten, van toeristische attracties en voorzieningen

zones, ensembles, perceelstructuur, grootschalige gebouwen binnen het systeem van recreatieve activiteit: wegennet wandelaars, parkings wandelaars

TOPOGRAFIE

topografische grootvormen: water-hoofdassen, concentratie van hoogtepunten, ravijnen

topografische elementen zoals heuveltoppen, plateaus, valleien, waterassen

INFRASTRUCT.

verspreidingspatroon van dorpskernen, grote stadsvolumes,

kruispunten en wegstukken met typologische bijzonderheid zoals brug, poort, viadukt, haven etc.

BEBOUWING

verspreidingspatroon of continuum van kruispunten en grootschalige (vormsterke) elementen

bebouwingskernen met typologische bijzonderheid zoals dries, landmark, plein, cluster

VEGETATIE

zamenhangende bossen, verspreidingspatroon en concentratie van vegetatieve structuren

bossen of andere structuurbepalende vegetatie

BEELD

topografische grootvorm (heuvelrug, vallei) stadsgezichten, panoramas / geconstrueerde stadsgezichten, zichtassen door (half-) open landschap

topografische elementen zoals heuveltoppen, plateaus, valleien, waterassen, goed zichtbaar vanuit de omgeving, stads- en dorpsgezichten, landmarks

STANDPUNT

grootschalige wegen en hoogpunten, wegennet en puntcluster met panoramische verzichten vanuit open landschap / grootschalige wegen en hoogpunten met geconstrueerde verzichten

straten en wegen met verzicht of traject-zicht, open landschappen, landschapskorridoren of eenzijdig vergezicht

1/10 000

GEMEENTELIJK NIVEAU, 1/5 000

1/2 000

PERCEELSNIVEAU, 1/1 000

1/500

SITES, ENSEMBLES EN LOCATIES VAN . .

OBJECTEN EN VLAKTEN

ensembles en alleenstaande bouwkundige relict en monumenten

bouwkundige relict en hun inplanting, ontsluiting, situering

onderdeelen van bouwkundige relict en monumenten

onderdeelen van uitstekende lijnrelict

onderdeelen van uitstekende lijnrelict

situering binnen onderdeelen van relictlandschappen en ankerplaatsen

situering binnen onderdeelen van relictlandschappen en ankerplaatsen

ZONES VAN . . .

LOCATIES

den en bedrijven, wegennet hoeves en landbouwperceelen,

- ensembles van gebouwen, pleinen, wegen, vlakten, beplantingen etc. als zones met productieve activiteit

gebouwen, pleinen, wegen, vlakten, beplantingen met productieve activiteit

ontsluiting, bouwfisieke toestand of situering van gebouwen, pleinen, wegen, beplantingen etc. of onderdeelen ervan, met productieve activiteit

- ensembles van gebouwen, pleinen, wegen, vlakten, beplantingen etc. als zones met recreatieve activiteit

ensembles van gebouwen, pleinen, wegen, vlakten, beplantingen met recreatieve activiteit

ELEMENTEN MET KENMERKEN

COMBINATIES VAN . .

ontsluiting, bouwfisieke toestand of situering van gebouwen, pleinen, wegen, beplantingen etc. of onderdeelen ervan, met recreatieve activiteit

topografische situaties zoals toppen, ravijnen, hellingen, randen

topografische nuancen zoals helling, rand, etc.

articuleerende of ruimtedefineerende wegstukken en kruispunten

wegen en ruimtes of onderdeelen van wegstukken zoals asfaltvlakten, verkeerseiland, etc.

articuleerende of ruimtedefineerende ensembles en gebouwen, landmarks

gebouwen en ruimtes of onderdeelen van gebouwen zoals hoek, court, terras etc.

articuleerende of ruimtedefineerende bosstukken, dreven, velden, etc.

boomen, boomrijen en boomgroepen of andere planten met ruimtedefineerend karakter

EN VORAL: COMBINATIES !

SITUATIES VAN . .

CONCRETE LOCATIES

concrete ruimte binnen een topografische situatie, objecten of gebouwen binnen een bebouwingsstructuur

topografische detail zoals helling, rand, etc., gebouwen of onderdeelen ervan

boomen, boomrijen en boomgroepen of andere planten in compositorisch constellatie . . .

wegen of onderdeelen ervan

concrete ruimtes in straten en wegen, binnen vegetatie . . .

AANZET TOT EEN AFWEGING

AKSKADER . . .

...

afwegen: een strategische actie

De afweging gebeurt op basis van de grondige beschrijving die door de structurerende actie wordt geleverd. De afweging hoeft niet onmiddellijk gebiedsdekkend te worden uitgevoerd, er kan voor worden gekozen een strategische actie te starten voor bepaalde plekken of deelgebieden. De afweging biedt op basis van een objectieve beschrijving ook de mogelijkheid gebiedsdekkend een eerste algemene strategische actie voor het hele gebied op te zetten. Bij dit proces kan de ondersteunende actie ('betrekken') reeds worden ingezet zodat de beschrijving van bij het begin de gevoeligheden van de lokale actoren, belanghebbende partijen en betrokken bevolking kent en meeneemt in de strategische actie.

De waardebeschrijvingen worden gebiedsgericht op elkaar gelegd en vergeleken, waarna conclusies worden getrokken wat betreft draagkracht, knelpunten en potenties. Deze strategische benadering is onontbeerlijk om vragen te kunnen beantwoorden over de toekomst van de landschappen.

(Uit "Een actiekader voor een gebiedgerichte aanpak met landschap als integrerend principe")

<C+G+L+B>

REGIONAAL NIVEAU, 1/70 000

synthesekaart

De waarde van een plek in het landschap wordt bepaald door zijn relatie met het geheel. Maakt een locatie deel uit van de belangrijkste hoofdstructuren of ligt het ver af van de dicht bespeelde delen in het landschap? Een locatie op de heuvelrug dicht bij een landschappelijk relict of een van de dorpskernen met dries komt zeer dicht bij belangrijke hoofdstructuren van het studiegebied te liggen. Deze plek is opgeladen met betekenis vanuit zijn omgeving, die ruimtelijk, cultureel of landschappelijk sterk gedefinieerd is. Een plek die niet in de nabijheid ligt van de structuurbepalende elementen, ergens in de vlakte tussen leper en de heuvels, ergens achter Dikkebus, is minder gedefinieerd op groot schaalniveau en lijkt daardoor minder belangrijk en 'waardevol' voor het geheel. Maar tegelijkertijd geeft deze minder bepalende omgeving meer vrijheid tot interpretatie naar een toekomstige ontwikkeling toe.

Maar een 'hoge' of 'lage' waardering vanuit de vier concepten doet per se nog geen uitspraak over de toekomstige mogelijkheden. Vanuit de vier thema's kunnen we verschillende resultaten qua toekomstige mogelijkheden afleiden:

1. Voor de cultuurwaarden staat de bescherming centraal. Hoe hoger de cultuurwaarden op een plek hoe belangrijker de bescherming. Een locatie kan op zich erg waardevol zijn, maar de locatie binnen het gehele verspreidingspatroon van locaties maakt de betekenis van een plek finaal.

2. Voor de gebruikswaarden zijn de conclusies minder eenvoudig. Vanuit deze waarde worden er geen plekken aangeduid die noodzakelijk te beschermen zijn maar vaak het tegenovergestelde: plekken met mogelijkheid voor ontwikkeling. De hoofdstructuren binnen de recreatieve gebruikkaart tonen bijvoorbeeld potentieel voor een toeristisch programma evenals de noodzaak voor landschappelijke bescherming van de recreatieve gebieden die onder druk staan. Voor de productieve gebruikswaardevolle structuren is het gelijkaardig. De kaart toont de grootste akkerbouwpercelen, de grootste industriezones, en de uitbreidingsgebieden. Hier is het evidente potentieel voor verdere uitbouw te zien, maar de secundaire en tertiaire systemen op de productiekaart zijn diegene waar interessante en vaak moeilijk te controleren ontwikkelingen plaatsvinden. Hier zijn conflicten op te lossen tussen ontwikkelingsdruk en beschermingsnood van bestaande kwaliteiten.

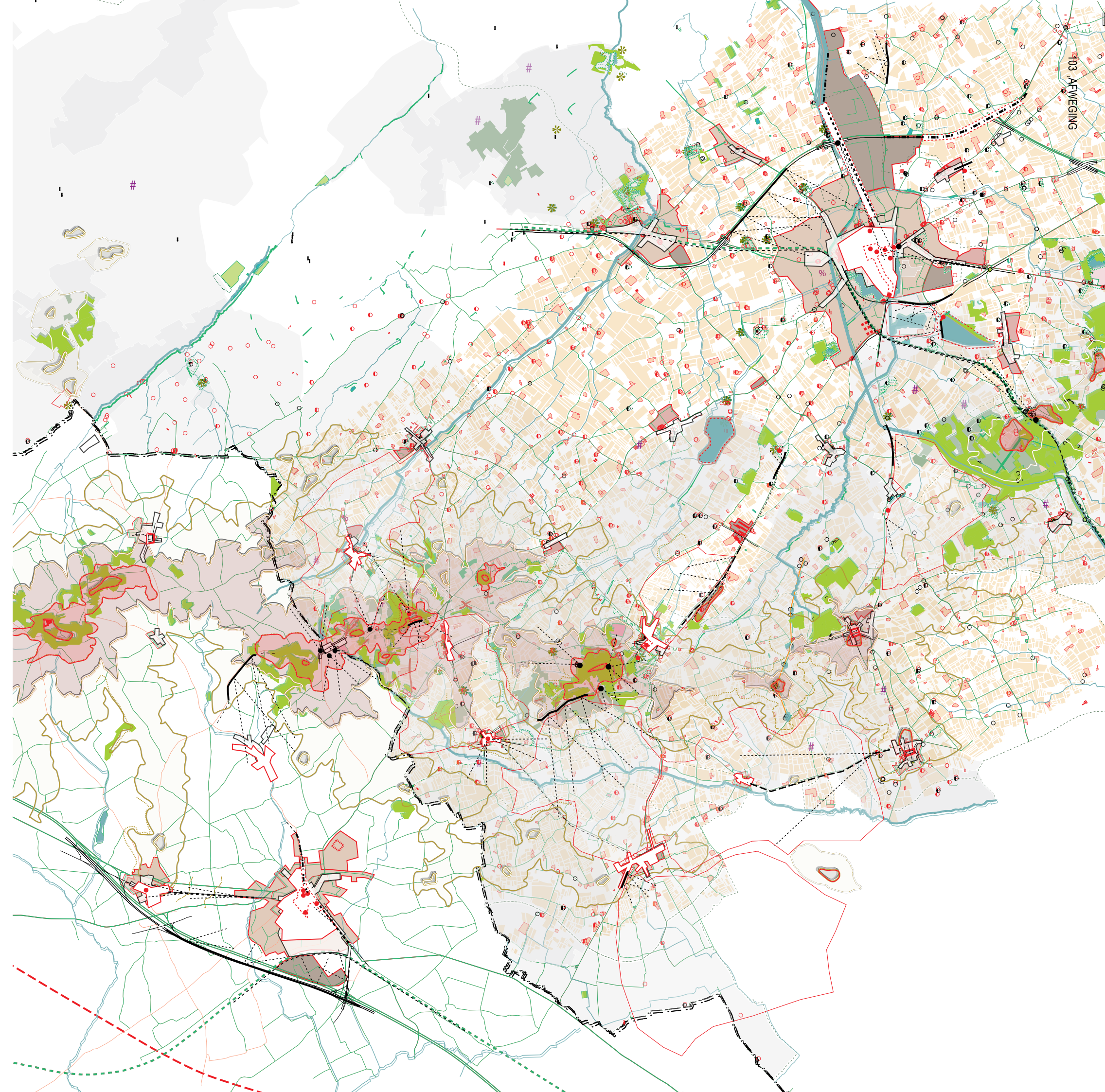
3&4. Ook de locus- en belevingswaarden kunnen in twee richtingen wijzen, afhankelijk van de kwesties waarvoor het landschap wordt gesteld. De hoofdstructuren van locus en beleving vragen aan de ene kant om bescherming van de intrinsieke kwaliteiten van het landschap binnen deze twee concepten. Aan de andere kant benadrukken zij om elke ontwikkeling met de gevonden kwaliteiten op ruimtelijk en belevend vlak af te stemmen of zelfs als een bron van inspiratie en exploitatie te gebruiken.

Samenvattend kunnen de vier waardenconcepten als volgt geïnterpreteerd worden: de cultuurwaarden tonen het te beschermen systeem, de gebruikswaarden tonen het te ontwikkelen systeem. De locus- en belevingswaarden tonen de beschikbare instrumenten voor bescherming en ontwikkeling op ruimtelijk en visueel vlak.

CULTUURDRAAGER	PRODUCTIE ACTIVITEITEN	INFRASTRUCTUUR
heuvelrug, hoogtelijn 50m	bovenlokaal wegennet	snelweg
historisch kern	lokaal aansluitend wegennet	bovenlokale weg
watervlakte	stedelijke woon- en verzorgings kern	lokale weg
bos	industriële zone	lokale weg langs helling
	woonuitbreidingsgebied	holle weg
	waterreservoir	spoorweg
	hoeve perceel	brug / viaduct
	landbouw perceel	waterweg
	tuinbouw perceel	aansluitingspunt bovenlokaal netwerk
		overkruizing zonder aansluiting
		kruispunt met brug/viaduct
		kruispunt met rondpunt
		kruispunt rond plein/dries
LANDSCHAPPELIJKE RELICTEN	RECREATIEVE ACTIVITEITEN	TOPOGRAFIE
grenslijn traditioneel landschap	bovenlokaal wegennet	heuveltop
relictzone	fijnmazig wegennet	heuvelkring (100m)
ankerplaats	historisch kern	heuvelrug (70m)
monumenten en landschappen	toeristisch programma	heuvelboog (50m)
lijnrelict waterloop	puntrelicten	valleien (30m)
lijnrelict spoorweg	watervlakten	
lijnrelict oorlog	lijnrelict	features:
puntrelict	waterloop	plateau rand
	bos	helling
	natuur reservat / domein	ravijnwand
	heuvelrug	
ONROEREND ERFGOED		BEBOUWING
bouwkundig relict		compacte kern
publiek / religieus		zone met industriële gebouwen
hoeve		ensembles van gebouwen
wederopbouwhoeve		landmark gebouw buiten kern
oorlogsrelict		
militair begraafplaats		
landschappelijke restanten		
		VEGETATIE
		boskroon
		bosvolume
		landbouwperceel
		watervlakte
		waterloop
		park

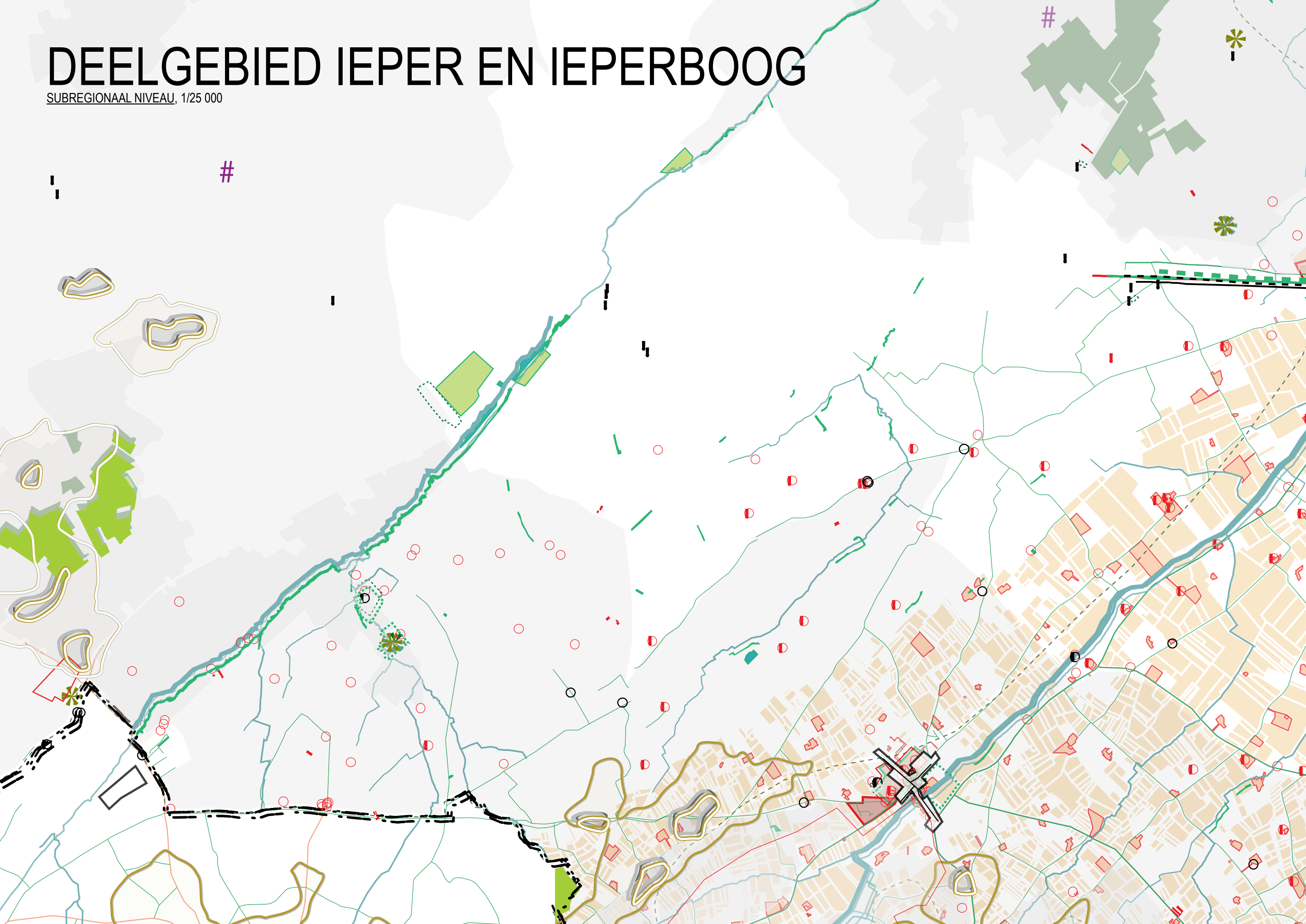
- BEELD
- punt / heuveltop als landmark
  - panoramisch heuvelrug
  - panorama vlakke / vallei
- STANDPUNT
- punt
  - tangent
  - traject naar punt
  - curvend zwerwend traject door panorama
  - traject als beeld

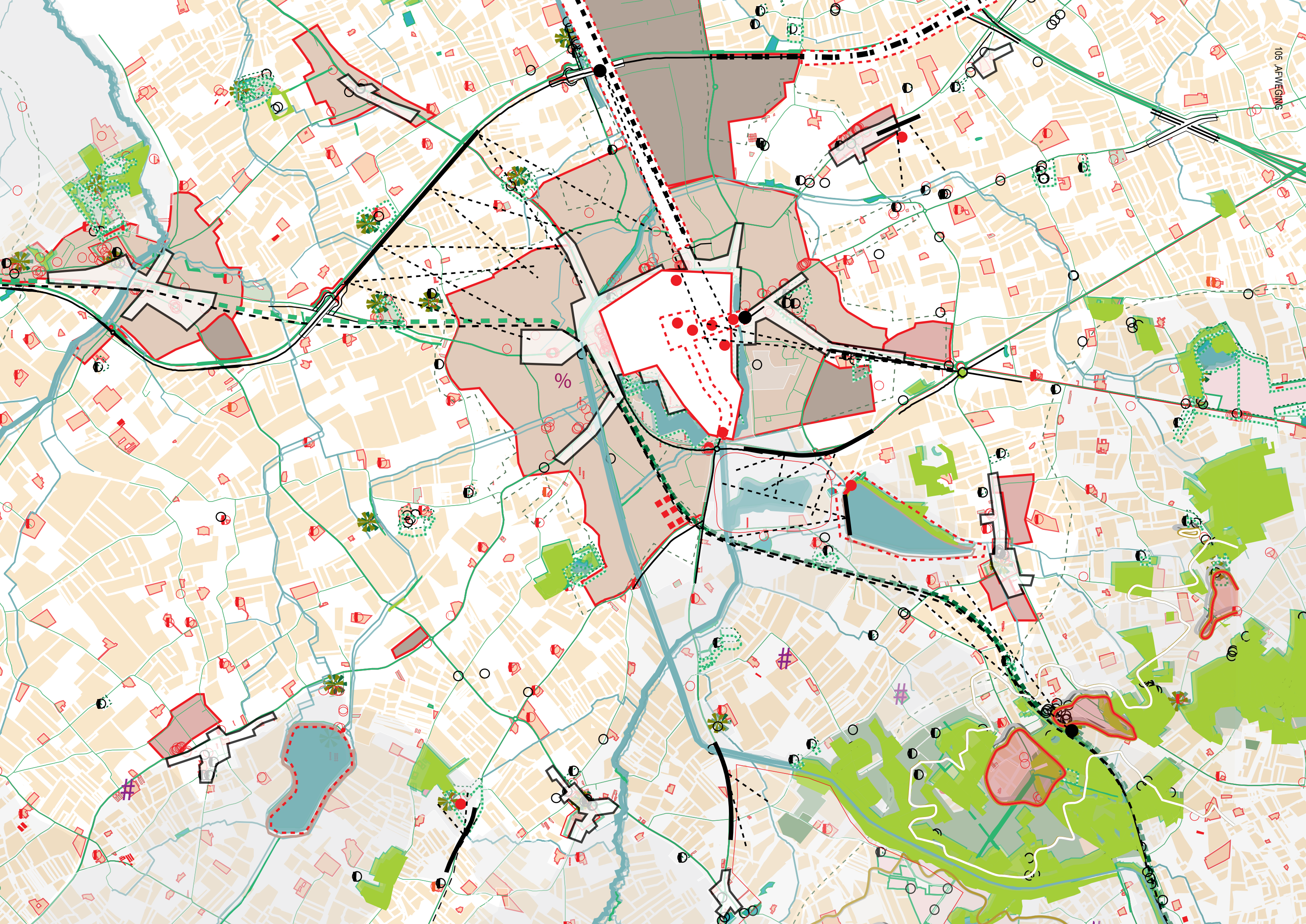

DEELGEBIED IEPER EN IEPERBOOG

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

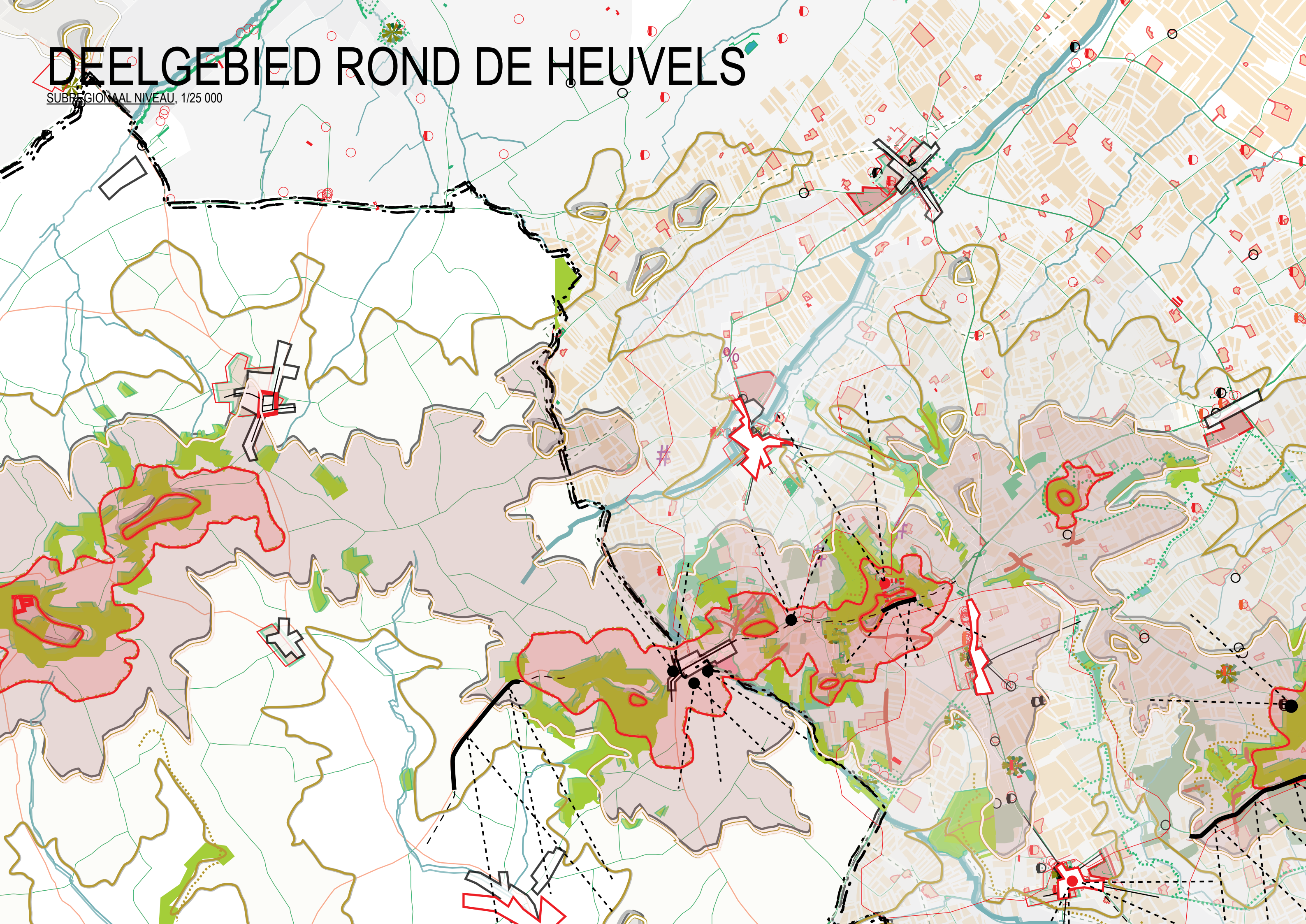

105 AFWEGING

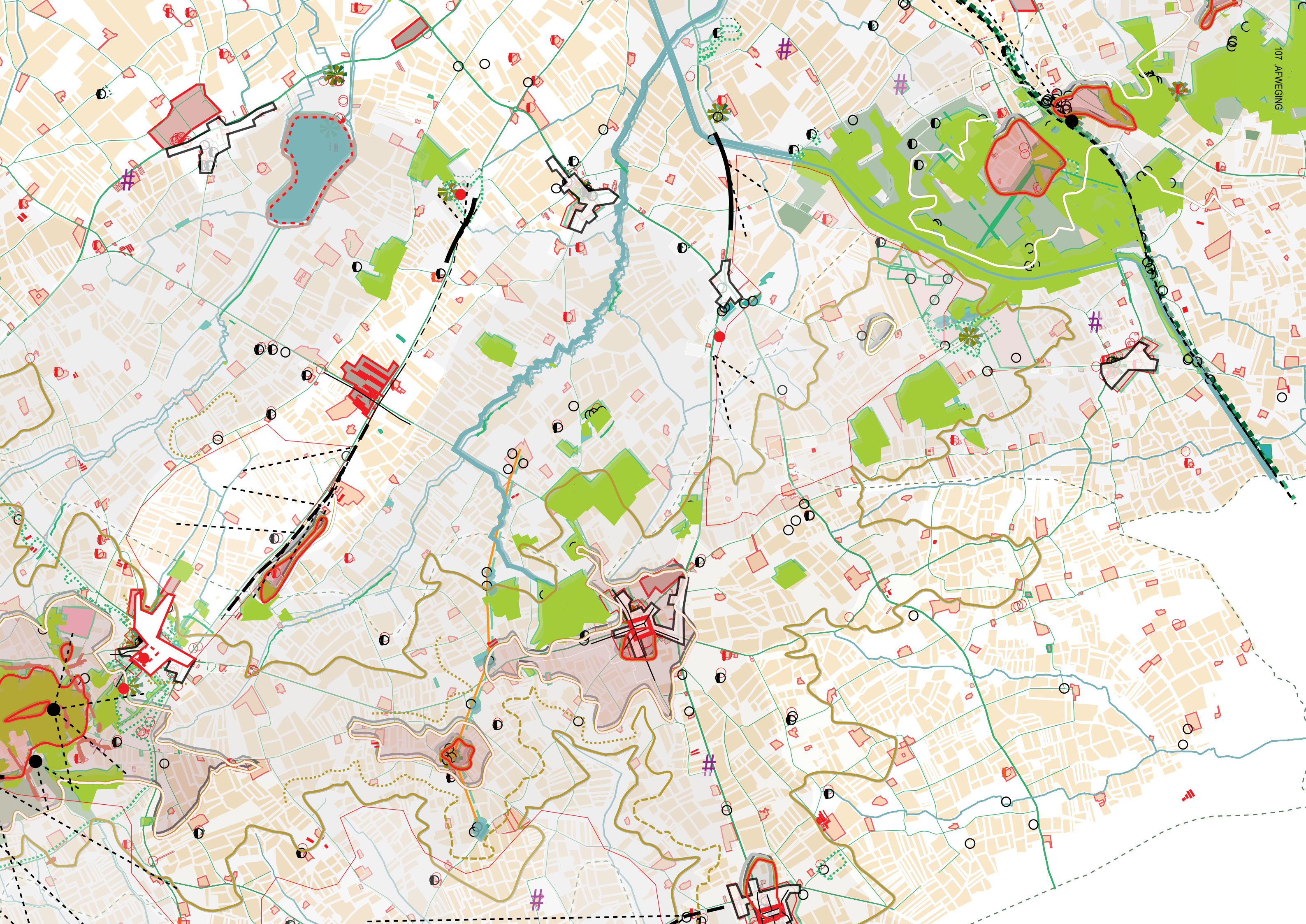

DEELGEBIED ROND DE HEUVELS

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

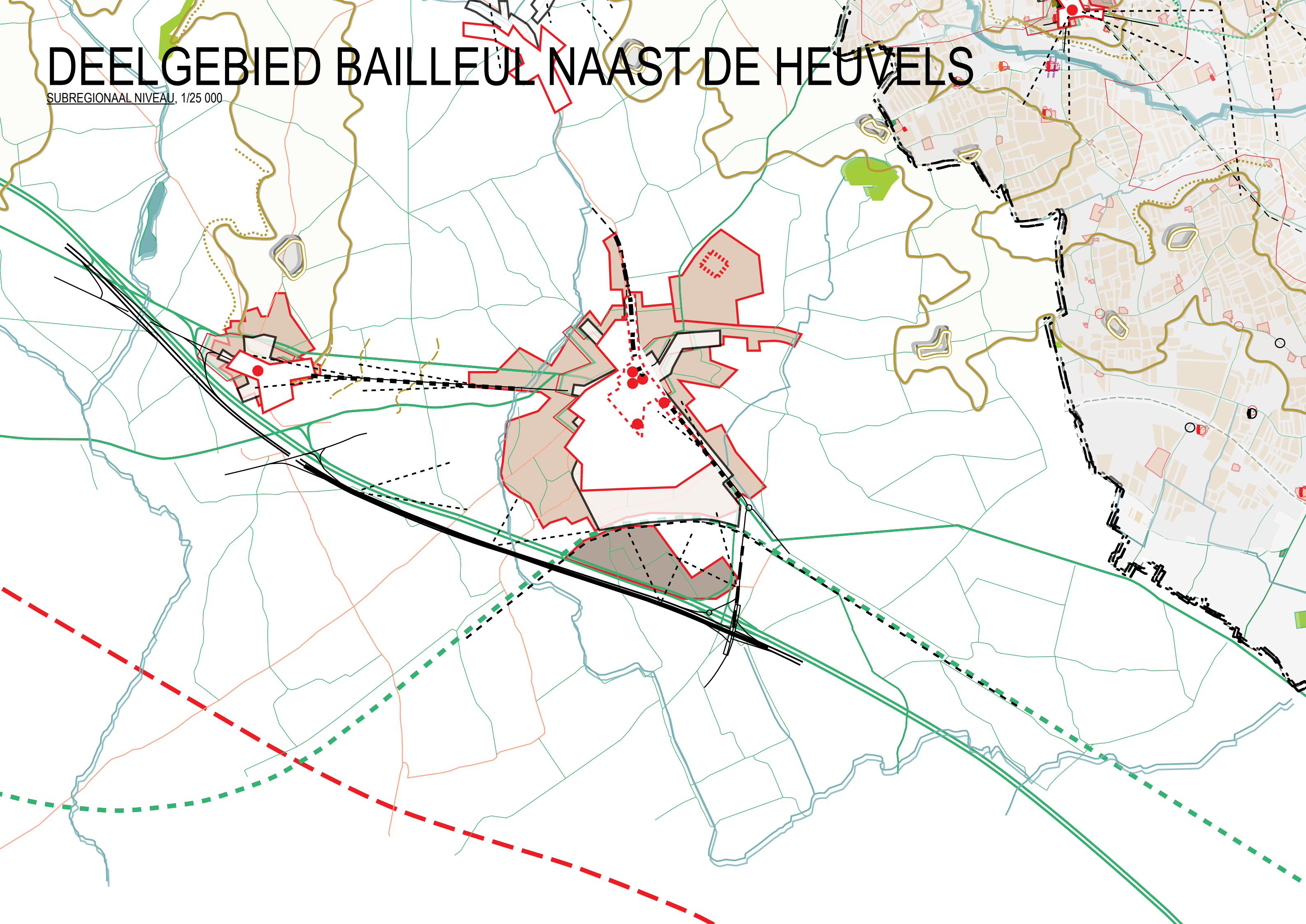

107 AFWEGING

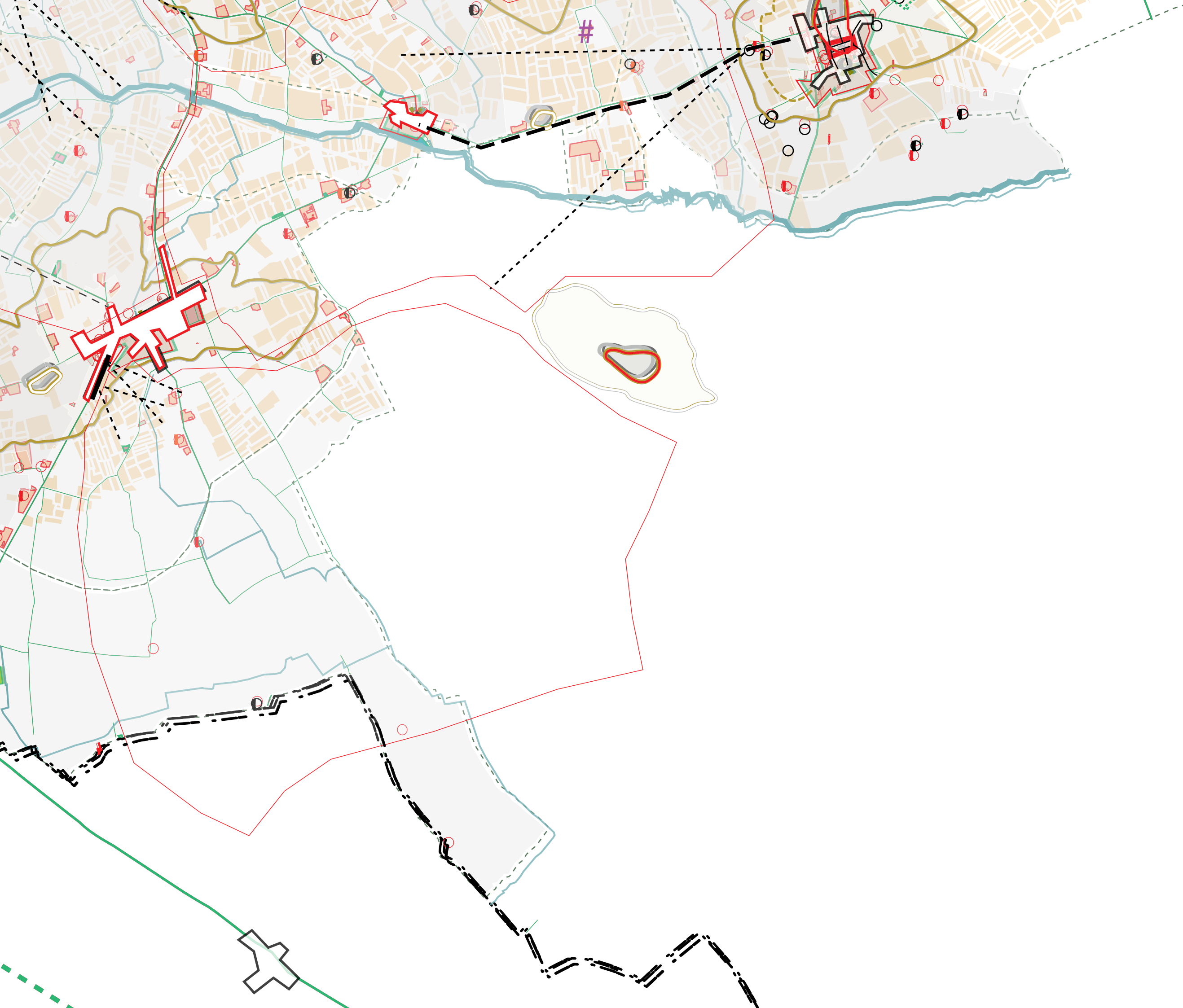

DEELGEBIED BAILLEUL NAAST DE HEUVELS

SUBREGIONAAL NIVEAU, 1/25 000

colofon

opdracht

provincie west-vlaanderen, september 2009

uitvoering

labo s, oktober 2010

coördinatie

prof. dr. pieter uyttenhove

tine bulckaen

onderzoek

dagmar pelger

thomas verbeek

sam lanckriet

bronnen

kaarten

historisch: universiteitsbibliotheek ugent (centrale bibliotheek en bibliotheek vakgroep geografie), universiteitsbibliotheek kuleuven

actueel (gis-data): giswest vlaanderen, NGI, ING, VIOE

foto's:

historisch (ansichtkaarten): stadsarchief leper

actueel: labo s

tekst:

landschapsatlas (VIOE)

contact

labo s

vakgroep architectuur & stedenbouw

universiteit gent

jozef plateaustraat 22

9000 gent

09 264 39 14

www.architectuur.ugent.be/LaboS